Wat echt telt

Werk, veiligheid en milieu

Aan de leden van het CDA

Tussen de opstelling van het vorige verkiezingsprogramma - eind jaren tachtig - en nu zijn er buitengewoon grote verschillen opgetreden in de buitenlands politieke verhoudingen, in de agenda van de binnenlandse politiek en vooral in de opvattingen van velen over de taak en (on)mogelijkheden van staat en overheid. Het besef van de opdrachten en de bedreigingen waarvoor deze samenleving is komen te staan, gaat gepaard met bijzondere aandacht voor de toerusting en handhaving van normen en waarden, en - in navolging ook van het Christelijk Sociaal Congres - van de noodzaak van herstelde verantwoordelijkheid. Herstelde verantwoordelijkheid op het niveau van de burger en op het niveau van z'n maatschappelijke verbanden.

Het is niet overdreven om terzake van de veranderingen in buiten- en binnenland en terzake van de opvattingen over waar de maatschappij voor dient te kiezen, inclusief de rol van de politiek daarbij, van een waterscheiding te spreken.

Bij die opvattingen hoort ook het groeiende besef dat zich in onze eigen samenleving uitstotings- en marginaliseringstendenzen voordoen die vele individuen gedwongen of uit vrije wil aan de rand van de samenleving laten functioneren, maar die ook de voor de leefbaarheid noodzakelijke samenhang van onze samenleving dreigen aan te tasten. Gezien de demografische en culturele verhoudingen is de betrokkenheid van alle burgers bij onze samenleving een opdracht.

Herstelde verantwoordelijkheid en het tegengaan van de verbrokkeling van onze samenleving, zijn doelen op zich, maar ze zijn ook nodig om de cultuuromslag te bereiken die als een rode draad door dit nieuwe concept-verkiezingsprogramma heen loopt. Namelijk een verregaande heroriëntatie op de eisen van de toekomst, een klaar maken van onze samenleving voor de eisen die voortvloeien uit de nieuwe economische en technologische omstandigheden, maar ook uit de veranderde normen - en waardenopvattingen, en uit de gewijzigde internationale verhoudingen. Investeren in de toekomst, op korte termijn vaak ten koste van bestaande bestedingsbehoeften waar de samenleving aan gewend is geraakt.

Het concept-verkiezingsprogramma moest daartoe duidelijke en soms pijnlijke keuzen maken. Bewust is gekozen voor een sobere opzet om illusies en te hoog gespannen en later tegenvallende verwachtingen te vermijden.

Sedert de installatie van de commissie in oktober 1992, bevestigden de wijzigingen in het financiële en economische klimaat de onontkoombaarheid van die keuzen. Het ging daarbij niet alleen om financiële keuzen. Aan de slagvaardigheid, de besluitvaardigheid van een overheid die verstrikt lijkt geraakt in moeizame afwegingsprocessen en onvoorziene en onbedoelde gevolgen van bepaalde acties, moest bijzondere aandacht worden besteed.

Herstelde verantwoordelijkheid, bescherming van de integriteit van de samenleving, investeren in de toekomst zijn geen abstracte agendapunten. Inzet van burgers, kansen voor particulier initiatief en maatschappelijke verbanden, een sobere en besluitvaardige overheid, moeten leiden tot een duidelijk resultaat op de drie terreinen die daar nu het meest om vragen: werk, veiligheid en milieu. Hierop ligt in het voorliggend concept-verkiezingsprogramma de nadruk. Dat is onze keuze geweest. Dat is, wat in de opvatting van onze commissie, echt telt. Geen bezuinigingen omwille van bezuinigingen, geen veranderingen omwille van het nieuwe, maar keuzen omdat anders werk weg zal zakken, veiligheid steeds meer onder druk zal komen te staan en het milieu onomkeerbaar wordt beschadigd.

De commissie heeft haar - niet gemakkelijke - opdracht op deze manier proberen uit te voeren. Zij heeft haar werkzaamheden - in belangrijke mate in een vijftal subcommissies - alleen kunnen uitvoeren dankzij de adviezen en de medewerking van velen. Het is opvallend hoe groot de bereidheid tot advisering en medewerking bleek te zijn. Van de leden van onze commissie zelf werd een bijzonder intensieve inzet verwacht en verkregen. Voor het rapporteurschap moest een zwaar beroep worden gedaan op de medewerkers van het Wetenschappelijk Instituut, op medewerkers van het partijbureau en terzake van de milieuproblematiek ook op vrijwillige ondersteunende inzet van buiten. Ook van de diensten van onze fractie in de Tweede Kamer en haar medewerkers werd regelmatig dankbaar gebruik gemaakt.

De eerste ondertekenaar wil niet onvermeld laten dat, door bijzondere omstandigheden, bij de leiding van de werkzaamheden een zeer grote rol vervuld werd door de vice-voorzitter van de commissie.

Den Haag, 20 augustus 1993

ir. G.J.M. Braks, voorzitter
prof.dr. A.H.J.J. Kolnaar, vice-voorzitter
mr. J.J.A.M. van Gennip, secretaris

De commissie die verantwoordelijk is voor het nieuwe concept-verkiezingsprogramma bestaat uit:

ir. G.J.M. Braks, voorzitter;
prof.dr. A.H.J.J. Kolnaar, vice-voorzitter en subgroepvoorzitter hoofdstuk II;
dr. B.R. Bot (hoofdstuk V),
mr. J.P.H. Donner (hoofdstuk I), prof.dr. W. Lemstra (hoofdstuk III),
drs. F.J.M. Werner (hoofdstuk IV),

subgroepvoorzitters:

mw.mr. J.E. Biesheuvel-Vermeijden,
mw.drs. L.H.J.M. Dankers,
drs. P.W. Doop,
mw. G.W. van Montfrans-Hartman,
mw.drs. K.M.H. Peijs,
dr.ir. J.H.J. Spiertz,
mr. W.F.C. Stevens,
mw.drs. H.J. van de Streek,
dr. A.J. Vermaat,
mr. J.J.A.M. van Gennip, (secretaris)

adviserende leden:

drs. C. Bremmer,
mr.drs. L.C. Brinkman,
mw.drs. J.M. Luiten-Monchen,
drs. W.G. van Velzen,
ir. C.W. van der Wal,

De commissie werd terzijde gestaan door de volgende rapporteurs:
mw.drs. M.P.C. van Gils, algehele coördinatie en eindredactie,
prof.mr.dr. J.P. Balkenende, hoofdstuk II en eindredactie,
drs. Th.B.F.M. Brinkel, hoofdstuk V en eindredactie,
ir. M.M.G.J. Geessink, hoofdstuk III (natuur, land/tuinbouw),
drs. M. Jansen, hoofdstuk IV,
drs. J. van der Meulen, financiën,
mr.drs. F.J. Paas, hoofdstuk III (milieu),
drs. M. van der Poel, eindredactie,
drs. P. Spierings, hoofdstuk III (volkshuisvesting),
mw.mr. Y.E.M.A. Timmerman-Buck, hoofdstuk I,
mw.drs. H. Tjalma-den Oudsten, hoofdstuk III (verkeer en vervoer),
F.J. Wester, eindredactie.

De secretariële ondersteuning was in handen van
mw. V.J. van Kooten-van den Bosch.

Tijdschema behandeling ontwerp-program

Voor 1 november

De gemeentelijke afdelingen dienen de resultaten van de bespreking in te leveren bij hun kamerkringen.

Voor 8 december

De kamerkringen dienen hun amendementen via memocom in te leveren bij het partijbureau. Hiervoor zal gebruik gemaakt moeten worden van de door het partijbureau aangegeven opzet.

17 december

Het Partijbestuur bespreekt de ingediende amendementen waarna de amendementen begin januari naar alle stemhebbende Partijraadsleden en belangstellenden verzonden worden.

Voor 19 januari

Stemhebbende Partijraadsleden en belangstellenden kunnen reageren op de amendementen en spreektijd aanvragen voor de Partijraad. Een en ander voorzover van toepassing ten behoeve van de kamerkring.

21 januari

Het Dagelijks Bestuur voorziet de (sub-)amendementen van pre-adviezen.

28/29 januari

De Partijraad bespreekt het Ontwerp-program en stelt het vast, terwijl het Congres op 29/1 de aldus vastgestelde versie bekrachtigt.

Wat echt telt

Werk, veiligheid en milieu

De toekomst laat zich zelden vangen. Zeker in deze tijd valt op hoe de gebeurtenissen een verrassende keer kunnen nemen. Het is daarom juist nu nodig opnieuw de richting te bepalen. Het CDA wil staan voor een beleid dat het oog gericht houdt op de toekomst. Dat vraagt inzet nu, om mensen aan te spreken op hun verantwoordelijkheid voor elkaar, voor een samenleving waarin ieder telt, voor een regering die erop uit is om daarvoor de voorwaarden te scheppen.

Aan het begin van de vorige parlementaire periode leefde ieder in de verwachting van voortgaande economische groei en van werk voor steeds meer mensen. De cijfers leken zo gunstig. De werkloosheid nam af. Mede dankzij het herstelbeleid van de kabinetten Lubbers zijn er honderdduizenden arbeidsplaatsen geschapen. Nu breekt het besef door dat werk en welvaart alleen bij een verregaande herstructurering van de economie in Nederland en in Europa verzekerd kunnen worden. Dat vraagt een zware krachtsinspanning. Maar er zijn ook kansen. Voor een hernieuwde economische ontwikkeling staat de gemeenschappelijke Europese markt beschikbaar. Alleen door samen op te trekken in Europa kunnen de landen van de Europese Gemeenschap de economische uitdagingen en overlevingskansen waarmaken. Die verworvenheid leidde ook tot het Verdrag van Maastricht. En er zijn kansen voor de vrije landen van Midden- en Oost-Europa om mee te doen in de verbrede economische ontwikkeling in Europa. Bovendien: er blijft een breed gedragen solidariteit in de samenleving aanwezig. Het CDA heeft vertrouwen in de toekomst.

De toekomst dringt, meer dan ooit waar het het milieu betreft. Gemakkelijke keuzes zijn hier niet voorhanden. Wat wij nu aan milieumaatregelen op zijn beloop laten, gaat ten koste van komende generaties en van mensen elders in de wereld. De westerse levensstijl, waaraan ook Nederland gewend is geraakt, vormt een zware belasting van het milieu. Zeker in dit dichtbevolkte land, waar zovelen een intensief gebruik maken van land, water en lucht. De noodzaak van zorgvuldigheid in de omgang met het milieu is duidelijk, zowel van de kant van de politiek als van personen en maatschappelijke verbanden. Het Conciliair Proces van de kerken en de milieuconferentie van Rio de Janeiro gaven het al aan: "De tijd dringt". Dat stelt zware nieuwe opgaven. Tegelijk zijn er aangrijpingspunten. Kennis op het gebied van milieubescherming blijkt nieuwe werkgelegenheid te scheppen. Het bewustzijn dat het milieu zorg en bescherming verdient, heeft zich wijd verspreid. Er is een sterker besef van samenhang over de hele wereld. Vakbonden zijn bereid inkomensruimte te besteden aan behoud van het milieu. Op die houding mag worden voortgebouwd.

Dicht bij huis voelen mensen zich onzeker. De handhaving van de wet - op grote en kleine schaal - verloopt moeilijk. De grote en de kleine criminaliteit veroorzaken onveiligheid. De criminaliteit wordt harder en beter georganiseerd. Geweld begint bijkans een normaal verschijnsel te worden, op de scholen, op de televisie. Toch wil niemand ermee leren leven. Er is vraag naar meer politie, meer rechters en meer cellen. Tegelijk krijgt de overtuiging meer aanhang dat verzekering van de veiligheid begint in het gezin, op de school en in de samenleving. Er is weer plaats voor waarden en normen.
Onzekerheid is er ook in internationaal verband. Bij de vorige Tweede Kamerverkiezingen stond de Muur in Berlijn er nog. Het Sowjet Imperium was in tact en Europa was verdeeld in Oost en West. Vrede en veiligheid was een zaak van twee blokken. Daarin is radicaal verandering gekomen. Democratie en respect voor de mensenrechten hebben nieuwe kansen gekregen. De politieke kaart van Europa is gewijzigd. De betonnen stabiliteit van de Koude Oorlog heeft plaatsgemaakt voor dynamiek en verandering. Dat gaat met onzekerheid gepaard. Er zijn nieuwe bedreigingen gekomen, getuige de gruwelen in Bosnië-Herzegowina, of het nationalisme dat politiek opleeft. Maar er zijn ook nieuwe kansen, die om inzet vragen. Vragen van veiligheid en rechtsorde in Europa en de wereld zijn bespreekbaar geworden. De structuren liggen klaar: de Europese Gemeenschap, de Raad van Europa, de NAVO, de CVSE, de Verenigde Naties. De toekomst ligt open. Waar het op aan komt is de inzet.

Richting vinden

Aan het begin van de vorige parlementaire periode leek het mogelijk de twintigste eeuw met een batig saldo af te sluiten. We keken de toekomst vol optimisme tegemoet. Dat optimisme heeft een forse knauw gekregen. Komt er opnieuw de dreiging van een miljoen werklozen? Is het nog wel veilig op straat? Kunnen we de wereld leefbaar houden? Vergeleken met het eind van de jaren tachtig is onze omgeving volkomen veranderd. Nu komt het erop aan. Maar het CDA is ervan overtuigd dat er nieuwe kansen zijn. Berlijn, Maastricht en Rio waren steden die de nieuwe perspectieven op de gebieden van veiligheid, werk en milieu symboliseerden. Telkens worden nieuwe mogelijkheden geboden. Aan ons de taak die op te pakken.

Teveel ontbreekt het aan daadkracht, bestaat er angst om knopen door te hakken. Voor een belangrijk deel komt dat voort uit onzekerheid. Ideologieën staan in een kwade reuk. Zelden komen er nieuwe waarden voor in de plaats. Gebrek aan waarden die richting geven voorbij het hier en nu leidt dikwijls tot ongewisheid over de toekomst, tot een zoektocht naar schijnzekerheden in nationalisme, fundamentalisme of in vage zelf bij elkaar gesprokkelde semi religieuze noties.

Of tot een zich terugtrekken in het isolement van de kleinste kring. In die onzekerheid gaan velen hun eigen belangen vooropstellen. Dat is te zien in het groot bij staten, maar ook bij organisaties en bij individuele burgers. Het zijn pogingen om vast te houden aan eigen levenspeil en levensstijl, zonder om te zien naar de ander, ver weg of in de toekomst. Kiezen wij in de eerste plaats voor onszelf? En laten wij de ander aan zijn lot over? Dat kan de bedoeling niet zijn. Het CDA vindt: vrouwen en mannen worden pas werkelijk mens als zij zich in woord en daad verantwoordelijk weten. Als zij boodschap hebben aan elkaar. De politiek moet hen daar toe uitdagen.

De mensen staan er met alle onzekerheid over de toekomst niet alleen voor. Op hun trektocht door de tijd heeft God hun Zijn Woord meegegeven. Zijn Woord scherpt het bewustzijn van de dingen, zet aan tot actie en biedt troost en hoop. Aan dat Woord ontleent het CDA de bakens voor zijn politieke overtuiging: Publieke gerechtigheid, gespreide verantwoordelijkheid, solidariteit en rentmeesterschap. Publieke gerechtigheid is de richtlijn voor het optreden van de overheid in de samenleving. Het vraagt van de overheid om een democratische en sociale rechtsstaat in stand te houden, die mensen erop aanspreekt om verantwoordelijk te zijn, actief en betrokken. Een overheid die waardering heeft voor de geestelijke drijfveren waar zij zich door laten leiden. Uit gerechtigheid komt veiligheid voort.

De politiek kan het niet alleen. Mensen en de verbanden waarin zij leven hebben een roeping in de wereld, dat is de kern van onze opvatting van gespreide verantwoordelijkheid. Dat is een dubbele roeping: Een roeping tot solidariteit, tot inzet voor de ander. Solidariteit vraagt offers van de sterken voor de zwakken. Solidariteit is onmisbaar om brood te delen met velen. En er is een roeping tot rentmeesterschap, tot zorg voor het milieu. Het staat ons niet vrij de natuurlijke omgeving naar believen te gebruiken. De schepping is ons toevertrouwd om te bewerken en te bewaren voor volgende generaties. De politiek kan het niet alleen. Ieder levert haar of zijn bouwstenen voor de toekomst.

Vanuit die uitgangspunten gerechtigheid, gespreide verantwoordelijkheid, solidariteit en rentmeesterschap bepaalt het CDA zijn positie in de wereld van vandaag. Het CDA ziet de mogelijkheden en de beperktheden van de politiek. Het is zich bewust van de ruimte die nodig is om verantwoordelijkheid in de samenleving recht te doen. Niet de regels die de overheid stelt, maar de activiteiten en de vindingrijkheid van burgers en maatschappelijke organisaties bepalen de veerkracht van de samenleving. Maar het mag niet bij papieren idealen blijven. Zij eisen toepassing in de politiek van alledag. Dat leidt tot een opstelling waarin de volgende benaderingen voor de komende parlementaire periode prioriteit hebben:

1. herstelde verantwoordelijkheid, oftewel een samenleving waarin mensen hernieuwd omzien naar elkaar.
   Het CDA doet een appèl op solidariteit en rentmeesterschap onder mensen en hun organisaties.

2. een samenleving waarin iedereen telt, vrouwen, mannen, ouderen, jongeren, minderheden, waarin niemand buitengesloten wordt of genegeerd.

3. een instelling bevorderen bij burgers, maatschappelijke organisaties en overheid die erop is gericht nu al de bouwstenen te leggen voor de toekomst.

Herstelde verantwoordelijkheid

Kerntaak van de overheid is het garanderen van de vrijheid, veiligheid en zekerheid op grond waarvan mensen in verantwoordelijkheid met elkaar kunnen leven en werken. Haar regelgeving moet oproepen tot verantwoordelijkheid, niet tot betutteling en onmondigheid. Het CDA staat voor een politiek die burgers de mogelijkheid en de middelen verschaft om deel te nemen aan het maatschappelijk verkeer. Op eigen kracht, in eigen verbanden en vanuit eigen waarden en normen. De vele vormen van eigen initiatief van burgers en maatschappelijke organisaties zijn uniek en onvervangbaar. Maatschappelijke organisaties zijn geen filialen van de staat.
Zij hebben recht op zelfstandigheid, een eigen profiel en een eigen agenda. Iedere organisatie met inzet, identiteit en draagvlak draagt bij tot versterking van de kwaliteit van de samenleving. In gezin en kerk, onderneming en vakbond, school en actiegroep ligt de basis voor een verantwoordelijke samenleving. Burgers, maatschappelijke verbanden en overheid hebben ieder een eigen rol en inbreng.

Een veilige omgeving is alleen te bereiken, als mensen daadwerkelijk omzien naar elkaar. Het scheppen van banen gebeurt in de bedrijven zelf; werkgelegenheid is niet bij wet af te dwingen. Daarvoor zijn ondernemers nodig met durf en creativiteit. Dat vraagt ook een grotere mate van zelfregulering door werkgevers en werknemers op het gebied van de sociale zekerheid. Ook het milieu is een zaak van iedereen: van de industrie tot de klant in de winkel. Het CDA redeneert vanuit de gedachte dat de vervuiler betaalt.

Ouders moeten een zelfstandige school kunnen kiezen die aansluit bij hun opvattingen over de opvoeding van kinderen. Voor hun betrokkenheid moet ruimte zijn. In de gezondheidszorg is het nodig de eigen verantwoordelijkheid van de betrokkenen te versterken en aanzetten te geven tot meer onderlinge zorg. In de welzijnssector hoort de overheid rekening te houden met de pluriformiteit van de samenleving en het eigen initiatief en de verantwoordelijkheid van burgers te bevorderen.

In de Europese Gemeenschap en in de samenwerking met de landen van Midden- en Oost-Europa dringt het besef door van de wezenlijke bijdrage die maatschappelijke organisaties en bedrijven spelen bij de vorming van een verantwoordelijke samenleving. Ontwikkelingssamenwerking wordt niet alleen tussen regeringen beklonken, maar wordt gedragen door intiatieven vanuit de maatschappij, zowel daar als hier.

Er is reden voor vertrouwen. Op tal van plaatsen is sprake van sterke maatschappelijke betrokkenheid. Op andere gebieden ontbreken initiatieven vanuit de samenleving tot nog toe. Daar zal de politiek uit moeten dagen verantwoordelijkheid te hernemen. Laat de politiek zich concentreren op de kerntaken van de overheid. Duurzaam democratisch bestuur is alleen mogelijk, als het geruggesteund wordt door een verantwoordelijke samenleving.

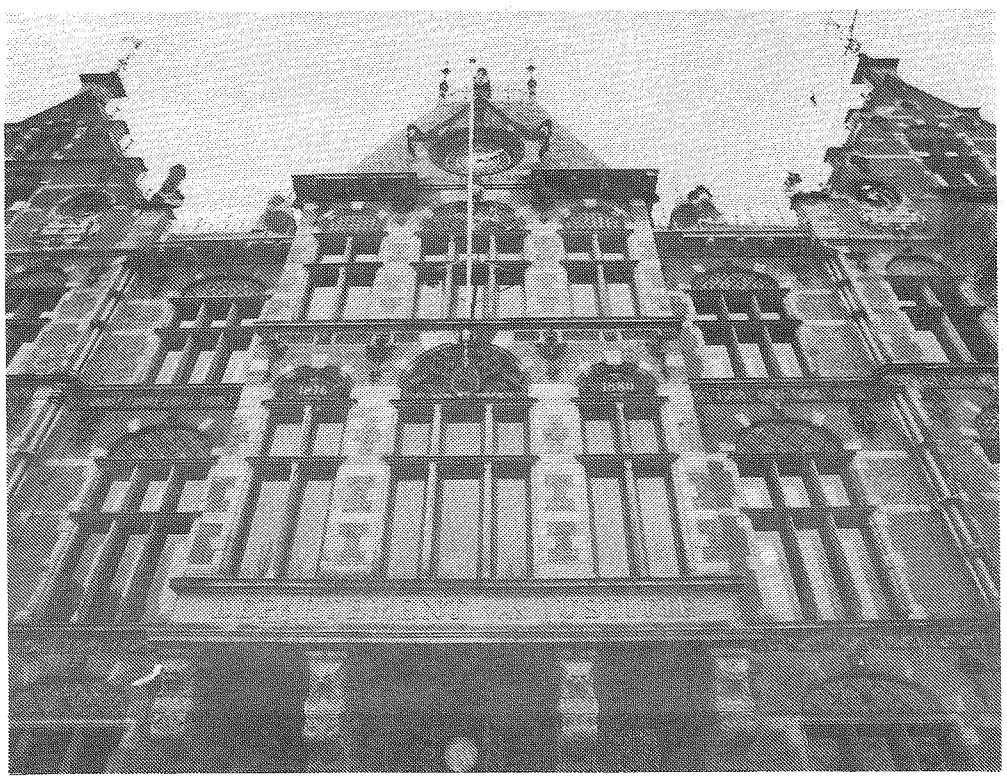

Foto: Bert Houweling

Iedereen telt

Niemand mag daarbij uit het oog worden verloren. Herstelde verantwoordelijkheid is een remedie tegen versplintering, tegen egoïsme en nalatigheid jegens het zwakke.

Een samenleving van geëngageerde mensen moet herkenbare verbanden bieden. Door te veel schaalvergroting in bijvoorbeeld onderwijs, de zorg of het openbaar bestuur is de verantwoordelijkheid en de identiteit van de meest betrokkenen in de knel gekomen. Op die manier wordt de zogenaamde algemeenheid van bovenaf opgelegd.

Kenmerk van ieder mens is het vermogen zin te geven aan de inrichting van het leven, in kleine en grote kring. In gezin, buurt, religieuze gemeenschap, onderwijs, media of op het werk. Wij verwachten van de overheid dat zij borg staat voor een pluriform aanbod van instellingen. Door erkenning van hun fundamentele rechten en vrijheden en waar nodig door geldelijke ondersteuning. Het CDA verzet zich tegen discriminatie van maatschappelijke organisaties op grond van identiteit, bijvoorbeeld doordat zogenaamd algemene organisaties worden bevoordeeld ten koste van levensbeschouwelijke. Want in de samenleving die ons voor ogen staat levert ieder haar of zijn bijzondere bijdrage. Zo ontstaat samenhang. Dat is geen van bovenaf opgelegde eenheid, maar van onderaf opgebouwde solidariteit en daarmee betrokkenheid op het geheel van de rechtsstaat.

Menselijke waardigheid maakt geen onderscheid tussen de volwassen stemhebbende burger of het zwakke ongeboren of naar het einde neigende leven. Een verantwoordelijke samenleving sluit niemand uit. Dat geldt ook voor het leven in zijn zwakste of minst volmaakte vorm. Door zijn aanwezigheid alleen al is het een voortdurende uitdaging tot echte verantwoordelijkheid en solidariteit.

Een samenleving waarin iedereen telt schept werk. Door een gerichte benadering, de matiging van arbeidskosten, een stelsel van sociale zekerheid dat weer uitnodigt om aan de slag te gaan. De vruchten van vrijwilligerswerk zijn trouwens net zo goed van waarde als de resultaten van betaalde arbeid. Een bestel dat oproept tot participatie - economisch, sociaal en cultureel - boort alle mogelijke bronnen aan. Van allochtonen net zo goed als van autochtonen. In dat opzicht is een veelkleurige samenleving een kracht, zeker als al die verschillende talenten worden geschoold, betrokken en benut. Het CDA wil daarom ook bevorderen dat ouderen, gehandicapten en zieken zo veel mogelijk in hun eigen vertrouwde omgeving kunnen blijven. Daar zijn zij thuis. Daar zijn zij gekend.

Internationaal past daarbij het besef dat de wereld één wereld zou moeten worden, waarin ieder mens en ieder land een plaats hebben. Om dat tot uitdrukking te brengen, hebben het mensenrechtenbeleid, internationale solidariteit, milieubehoud en het waar nodig herstellen of garanderen van vrede een centrale plaats in het buitenlands beleid. Daarmee wordt een bijdrage geleverd aan de bestrijding van de diepere oorzaken van het vluchtelingenvraagstuk. Het CDA is voorstander van een open wereldeconomie, waarin minder ontwikkelde landen en regio's volwaardig kunnen deelnemen.

Bouwstenen voor de toekomst

Het is hoog tijd om nu knopen door te hakken en de bouwstenen te leveren voor de toekomst. Dat vraagt investeren. Niet alleen in milieu, infrastructuur en produktiemiddelen, maar ook in het vermogen van de samenleving in te spelen op nieuwe omstandigheden. De uitdagingen zijn groot, of het nu gaat om internationale vrede en veiligheid, bestrijding van criminaliteit of het scheppen van de voorwaarden voor behoud van het milieu. De grootste uitdaging is misschien nog wel te laten zien dat een democratische samenleving in staat is die problemen rechtvaardig en duurzaam op te lossen. En met een rechtvaardig en slagvaardig bestuur ten dienste van de burger, dat vertrouwen kan verdienen door openheid en democratische verantwoording. Investeren is nodig in de interne veiligheid. In het gevangeniswezen en in uitbreiding van de politie. Politie op straat werkt preventief. De zorg voor interne veiligheid en voor een eigentijdse rechtsbedeling is een onmisbare voorwaarde voor een gezond en wervend economisch klimaat.
Veel en voortdurende aandacht vraagt het draagvlak van werk en welvaart. Het CDA wil zich inzetten voor een vitaal bedrijfsleven met een krachtige concurrentiepositie. Zo kan het de uitdagingen van meer open en grotere markten aan. Dat vraagt grotere uitgaven voor het verbeteren van de infrastructuur en de technologische ontwikkeling, zodat de ruimte geschikt is voor een schone en bedrijvige toekomst. Dat vraagt matiging van de ontwikkeling van de reële arbeidskosten en aan de andere kant vermindering van de lastendruk. Met het oog op de toekomst moet de overheid haar financiën verder gezond maken. Het CDA streeft naar een vermindering van het financieringstekort tot een niveau van 2% van het bruto binnenlands produkt aan het einde van de komende parlementaire periode.

Voor een houdbare toekomst is het noodzakelijk dat een zorgvuldige omgang met het milieu vanzelfsprekend wordt. In de economie, het verkeer, de huishoudens en de landbouw. Natuurlijke kringlopen mogen niet langer onomkeerbaar worden aangetast en natuurlijke hulpbronnen moeten ook voor komende generaties voorhanden blijven. Het CDA wil het beleid daarop inrichten. Dat zal een stimulans zijn voor technologische vernieuwing van de produktiewijze en voor verandering in de levensstijl. Onderwijs is van vitale betekenis voor de persoonlijke ontplooiing van burgers, die zich vanuit hun waarden en normen verantwoordelijk weten om hun inzet te leveren voor de samenleving van morgen. Aldus is het beschikken over kennis door burgers in hoge mate bepalend voor de kwaliteit van de samenleving en voor het economisch draagvlak ervan.

Het snel veranderende internationale toneel vraagt van de buitenlandse politiek creativiteit en tegelijk vasthoudendheid aan het ideaal van een rechtvaardige internationale rechtsorde, naast de behartiging van met name politieke en economische belangen. De toekomst van Nederland ligt in Europa. In de achterliggende jaren heeft een groot aantal landen in bijvoorbeeld Midden- en Oost-Europa of in Latijns Amerika de democratie en de rechtsstaat ingevoerd. Ondertussen hebben zij te kampen met grote sociale en economische tegenvallers en lijken velen ten prooi te vallen aan de opkomst van mafiaachtige organisaties. Wil de democratie daar echt wortel schieten dan hebben die landen naast hulp ook het perspectief nodig van een democratische samenleving die in staat is problemen werkelijk aan te vatten en verantwoordelijk op te lossen.

Duidelijke en eerlijke keuzen

In het hiernavolgende deel onderscheidt dit program bestuur en politiek in vijf grote aandachtsvelden: Betrouwbaar bestuur, veiligheid en recht; Werk, inkomen en economie; Milieu, natuur en ruimte; Gezondheid, kennis en cultuur; Nieuwe internationale verhoudingen. Daarin worden de lijnen geschetst van een beleid dat de nieuwe en oude problemen beoogt aan te pakken.

De toekomst laat zich zelden vangen. De politieke omgeving verandert radicaal. Vergeleken met de jaren tachtig kunnen we gerust spreken van een waterscheiding. En dat raakt de werkgelegenheid, dat raakt de veiligheid hier en elders in de wereld, dat raakt het milieu. Ingrijpende keuzes zijn onvermijdelijk. De kiezer mag niet worden afgescheept met fraaie beloftes, uitstel van noodzakelijke ingrepen of afwenteling van de problemen op anderen. Mondige burgers in een volwassen democratie hebben recht op duidelijke en eerlijke keuzen. Zij verwachten een antwoord op de kansen en bedreigingen die zij ervaren. Dit program laat zien wat voor het CDA echt telt.

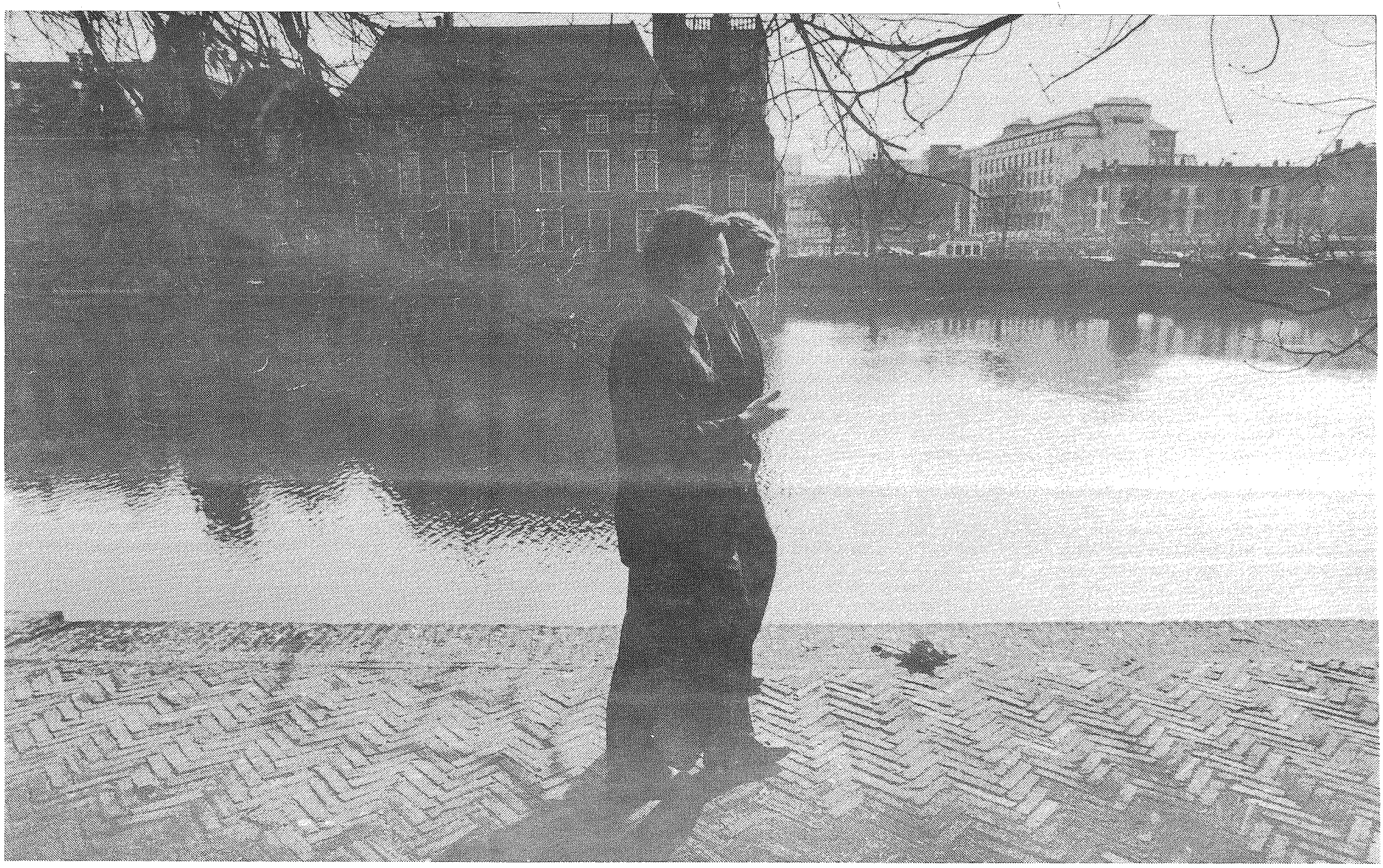

Foto: Hans Hordijk

Betrouwbaar bestuur, veiligheid en recht

Onveiligheid, onzekerheid en twijfel aan de betrouwbaarheid van het bestuur tasten de grondslagen van de samenleving aan. De burger ziet zich geconfronteerd met veel voorkomende en toenemend zware criminaliteit, in de vorm van geweld, zedenmisdrijven, fraude en vermogensdelicten. Criminaliteit wordt beter georganiseerd, opereert grensoverschrijdend en dreigt zich structureel in de maatschappij te nestelen. Daartegenover staat een overheid die ondanks alle inspanningen kampt met cellentekorten en vormfouten, waardoor verdachten en gestraften worden heengezonden. Het verband tussen daad en straf dreigt verloren te gaan door het te grote tijdsverloop tussen het plegen van een misdrijf en de bestraffing daarvan. Mensen verliezen daardoor het vertrouwen in bescherming.

Een gevoel van onzekerheid en onmacht ontstaat daarnaast als gevolg van de snelle veranderingen in de samenleving. Technologische ontwikkelingen roepen tal van nieuwe ethische dilemma's op, met name op medisch-ethisch vlak. Toenemende pluriformiteit, veranderingen in de samenstelling van de bevolking en sterker uiteenlopende sociaal-culturele opvattingen doen vertrouwde zekerheden en patronen wegvallen. De huidige wet- en regelgeving is vaak onvoldoende toegesneden op nieuwe ontwikkelingen en heeft onbedoelde effecten waar zij niet meer op de praktijk aansluit.

Dat heeft mede tot gevolg dat de burger zich steeds minder betrokken en aangesproken voelt door een overheid, die verscholen lijkt te gaan achter ondoorzichtige structuren. Structuren waarin verantwoordelijkheden door elkaar lopen, besluitvorming moeizaam verloopt en soms ver van de werkelijkheid lijkt te staan. Daarmee vindt een zekere uitholling plaats van het democratisch gehalte en functioneren van onze samenleving.

Benadering

De kwaliteit van de samenleving hangt af van de mate waarin de overheid publieke gerechtigheid weet te realiseren. Dat vergt in de eerste plaats een duidelijk zicht op de functie en taak van de overheid en een voor die taak berekende overheidsorganisatie. De samenleving is een onderdeel van de heelheid van de schepping die ons als rentmeesters in beheer is gegeven voor de huidige en toekomstige generaties. De overheid moet niet de pretentie hebben dat zij de oplossing heeft voor ieder probleem en ieder vraagstuk dat zich voordoet. Wel is het aan haar, zorg te dragen voor een democratisch, betrouwbaar en slagvaardig bestuur. Dat kan de overheid alleen, wanneer burgers samen met anderen maatschappelijke betrokkenheid en verantwoordelijkheid niet afschuiven, maar zelf ter hand nemen. Verantwoordelijkheid dragen, niet omwille van het pure eigenbelang, maar vanuit een betrokkenheid met de medemens en de leefomgeving.
Bescherming van de veiligheid, van onze maatschappelijke en bestuurlijke structuren en handhaving van de betrouwbaarheid in het sociale verkeer vormen de kern van de overheidstaak. Er zijn geen eenvoudige oplossingen om de criminaliteit een halt toe te roepen en terug te dringen. Het vereist een voortdurende inspanning en verbetering op alle niveaus: internationale samenwerking; versterking van politie, openbaar ministerie en het gevangeniswezen; optreden tegen illegale vermogens die de economie 'verzieken'; bestuurlijke preventie. Maar het gaat vooral ook om het moreel besef bij een ieder dat onrecht niet aanvaardbaar is, maar integendeel bestraffing vereist. Criminaliteit en fraude zijn niet 'gewoon'.

Vanuit die kerntaak dient de overheid garant te staan voor ontplooiingsmogelijkheden van de eigen levenssfeer, van de waarden en verantwoordelijkheden van de verbanden en organisaties waarbinnen mensen zich betrokken weten. Zaken die zin en waarde geven aan het bestaan behoeven ruimte en bescherming tegen de niet normatieve krachten van winstbejag en onverantwoorde nieuwsgierigheid. Bijzondere aandacht is daarbij vereist voor de nieuwe vragen op medisch-ethisch vlak.

Artikelen

I.1. Kerntaken van de overheid
Het CDA streeft naar een overheid die zich richt op haar kerntaken: het scheppen van de voorwaarden waardoor mensen in vrijheid, verantwoordelijkheid en veiligheid met elkaar kunnen leven en samenwerken. Maatschappelijke problemen verdwijnen niet door de samenleving in wet- en regelgeving te vatten en de verantwoordelijkheid alleen bij de overheid te leggen. Niet alleen de flexibiliteit en de inventiviteit van de overheid, maar ook die van de burgers en hun maatschappelijke organisaties bepalen de veerkracht en het aanpassingsvermogen van de samenleving.

I.1.1 Het accent in wet- en regelgeving dient te liggen op het scheppen van de kaders en het stellen van de normen, die burgers en hun verbanden activeren en die hen aanspreken op hun verantwoordelijkheid. Overheidshandelen is gericht op het stimuleren en steunen van eigen organisatievermogen en verantwoordelijkheid, niet op het scheppen van overheidsverantwoordelijkheid.

I.1.2 De overheid is primair verantwoordelijk voor: het stellen en handhaven van de grenzen en de regels voor het maatschappelijk verkeer; het beslechten van geschillen en belangenconflicten; het beschermen van de externe en interne veiligheid en openbare orde en het bestrijden van geweld en misbruik van machtsposities; het scheppen van de voorwaarden en voorzieningen die een ieder in staat stellen en stimuleren om volwaardig, naar eigen levensbeschouwelijke, ethische of morele overtuiging aan het maatschappelijk verkeer deel te nemen en verantwoordelijkheid voor anderen te realiseren binnen organisaties van eigen keuze.

I.1.3 De wetgever respecteert de ruimte voor burgers die in eigen verbanden verantwoordelijkheid willen dragen voor het functioneren van voorzieningen en voor de ordening en normering van hun onderling handelen. Overheidsbekostiging van voorzieningen geschiedt met inachtneming van de pluriformiteit en de eigen levensbeschouwelijke identiteit alsmede op basis van beoordeling van het maatschappelijk rendement, het financieel draagvlak en het functioneren van instellingen. Bekostiging mag niet leiden tot participatiedwang tegen de eigen levensbeschouwelijke, morele of ethische overtuigingen in. De ruimte voor de eigen identiteit (zoals bij de verdeling van gelden door samenwerkingsorganisaties) wordt gewaarborgd.

I.1.4 Een duidelijke afbakening van bevoegdheden, taken en verantwoordelijkheden tussen burgers, organisaties en overheid is vereist. De overheid waarborgt daarbij haar beslissingsvrijheid en handelingsruimte in het algemeen belang. De beslissingsbevoegdheid over de uitoefening van publiekrechtelijke dwang blijft in handen van de overheid.

I.1.5 De overheid dient haar kerntaken serieus te nemen. Gestelde regels worden uitgevoerd en gehandhaafd. De rechtszekerheid en het gezag van de overheid mogen niet worden aangetast door een 'gedoogbeleid'. Regels of strafbepalingen die geen normatieve waarde hebben en niet handhaafbaar blijken, worden vervangen of ingetrokken. Indien frequente aanpassing van regels en eisen aan nieuwe inzichten nodig is, wordt de wetgeving waar mogelijk zo ingericht dat door zelfregulering de verantwoordelijkheid voor aanpassing bij betrokkenen ligt.

I.2. De inrichting en organisatie van de overheid
Een eerste voorwaarde voor een doeltreffend overheidsbeleid dat beantwoordt aan de problemen en behoeften van de samenleving, is een doorzichtig bestuur waarin duidelijk is wie op wat aangesproken kan worden. Daarvoor zijn nodig een heldere verdeling van bevoegdheden volgens het subsidiariteitsbeginsel, compacte bestuurscolleges en -diensten alsmede versterking van de besluitvaardigheid en van democratische verantwoording en controle. Dat vergt veranderingen, waarin het toenemend belang van de Europese Gemeenschap als kader voor de besluitvorming betrokken moet worden.
Het CDA gaat uit van een inrichting van Nederland in drie bestuurslagen. Dit impliceert een aanpassing van de bestuurlijke organisatie. Een 'blauwdruk' is daarbij niet gewenst. De wetgever dient de uitgangspunten en de richting van de verandering aan te geven waarbinnen een gedifferentieerde ontwikkeling mogelijk is. Op lokaal niveau is krachtig bestuur nodig dat de overheidstaak en -zorg verzekert in het licht van de plaatselijke omstandigheden en behoeften. Tussen het plaatselijk en het landelijk niveau bestaat behoefte aan een bestuur dat richting en inhoud kan geven aan de economische, ruimtelijke en infrastructurele ontwikkeling, het milieubeleid, boven-lokale voorzieningen en beleid waarvoor een regionale verscheidenheid wenselijk is.

Nationale overheid

I.2.1 De samenhang van het beleid moet worden bevorderd door een vermindering van het aantal ministeries, door een betere verdeling van taken, door een agenderingsbevoegdheid van de minister-president en door de bevoegdheid van de minister-president op het terrein van het buitenlands beleid in overeenstemming te brengen met zijn functioneren in de Europese Raad.

I.2.2 Duidelijkheid wordt bevorderd door: de financieel-economische discussie opnieuw te concentreren rond de jaarlijkse behandeling van de begroting; de voorbereiding en behandeling van wetgeving te verbeteren en te versnellen; het aantal regeringsnota's en notities terug te dringen; het parlementaire debat te richten op hoofdzaken; een betere beheersing van het proces van overheidsbesluitvorming over projecten van strategisch belang, zoals bij de infrastructuur. Waar het handelen van de burger afhankelijk is van een overheidsbeslissing, zoals bij vergunningen, is een snelle besluitvorming vereist.

I.2.3 De veranderingen die nodig zijn betreffen ook de politieke praktijk en de politieke partijen. Een vermindering van het aantal kamerleden is bespreekbaar alsmede een verbetering van de mogelijkheden om naast het kamerlidmaatschap desgewenst ook anderszins maatschappelijk actief te zijn en/of te blijven.

I.2.4 Naast een departementale reorganisatie (zie artikel I.2.1) wordt het proces van structurele beperking van de omvang van het ambtelijk apparaat voortgezet in de komende regeerperiode. Waar het beleid en de overheidstaak overwegend op provinciaal of gemeentelijk niveau worden geformuleerd en uitgevoerd, heeft de centrale overheid geen of een zeer beperkt ambtelijk apparaat. Binnen de grenzen die democratische controle stelt, wordt een verdere bestuurlijke verzelfstandiging van de uitvoering nagestreefd. Waar de werkzaamheden geen uitoefening van overheidsdwang of van discretionaire bevoegdheden inhouden, wordt privatisering of de inrichting van zelfstandige organisaties bevorderd.

I.2.5 Met het oog op de behoefte aan een flexibel overheidsapparaat wordt de ambtenarenwetgeving herzien. In het belang van samenhang in het beleid wordt de kwaliteit van en de mobiliteit in het ambtelijk apparaat versterkt.

I.2.6 Het aantal adviesorganen wordt, met het oog op slagvaardigheid en transparantie van het beleid, teruggebracht. De samenstelling van adviesorganen is afhankelijk van de aard van het werkdomein en wordt niet beperkt tot onafhankelijke deskundigen. Adviesverplichtingen worden beperkt tot hoofdlijnen van beleid en regelgeving en aan termijnen gebonden. Wanneer de overheid advies vraagt, is zij gehouden gemotiveerd in te gaan op de betreffende adviezen.

Regionaal en lokaal bestuur

I.2.7 De overheidstaak of -zorg dient, waar dit naar de schaal en de aard van het te regelen onderwerp mogelijk is, bij voorkeur aan de gemeenten en anders aan de provincies te worden opgedragen of overgelaten. Het beleid inzake decentralisatie wordt met het oog daarop krachtig voortgezet.

I.2.8 De wetgever kanaliseert de voortschrijdende samenwerking tussen gemeenten. Daarbij wordt een op de verschillende omstandigheden toegesneden gedifferentieerde ontwikkeling mogelijk gemaakt. Uiteindelijk dienen er in ons land niet meer dan drie bevoegde organen van algemeen bestuur te zijn.

I.2.9 De grootstedelijke regio's zijn voor Nederland van vitaal belang. De ontwikkeling hiervan tot maatschappelijke, industriële en culturele centra is uitdaging en noodzaak. Het rijk ondersteunt deze inspanning. De sociale problematiek waar deze ontwikkeling mee gepaard gaat, vereist echter een niet mindere inspanning op het terrein van de sociale zekerheid, de veiligheid, de leefbaarheid en het milieu. Dit vraagt binnen de grootstedelijke regio's om een integraal beleid en om een bestuur dat in staat is, maar ook de ruimte krijgt, om te voldoen aan de hoge eisen die worden gesteld aan het besturen en de onderlinge samenwerking.

I.2.10 In de grootstedelijke regio's wordt de ontwikkeling van samenwerking en integratie van bestuur naar een eigen rechtstreeks verkozen regionaal bestuursorgaan ondersteund en bevorderd. Bij de instelling van een regionaal bestuursorgaan gaan nader door de wetgever aan te geven gemeentelijke sturende taken en provinciale taken daarop over. Aan de instelling van een regionale bestuurseenheid kunnen tevens consequenties worden verbonden op het punt van de decentralisatie van bevoegdheden.

I.2.11 De ontwikkeling naar een steeds hechtere regionale samenwerking tussen gemeenten wordt versterkt en gestimuleerd. De regionalisering van de uitvoering van landelijk beleid en de intergemeentelijke samenwerking worden geleidelijk binnen dezelfde gebiedseenheden geconcentreerd. Met betrekking tot gemeenten in grensgebieden wordt rekening gehouden met grensoverschrijdende samenwerking.

I.2.12 Bestuurlijke reorganisatie en voortgaande decentralisatie vereisen versterking van de bestuurskracht, samenhang en slagvaardigheid van het bestuur op lokaal niveau en middenniveau. Daartoe is professionaliteit en kwaliteit van het bestuur vereist alsook een omvang van de bestuurseenheden die aansluit bij de schaal van

het maatschappelijk verkeer en de behoefte aan een optimaal bestuur. In dit kader wordt: de omvang van bestuurscolleges beperkt; het mogelijk gemaakt dat wethouders of regionale bestuurders van buiten de raad worden aangetrokken; de positie van de plenaire gemeenteraad met betrekking tot de benoeming van een burgemeester versterkt; waar nodig overgegaan tot gemeentelijke herindeling.

I.2.13 Decentralisatie, vergroting van beleidsruimte en de beoogde bestuurlijke reorganisatie vereisen verruiming van de financiële armslag van de regionale besturen/gemeenten alsmede een grotere eigen verantwoordelijkheid voor de inkomsten en uitgaven, onder gelijktijdige vermindering van de lasten op landelijk niveau. Daartoe wordt/worden in samenhang met de beoogde bestuurlijke reorganisatie: de financieringsstroom naar de lagere overheid aangepast; een deel van het jaarlijks accrès van het Provincie- en Gemeentefonds bestemd voor de regionale besturen; de bestemmingsuitkeringen verminderd ten gunste van uitbreiding van het Gemeentefonds; het belastinggebied van de gemeente met betrekking tot het onroerend goed in de gemeente verruimd, onder vermindering en uiteindelijk afschaffing van de overdrachtsbelasting; het Fonds Sociale Vernieuwing geïntegreerd in het Gemeentefonds.

De Koninkrijksverhoudingen

I.2.14 Nederland stuurt niet eenzijdig aan op de onafhankelijkheid van de Nederlandse Antillen en Aruba of delen ervan. Het Koninkrijksstatuut zal waarborgen moeten bieden voor duurzame instandhouding van de rechtsstaat en voor behoorlijk bestuur in de Nederlandse Antillen en op Aruba, zonder afbreuk te doen aan hun eigen karakter en belangen. Bij veranderingen wordt hier rekening mee gehouden alsmede met de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de rechtsorde in het Koninkrijk. Herstel van de bestuurskracht op de terreinen financiën, onderwijs en bestrijding van drugs en criminaliteit hebben prioriteit.

I.3. De kwaliteit van de rechtsorde

Bescherming van lijf en goed van burgers staat centraal in de kwaliteit van de rechtsorde. De bestrijding van criminaliteit en fraude omvat vier hoofdpunten. 1) Vooral in de grote steden doeltreffende preventie en het voorkomen van situaties die criminaliteit bevorderen. 2) Versterking van politie, openbaar ministerie en het gevangeniswezen. Waar nodig door uitbreiding, maar vooral ook door verbetering van het rendement van de capaciteit en de onderlinge afstemming. Het CDA wil daar extra geld voor reserveren. 3) Een beter evenwicht in de wetgeving tussen het belang van bestrijding van rechtsinbreuken en de bescherming van verdachten. 4) Versterking van internationale samenwerking en coördinatie.

Het CDA gaat uit van de fundamentele waardigheid en uniciteit van ieder mens als persoon, die door de overheid gerespecteerd en waar nodig (geloof, identiteit, privacy) beschermd wordt. Het dragen van verantwoordelijkheid en deelnemen aan grotere en kleinere maatschappelijke verbanden is wezenlijk kenmerk van die waardigheid van de mens. Overheidsbeleid dat dit miskent en enkel gericht is op individuen, leidt op den duur tot vereenzaming, anonimisering en tot verbrokkeling van de samenleving. Bescherming van levensbeschouwelijke, morele en maatschappelijke waarden vereist een gelijkgestemdheid van wetgeving binnen de Europese Gemeenschap, teneinde uitholling daarvan door grensoverschrijdende concurrentie te voorkomen. Het overheidsbeleid is daarbij niet gericht op het koesteren van ieder persoon in haar sociaal, maatschappelijk of cultureel 'hokje', maar om ieder, naar de kracht van zijn aspiraties en diepstgevoelde overtuiging, volwaardig te doen participeren en te integreren in de maatschappij.

De snelle ontwikkelingen in de medische technologie confronteren de samenleving met tot voor kort onbekende vragen rond het ontstaan en het einde van menselijk leven. Eerbied voor en beschermwaardigheid van menselijk leven dienen richtsnoer te zijn voor het handelen van de overheid. Dit telt in het bijzonder waar dit leven kwetsbaar is, zoals bij zieken, ouderen en het (ongeboren) kind.

Openbare veiligheid en criminaliteitsbestrijding

I.3.1 Preventie van criminaliteit is een zaak van de samenleving als geheel. Preventie dient te zijn ingebed in ieder bestuurlijk handelen en moet aanknopen bij lokale omstandigheden en de situatie van verschillende bevolkingsgroepen, waarbij de sociale autoriteiten binnen die groepen zo nodig worden ingeschakeld. Gemeenten en politie ondersteunen de activiteiten van maatschappelijke organisaties zoals scholen, woningbouwcorporaties, welzijnsinstellingen, die ter versterking van het draagvlak van de rechtsstaat bij de preventie worden betrokken. Preventie is mede gericht op het tegengaan van omstandigheden die criminaliteit bevorderen. Scholing en het arbeidsvoorzieningbeleid worden onder meer daarop afgestemd.

I.3.2 Voor de bestrijding van criminaliteit en fraude is naast versterking van de capaciteit van politie en het gevangeniswezen, vooral een doeltreffender en rendabel gebruik van de beschikbare capaciteit nodig. Dit vereist: coördinatie met andere overheidsdiensten en samenwerking met de bevolking naar gelang de plaatselijke problemen of wijkproblemen; een optimaler gebruik van politie en de cellencapaciteit en een betere onderlinge samenwerking en afstemming van politie, openbaar ministerie en gevangeniswezen; verandering van de wetgeving.

I.3.3 De inzet van de politie wordt verbeterd door: precisering van de taken van de politie en reorganisatie van taken die geen inzet van politiepersoneel vergen en door andere overheidsdiensten en/of door herverdeling van sterkte kunnen worden verricht, waarbij de overgang van voormalig defensiepersoneel voor taken van interne veiligheid wordt bevorderd; invoering van individuele roosters van werktijden die meer zijn toegesneden op de uren en plaatsen waar politieinzet nodig is; vermindering van administratieve lasten; het gebruik van elders bij de overheid beschikbare informatie ten behoeve van de opsporing en vervolging.

I.3.4 Overwogen wordt om de controlebevoegdheden van de politie te verruimen op plaatsen waar bepaalde misdrijven vaak voorkomen (zoals thans bij de wapencontrole op Schiphol) en om buiten de politiebegroting om, de kosten van opsporing bij fraude of het opsporen van illegale vermogens in mindering te brengen op de daarmee verkregen inkomsten van de staat.

I.3.5 Om een 'wegzendbeleid' van veroordeelden en van verdachten van ernstige misdrijven te voorkomen, heeft uitbreiding van de celcapaciteit prioriteit. Naast nieuwbouw worden de behandelplaatsen voor drugsverslaafden en geestelijk gestoorden uitgebreid (waardoor cellen vrijkomen); worden zo nodig wettelijke noodmaatregelen getroffen inzake het bewarings- en gevangenisregiem (het tijdelijk gebruik van andere ruimten om de capaciteit uit te breiden); wordt voor zolang het capaciteitstekort bestaat en onder aanpassing van de personele bezetting, plaatsing van twee personen in één cel mogelijk gemaakt voor aan te duiden categorieën wetsovertreders ('gearresteerde zelfmelders', zeer kort gestraften, mensen die hun boete niet betalen en vervangende hechtenis moeten ondergaan, met het oog op uitzetting ingesloten vreemdelingen); worden de mogelijkheden van straf of voorlopige hechtenis die geen beslag leggen op celcapaciteit, zoals alternatieve sancties en administratieve afdoening, optimaal gebruikt en zo mogelijk uitgebreid (civielrechtelijke aansprakelijkheid, vermogenssancties, maar ook borgstelling en electronisch huisarrest).

Foto: Persburo Dijkstra B.V.

I.3.6 Personen die gevangen zijn, ontvangen voor de duur van hun gevangenschap geen financiële bijstand van gemeenschapswege.

I.3.7 De mogelijkheid wordt onderzocht om de verantwoordelijkheid voor en het beheer van cellen ten behoeve van kortgestraften, tijdelijke bewaring en voorlopige hechtenis, op het niveau van de ressorten van de gerechtshoven bij het Openbaar Ministerie te leggen.

I.3.8 Een optimaal gebruik van de beschikbare capaciteit en middelen vergt afstemming en coördinatie tussen de schakels in de justitiële keten, tussen de politie en andere overheidsdiensten en tussen wetgeving en uitvoering. Dit vereist een geïntegreerde beleidsvoering, waarop de betrokken diensten aanspreekbaar dienen te zijn. Het beleid voor de lokale politiezorg wordt binnen de regionale driehoek (korpsbeheerder, officier van justitie, korpschef) bepaald. Een deel van de sterkte is echter beschikbaar voor recherche, voor de bestrijding van de georganiseerde misdaad - met name in de grote steden - en voor de vorming van regionale, landelijke en eventueel internationale opsporingsteams. Op landelijk niveau dient de verantwoordelijkheid voor de schakels in de justitiële keten, voor de verdeling van materieel en personeel van de politie en voor de relevante wetgeving in één hand te liggen bij de Minister van Justitie.

I.3.9 De reorganisatie van de rechterlijke macht wordt voortgezet. Daarnaast worden maatregelen voorgesteld om de rechtsgang te bekorten. De mogelijkheden van toepassing van 'snelrecht', met name bij betrapping op heterdaad en bij overtredingen in groepsverband, worden uitgebreid.

I.3.10 De aanpassing van het strafprocesrecht wordt voortgezet. Doel is een beter evenwicht tussen het belang van het naleven van vormen en procedures door politie en Openbaar Ministerie en het belang dat een ontdekt misdrijf wordt bestraft. Wettelijke regelingen met betrekking tot het herstel van vormverzuimen door het OM worden waar mogelijk en met spoed ingevoerd. Een nadere definitie bij wet van het leerstuk van 'onrechtmatig verkregen bewijs' wordt overwogen. Overschrijding van bevoegdheden moet primair door controle en disciplinaire stappen worden tegengegaan, niet door het vrijuit gaan van criminelen.

I.3.11 Gelet op het internationale karakter van met name de georganiseerde misdaad en van grootschalige fraudes werkt Nederland mee aan de uitbreiding van samenwerking van de justitiële autoriteiten tussen de landen van de EG of de landen van het Verdrag van Schengen. Een drietal zaken hebben daarbij prioriteit. Allereerst de samenwerking tussen politiediensten, de uitwisseling van informatie en de coördinatie en samenwerking bij de opsporing en bij de verbetering van uitleveringsprocedures. Nederland steunt de oprichting van een Europees centrum 'Europol' om deze samenwerking te organiseren en te coördineren. Voorts de samenwerking gericht op het bestrijden van handelingen die in alle landen als misdrijf worden beschouwd en de coördinatie van politie en vervolging in verschillende landen. Het gebruik van uitgewisselde informatie bij de vervolging en veroordeling wordt aan regels gebonden. Zolang er geen uniforme uitleg van dergelijke regels door een Europese rechter is gewaarborgd, dient Nederland zich de zeggenschap over het gebruik van verstrekte informatie voor te behouden. En tot slot de harmonisatie van de strafwetgeving waar dit nodig is om de vervolging op één plaats van in meerdere landen gepleegde misdrijven mogelijk te maken en om in nationaal en internationaal verband het beleid tot ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel met kracht door te zetten.

Drugsbeleid

I.3.12 Het beleid met betrekking tot het drugsgebruik wordt gepreciseerd en versterkt op basis van de huidige beleidsuitgangspunten.

I.3.13 Voorkomen moet worden dat Nederland internationaal en met name binnen de Gemeenschap terzake van het drugsbeleid geïsoleerd raakt. Daartoe is een actieve en consistente presentatie van het beleid nodig. Met andere landen wordt samengewerkt om de door hen als ongewenst ervaren gevolgen van het Nederlandse beleid te beperken.

I.3.14 In het 'driehoeksoverleg' tussen openbaar ministerie, de politie en de burgemeester worden hanteerbare criteria opgesteld om het aantal 'coffeeshops' terug te dringen. Bij gebleken gebruik of bemiddeling in de verkoop van hard drugs ter plaatse dient tot sluiting te worden overgegaan. Op landelijk niveau worden maatregelen getroffen om de verbouw en handel van planten en grondstoffen voor soft

drugs, de volle aandacht is verder nodig voor de bestrijding van criminele exploitatie van drugsverslaving.

I.3.15 Directe of indirecte reclame voor het gebruik van soft drugs wordt bestreden. De overheid versterkt de voorlichting over de risico's van het gebruik van drugs. Een bijzondere inspanning wordt gericht op groepen waarbinnen het gebruik dreigt toe te nemen. De bevolkingsgroep die het aangaat wordt hierbij zoveel mogelijk betrokken. De hulpverlening wordt afgestemd op de cultuur van de betrokken groep.

I.3.16 De voorwaarden voor een doeltreffend gebruik van de mogelijkheid om verslaafden, met inbegrip van verdachten/veroordeelden, tot een afkickbehandeling aan te zetten, worden verruimd en verbeterd.

I.3.17 De overlast van gebruikers wordt bestreden. Concentraties van gebruikers hebben een aanzuigende werking, deze dienen vermeden te worden. De mogelijkheid van gecontroleerde kleine gebruiksruimten kan worden overwogen.

Rechtshulp

I.3.18 Een goede rechtspraak vereist dat deze toegankelijk is voor de minst draagkrachtigen in situaties waarin een ernstige aantasting van hun rechten dreigt. Rechtspraak is echter geen gratis goed. De rechtsbijstand wordt vanuit die optiek geconcen-treerd op wezenlijke problemen, waarbij van betrokkenen een eigen bijdrage wordt verlangd en gezocht wordt naar andere maatregelen van volumebeheersing. Partijen dienen een prikkel te hebben om conflicten onderling op te lossen.

Samenlevingsopbouw

I.3.19 Het overheidsbeleid erkent en berust op het inzicht dat mensen niet alleen als individu maar ook in hun maatschappelijke verbanden deelnemen aan de samenleving. Het beleid is er op gericht om individuen de mogelijkheid en middelen te verschaffen om deel te nemen aan het maatschappelijk verkeer, op eigen kracht, vanuit het besef van eigen waarden en identiteit en in eigen verbanden.

I.3.20 De overheid schept voorwaarden voor toereikende geestelijke verzorging voor mensen en groepen mensen die in omstandigheden verkeren waardoor deze bijstand voor hen minder bereikbaar of onbereikbaar is. Hierbij moet gedacht worden aan de geestelijke verzorging in de krijgsmacht, in penitentiaire inrichtingen, in rijks- en particuliere inrichtingen van kinderbescherming waar maatregelen en straffen worden tenuitvoer gelegd en andere instellingen van jeugdhulpverlening.

I.3.21 De nauwste relaties zijn die binnen het huwelijk of binnen andere relaties waarin men zorg en verantwoordelijkheid voor elkaar aanvaardt. Wanneer daarin kinderen opgroeien, is het gezin ook de belangrijkste 'bron' voor de overdracht van waarden.

I.3.22 Samenlevingsvormen, waarin twee mensen, ook van gelijk geslacht of naaste bloedverwanten, duurzaam de verantwoordelijkheid voor elkaar aanvaarden, hebben aanspraak op met het huwelijk vergelijkbare rechten en plichten. Daartoe wordt bij de gemeentelijke overheid wettelijk de mogelijkheid van registratie van deze verbanden geopend.

I.3.23 De rechtspositie van partners in geregistreerde samenlevingsvormen is gelijk aan die van gehuwden waar het hun relatie ten opzichte van elkaar betreft, huwelijksvermogensrecht, alimentatie, erfrecht; in hun relatie ten opzichte van derden in het private verkeer, zoals de huurbescherming; in hun relatie ten opzichte van de overheid, zoals belastingen, sociale zekerheid, huursubsidie en studiefinanciering. Inzake de rechten en plichten van partners in geregistreerde samenlevingsvormen ten opzichte van eventuele kinderen wordt een partnervoogdijschap mogelijk gemaakt. Bij de adoptiewetgeving blijft als uitgangspunt gehandhaafd dat er een juridische vader en een juridische moeder zijn, omdat de mogelijkheden die adoptie biedt, gericht zijn op vervanging van de afstammingsrelatie.

I.3.24 Vanwege de gelijkwaardigheid van de echtgenoten, moet ieder van hen op gelijke wijze over het arbeidsinkomen en de daarvoor in de plaats komende uitkeringen kunnen beschikken, met behoud van de mogelijkheid om hiervan bij huwelijkse voorwaarden af te wijken.

I.3.25 Teneinde een sociaal beleid te kunnen voeren dat aansluit bij de feitelijke draagkracht van niet geregistreerde samenwonenden, zal de handhaving van de regels in de fiscaliteit, de sociale zekerheid en de controle op de uitvoering worden versterkt door koppeling van de gegevensbestanden.

I.3.26 Ten aanzien van vreemdelingen die voor duurzaam verblijf zijn toegelaten en in Nederland in een achterstandssituatie dreigen te geraken, is het beleid erop gericht hen aan te sporen zo snel mogelijk volwaardig zelfstandig aan het maatschappelijk verkeer deel te nemen via scholing en beheersing van de Nederlandse taal. Aan het ongebruikt laten van de geboden mogelijkheden kunnen ook in de sfeer van de verblijfsregeling consequenties worden verbonden. Het beleid met betrekking tot de uitwijzing van bij strafbare handelingen betrokken vreemdelingen wordt verscherpt.

I.3.27 Nederland voert een restrictief toelatingsbeleid. Toelating in geval van gezinshereniging of -vorming is mogelijk, maar laat onverlet dat eisen gesteld worden om te verzekeren dat het gezin zich hier sociaal en economisch op eigen kracht staande kan houden. Het beleid om schijnhuwelijken tegen te gaan wordt verbeterd, zo nodig door de termijn te verlengen gedurende welke het huwelijk bestaan moet hebben voor toelating en door partners over en weer aansprakelijk te stellen voor de kosten van elkaars onderhoud.

I.3.28 Ten aanzien van vluchtelingen komt Nederland zijn verdragsverplichtingen ruimhartig na. Opvang in de regio, waar mogelijk, heeft de voorkeur. Programma's van de Hoge Commissaris gericht op de eigen regio worden ondersteund. Tevens wordt meegewerkt aan toelating van vluchtelingen die naar het oordeel van de Hoge Commissaris niet in hun eigen regio kunnen blijven. Bevorderd wordt dat degenen voor wie gerede opvang in de regio beschikbaar is, worden teruggezonden. De positie van vluchtelingen die door oorlog of andere rampen, tijdelijk niet naar hun eigen land terug kunnen keren, dient wettelijk geregeld te worden.

I.3.29 Waar mogelijk wordt de wetgeving aangepast teneinde de procedures tot vaststelling van de vluchtelingenstatus te bekorten. 'Misbruik' van de procedures door personen die kennelijk om andere dan redenen van vervolging toelating zoeken, wordt tegengegaan.

I.3.30 In afwachting van een gemeenschappelijk toelatings- en vluchtelingenbeleid in de Gemeenschap streeft Nederland naar afstemming en coördinatie van beleid met andere lidstaten van de Gemeenschap respectievelijk met de partijen bij het Verdrag van Schengen.

I.3.31 De duurzame aanwezigheid van grote aantallen illegaal in Nederland verblijvende vreemdelingen vormt op termijn een bedreiging voor de maatschappelijke verhoudingen en dient daarom scherp bestreden te worden. De regelgeving met betrekking tot de verblijfsstatus, het ver- strekken van voorzieningen en de toegang tot de arbeidsmarkt worden op elkaar afgestemd en vereenvoudigd tot een beperkt aantal standaardcategorieën. De vreemdelingendienst is bevoegd tot indeling. Voorts wordt het vreemdelingentoezicht versterkt, waarbij de overheid gebruik moet kunnen maken van de haar beschikbare informatie. Tenslotte worden de sancties voor illegale tewerkstelling verscherpt. De aansprakelijkheid van de werkgever voor de kosten van opvang in Nederland wordt overwogen. De mogelijkheden van seizoenarbeid en tewerkstelling van vreemdelingen die slechts tijdelijk legaal in Nederland aanwezig zijn, worden daarentegen verruimd. Betrokkenen kunnen daaraan geen aanspraken op voortgezet verblijf ontlenen, noch rechten op sociale zekerheid na hun vertrek. Onderzocht wordt of eventueel betaalde premies en belastingen bij daadwerkelijk vertrek kunnen worden uitgekeerd.

I.3.32 Met het oog op een afdoende beheersing van het personenverkeer, bestrijding van illegaal verblijf en beheersing van de kosten, worden op rijksniveau de bevoegdheden met betrekking tot het toelatingsbeleid, de regeling van het verblijf en de opvang van vreemdelingen die slechts tijdelijk aanwezig zijn, in één hand verenigd.

Medisch-ethisch beleid

I.3.33 De overheid bevordert dat bij onderzoek en toepassingen die wel worden toegestaan maar niet vrij zijn van ethische en maatschappelijke vragen, tevens onderzoek naar een antwoord op die vragen plaatsvindt of, indien dergelijke implicaties niet duidelijk zijn, een gedragscode wordt gehanteerd of verplicht gesteld bij voorbeeld als voorwaarde voor subsidieverlening.

I.3.34 Instellingen voor gezondheidszorg worden verplicht medisch-ethische commissies in te stellen. De vrijblijvendheid daarvan (bij voorbeeld van de meldingsplicht en van de adviezen) wordt teruggedrongen. De commissies zijn verplicht een openbaar medisch-ethisch jaarverslag op te stellen.

I.3.35 Commissies van de Gezondheidsraad worden zodanig samengesteld dat niet alleen de verscheidenheid van disciplines maar ook de pluriformiteit van levensbeschouwelijke stromingen vertegenwoordigd is. De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur alsmede de Minister van Justitie dienen te dien aanzien hun verantwoordelijkheid te kunnen uitoefenen.

I.3.36 De overheid bevordert door regelgeving dat men bij in vitro fertilisatie niet méér embryo's doet ontstaan dan noodzakelijk voor het initiren van een zwangerschap. Het doen ontstaan van een embryo, anders dan met het oog op een zwangerschap, wordt verboden. Dit houdt een verbod in van preimplantatiediagnostiek met behulp van embryo'splitsing'. Experimenten met embryo's worden verboden. Gestreefd dient te worden naar Europese afdwingbare rechtsregels ten aanzien van de beschermwaardigheid van leven.

I.3.37 De overheid ondersteunt, vanwege de ethische vragen die de gangbare ivf-praktijk met zich meebrengt, onderzoek en onderzoekstoepassingen die een alternatief vormen voor de oplossing van vruchtbaarheidsproblemen.

I.3.38 Kunstmatige voortplantingstechnieken worden slechts aangewend als sprake is van onvruchtbaarheid of onbegrepen onvruchtbaarheid waardoor de wensouders samen geen kind kunnen krijgen. Daarom komen alleen man/vrouw-relaties in aanmerking voor deze voortplantingstechnieken. Bij niet-gehuwde "wensouders" wordt aan de schriftelijke instemming van de wensvader met de kunstmatige bevruchting het juridisch vaderschap gekoppeld.

Foto: Persburo Dijkstra B.V.

I.3.39 Inzake de positie van de donor van geslachtscellen geldt dat het kind bij meerderjarigheid recht heeft op inzage van de persoonsidentificerende gegevens van de donor. De wet regelt de daarvoor vereiste voorzieningen. In het belang van het kind kan bij rechterlijke uitspraak van de meerderjarigheidseis worden afgeweken.

I.3.40 Commerciële handel in menselijke weefsels en in genetisch materiaal, alsmede commerciële bemiddeling bij het donorschap, worden strafbaar gesteld.

I.3.41 De gevolgen van medisch-technische ontwikkelingen (zoals het ontstaan van meerlingzwangerschappen gevolgd door selectieve abortus en de mogelijkheid van het verrichten van erfelijkheidsonderzoek gevolgd door "proefzwangerschappen") hebben betekenis voor de naleving van de Wet zwangerschapsafbreking. Het kabinet onderwerpt daarom deze nieuwe problematiek aan een studie.

I.3.42 De overheid dient meer dan tot nu toe onderzoek en onderzoekstoepassingen in het kader van primaire preventie te ondersteunen.

I.3.43 Gentherapie op het niveau van geslachtscellen of embryonale cellen, de zogenaamde kiembaangentherapie, wordt verboden. Deze techniek veronderstelt het experimenteren met embryo's. Gentherapie op het niveau van lichaamscellen, somatische gentherapie, is geoorloofd mits het ingrijpen een individueel medisch-therapeutisch doel heeft.

I.3.44 Gebruik van of handel in genen van een andere soort, bij voorbeeld dieren, of van gesynthetiseerde genen, ten behoeve van gentherapie bij de mens is ongeoorloofd, indien de betrokken genen in hun effect kenmerkend voor de soort zijn.

I.3.45 Chimaeren en klonen met menselijk materiaal dient te worden verboden. Het maken van hybriden, waarbij een genoom ontstaat uit het samenbrengen van geslachtscellen van dieren en mensen, moet eveneens worden verboden. Gestreefd wordt naar een Europees afdwingbaar verbod.

I.3.46 Een gericht erfelijkheidsonderzoek als voorwaarde voor de toegang tot een aanvullende verzekering of voor de toegang tot arbeid wordt verboden.

Werk, inkomen en economie

Nederland ondergaat in sterke mate de invloeden van de internationale conjunctuur. De wereldeconomie zal ook in de toekomst meer en meer vervlochten raken. De snelle economische ontwikkeling in Azië, het omschakelingspoces in Midden- en Oost-Europa en de toenemende mobiliteit van ondernemingen geven aan, dat de concurrentie op het internationale vlak alleen maar toe zal nemen. In deze context worden kennis, technisch kunnen en een goed ondernemingsklimaat steeds belangrijker.

In eigen land is thans weer sprake van een fors oplopende werkloosheid, tegenvallende werkgelegenheidsgroei en nog steeds te veel arbeidsongeschikten. Daarnaast is de arbeidsmarkt en het arbeidsklimaat te weinig flexibel. De beroepsbevolking zet veelal jong en abrupt een al dan niet gedwongen punt achter het arbeidzame leven. Gecombineerd met de relatief nog steeds geringe arbeidsparticipatie van vrouwen leidt dit tot een scheefgroei in de verhouding tussen het aantal werkenden en degenen die geen betaald werk (meer) verrichten. Voorts kampt Nederland nog steeds, ondanks de forse verlaging van de afgelopen tien jaar, met een hoog financieringstekort, een bijbehorende rentelast en een hoge staatsschuld met een hoge collectieve lastendruk.

Dit alles werkt verlammend en bedreigt de concurrentiepositie. De sterke kanten van de Nederlandse economie, in de industrie, de dienstverlening en de landbouw moeten behouden blijven en benut worden. Gegeven de veranderende Nederlandse samenleving en in een sterk veranderde wereld, is een andere aanpak van de sociaal-economische en financiële problemen nodig, willen wij tal van maatschappelijke voorzieningen en activiteiten overeind houden.

Benadering

In de veranderde omgeving moeten nieuwe mogelijkheden benut worden. Meer flexibiliteit is gewenst, bijvoorbeeld in onze kijk op werk én werken. We moeten strenger worden waar het gaat om de balans tussen rechten en plichten in de sfeer van onze collectieve voorzieningen. We moeten zekerheid bieden aan hen die voor nu en straks echt op onze gezamelijke steun zijn aangewezen. Fraude en misbruik moeten worden uitgebannen. De regelgeving over de verdeling van verantwoordelijkheden moet helder zijn. Overheid, particuliere organisaties en burgers moeten weten wie wat te doen staat. Verantwoordelijkheden dienen niet te worden afgewenteld, er moet een nieuwe balans komen tussen beslissen, betalen en genieten. Om ook in de toekomst kwaliteit te kunnen bieden, moeten we onze technologie op peil houden. Vakmanschap zeker stellen door goede opleiding en scholing. Daarnaast onderzoek en ontwikkeling aanjagen, zodat we niet alleen de boot niet missen, maar daar waar we sterk zijn voorop blijven lopen. Werkgelegenheid en arbeidsparticipatie moeten voorop staan. Om kansen te bieden aan nieuwe toetreders en herintreders op de arbeidsmarkt. Om keuzes mogelijk te maken voor hen die werk en zorg naar eigen inzicht willen verdelen. Om een hecht draagvlak onder onze voorzieningen te leggen.

Zwaartepunten in het beleid liggen aan de ene kant bij lagere arbeidskosten, lagere lastendruk en een lagere overheidsschuld, maar anderzijds ook bij meer uitgaven voor infrastructurele investeringen en voor veiligheid. Tegen de achtergrond van het behoedzame groeiscenario van het Centraal Planbureau zal dit het nodige vragen van burgers, sociale partners en overheid.

Artikelen

II.1. Effecten van internationalisering

De internationale economische wereld is de afgelopen jaren sterk veranderd. Dat geldt voor de Europese Gemeenschap en daarbuiten. Na de val van de Berlijnse muur zijn nieuwe mogelijkheden ontstaan voor economische samenwerking met de landen van Midden- en Oost-Europa. In Azië is het niet alleen meer Japan dat de toon aangeeft. Vele landen op dit continent, waaronder China, zijn belangrijke nieuwe exporteurs geworden. Sommigen van hen kwamen tot voor kort nog in aanmerking voor ontwikkelingshulp en zijn nu belangrijke handelspartners aan het worden. Deze nieuwe mogelijkheden gaan gepaard met meer concurrentie. De aandacht zal gericht moeten blijven op de landen en regio's die onvoldoende mee kunnen komen. Door vrijere wereldhandel krijgen ook zij betere kansen en mogelijkheden. Kortom, de wereld is ook in economische zin meer vervlochten dan ooit. Nederland zal daar op in moeten spelen.

II.1.1 In een open economische wereldorde moeten minder ontwikkelde landen en regio's volwaardig kunnen participeren. Daarvoor zijn in het bijzonder van belang kennisoverdracht en het hebben van reële toegang tot markten. Het vrijmaken van de wereldhandel, onder meer via GATT-akkoorden (General Agreement on Tariffs and Trade), wordt ook met het oog daarop bevorderd.

II.1.2 Economie en milieu dienen geplaatst te worden in het perspectief van een duurzame ontwikkeling. Internationaal vastgestelde regulerende milieuheffingen, minstens op het niveau van de EG, kunnen daarbij een stimulerende rol spelen.

II.1.3 Internationaal streeft Nederland zoveel mogelijk naar een harmonisatie van overheidsregels die mede de concurrentievoorwaarden bepalen. Dat geldt ook voor randvoorwaarden voor de economische ontwikkeling, zoals de zorg voor het milieu.

II.1.4 Verdergaande Europese integratie is noodzakelijk. Het streven is dan ook gericht op de voltooiing van een Economische en Monetaire Unie (EMU). Ter bespoediging van dit proces wordt er bij de vorming van de EMU rekening mee gehouden dat niet alle lidstaten van de EG hieraan op voorhand deelnemen. Naast de economische eenwording moet eveneens recht worden gedaan aan sociaal-culturele en ecologische aspecten en aan de eigen verantwoordelijkheid van (internationale) maatschappelijke organisaties.

II.1.5 Het streven van de EG naar één geïntegreerde concurrerende markt wordt met kracht voortgezet. Vormen van protectie via staatsbedrijven evenals vormen van wanordelijke concurrentie moeten worden bestreden in het Europese mededingingsbeleid. Nederland is voorstander van een vrijer weg- en luchtverkeer.

II.1.6 Bij de uitbouw van beleid en regelgeving van de EG mag geen bestuurlijke en financiële scheefgroei optreden door te veel politieke ambities alsmede beleidsmatige en financiële onbeheersbaarheid.

II.2. Versterking van de economische struktuur

Het economische herstelbeleid van de afgelopen jaren maakte het mogelijk om tegen elders gesignaleerde trends in, in Nederland forse groei van de werkgelegenheid en flinke reducties van het financieringstekort te bereiken. De veranderde omstandigheden en verwachtingen voor de toekomst vragen versterking van de economische structuur. De markt van vandaag stelt nu eenmaal andere eisen.

II.2.1 Het beleid gericht op verdere gezondmaking van de overheidsfinanciën wordt voortgezet. Het beslag van de overheid op het nationaal inkomen moet verder worden teruggebracht. Het aanspreken van de burger op zijn financiële verantwoordelijkheid noopt tegelijkertijd tot een uiterst behoedzaam uitgavenbeleid van de overheid. Reductie van consumptieve subsidies (overdrachtsuitgaven) dient zo veel mogelijk gepaard te gaan met lastenverlichting om afwenteling te voorkomen en eigen verantwoordelijkheden te herstellen.

II.2.2 Het financieel beleid is in ieder geval gericht op de realisatie van de EMU-normen. Het financieringstekort van het Rijk wordt jaarlijks teruggebracht met 0.5 procentpunt Bruto Binnenlands Produkt (BBP). In of voor 1998 moet langs deze lijn de doelstelling van 2% BBP voor dat tekort worden bereikt.

II.2.3 Er wordt gekozen voor een behoedzaam en vooral sober begrotingsbeleid. Zowel de jaarlijkse stijging van de netto uitgaven van het Rijk alsook die van de sociale zekerheid (dat zijn samen de netto collectieve uitgaven) worden afgestemd op maximaal de jaarlijkse prijsstijging van het BBP.

II.2.4 Binnen het voorgestane begrotingsbeleid wordt een hoger gewicht toegekend aan uitgaven voor veiligheid en aan investeringen in de infrastructuur en andere produktieve uitgaven die de vestigingsfactoren en daarmee onze concurrentiepositie ten goede komen.

II.2.5 De financiële ruimte na het zeker stellen van de tekortdoelstelling, evenals de eventueel extra financiële ruimte (bijvoorbeeld uit meevallende economische groei of uit regulerende heffingen), wordt in eerste aanleg aangewend voor lastenverlichting (zie art. II.2.11). De overheid ziet af van specifieke nationale conjunctuurpolitieke programma's.

II.2.6 Met de aangegeven financiële benadering moet het op termijn mogelijk zijn te komen tot een vermindering van de staatsschuldquote tot 50% van het Netto Nationaal Inkomen (NNI), een collectieve bruto uitgavenquote van 50% NNI en een maximaal tarief in de inkomstenbelasting van 50%.

II.2.7 De ingezette lijn voor wat betreft investeringen in de infrastructuur moet worden doorgetrokken. Het Aardgasbatenfonds en het Infrastructuurfonds worden ingezet ten behoeve van nieuwe publieke en publiek-private investeringen in de fysieke infrastructuur. Eveneens worden middelen vrijgemaakt voor investeringen in de kennis- en technologische infrastructuur. De activiteiten van deze fondsen worden zo goed mogelijk op elkaar afgestemd en zo nodig geïntegreerd. Daarnaast worden ook de mogelijkheden van private financiering optimaal benut. Publiek-private samenwerking wordt in het economisch beleid en in het infrastructuurbeleid toegepast indien daardoor een goede en verantwoorde risicospreiding kan worden gerealiseerd.

II.2.8 Ten aanzien van de opbrengsten uit deelnemingen van het Rijk moet gelden dat zij, eventueel. via het Aardgasbatenfonds, voor de private sector beschikbaar moeten blijven.

II.2.9 Het verder terugdringen van subsidies blijft noodzakelijk. In het bijzonder wordt hierbij gedacht aan relatief grote uitgavenposten zoals openbaar vervoer, volkshuisvesting en studiefinanciering. De noodzaak van balansverkorting (lagere belasting- en premiedruk én gelijktijdige vermindering van subsidies en aftrekposten) blijft onverminderd van kracht. Voorts wordt de werking van het systeem van 'gekoppelde' subsidies (de overheid levert bijdragen mits eveneens sprake is van substantiële particuliere bijdragen) nadrukkelijker ingezet, voorzover subsidieverstrekking al noodzakelijk is.

II.2.10 In het kader van een betere werking van de arbeidsmarkt dient de wig (de afstand tussen bruto- en nettoloon) te worden verkleind. De gunstiger fiscale behandeling van inkomsten uit arbeid wordt voortgezet (arbeidskostenforfait). Met het oog op eveneens een betere werking van de arbeidsmarkt en het scheppen van relatief eenvoudige arbeidsplaatsen wordt het wettelijk minimumloon afgeschaft. Mocht afschaffing van het wettelijk minimumloon op juridische gronden (International Labour Organization ILO-verdrag 131) niet mogelijk blijken, dan wordt gekozen voor een verlaging van het volwassen minimumloon tot 80% van het huidige niveau. Dit is in lijn met de bij de Algemene Bijstandswet voorgestane verzelfstandiging. Als gevolg van de minimumloonmaatregelen verdwijnen de desbetreffende loonkostensubsidie-regelingen. Ook de netto-netto koppeling wordt dan niet gehandhaafd.

II.2.11 Bij lastenverlichting wordt uitgegaan van een tariefverlaging gericht op een zo groot mogelijk werkgelegenheidseffect aan de onderkant van het loongebouw. Drukverlichting aan de onderkant van het loongebouw, met het oog op een betere werking van de arbeidsmarkt, zal in belangrijke mate in de premiesfeer moeten worden gevonden gezien het geringe aandeel van de belastingheffing in de eerste schijf. Ook zullen mogelijkheden van drukverlichting op lage (deeltijd) inkomens worden onderzocht.

II.2.12 Op het gebied van het consumentenbeleid zal de nadruk steeds meer komen te liggen bij de EG, waarbij ons

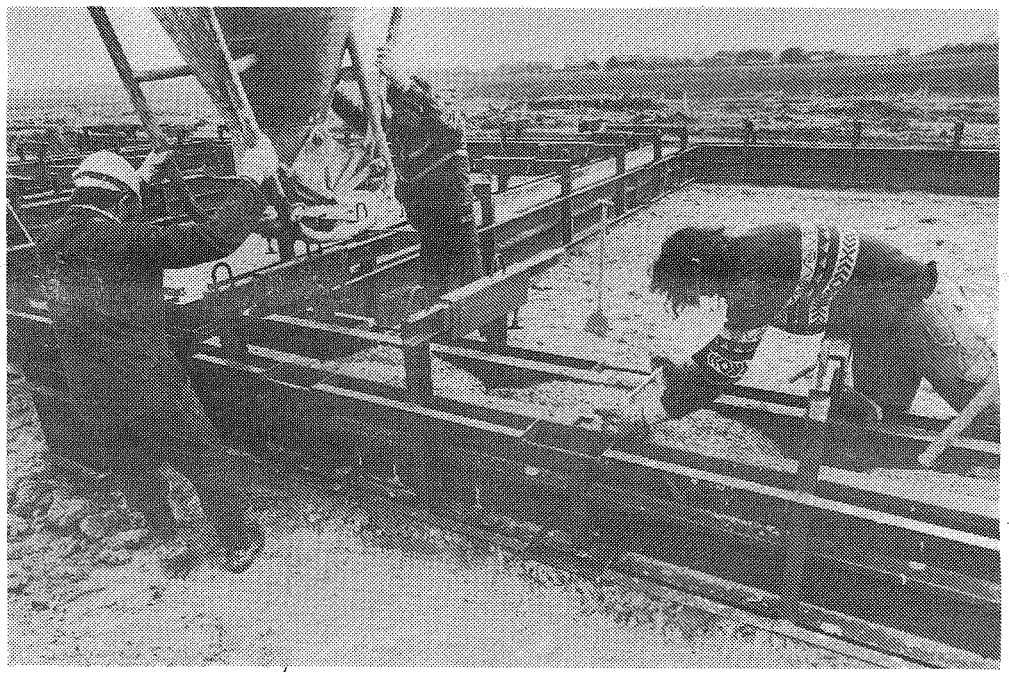

Foto: Hans Hordijk

land toeziet op meer onderlinge samenhang tussen richtlijnen. In Nederland zal de ingeslagen weg van zelfregulering op het gebied van leveringsvoorwaarden, klachtenbehandeling en produktinformatie worden voortgezet. Nederland zal zich ervoor inzetten dat in de Europese wetgeving produktinformatie naar de consument in de eigen landstaal verplicht blijft.

II.2.13 Binnen de EG ontstaat steeds meer concurrentie tussen regio's ten aanzien van het bedrijfs- en investeringsklimaat. Het regionaal beleid bevordert een geografisch evenwichtige economische ontwikkeling, waarbij de nadruk ligt op een verdere versterking van de economische structuur in het Noorden. Regionale middelen zullen meer worden aangewend voor de ontwikkeling en ondersteuning van samenwerkingsprojecten van scholen, onderzoekscentra en bedrijven in kansrijke economische sectoren. In de regio's waar het EG-regionaal beleid van toepassing is, wordt het nationale beleid nauw afgestemd op de Europese mogelijkheden om optimaal gebruik te kunnen maken van de EG-structuurfondsen.

Foto: Persburo Dijkstra B.V.

II.2.14 Het exportbevorderingsbeleid richt zich met name op de versterking van de exportpositie van het midden- en kleinbedrijf (MKB). Vanwege de grote afhankelijkheid van de Nederlandse export van de Westeuropese markt en vanwege de noodzaak te komen tot een betere spreiding wordt speciale aandacht geschonken aan exportondersteuning op verderweg gelegen groeimarkten.

II.2.15 De modernisering van de Nederlandse mededingingswetgeving wordt voortgezet. Defensieve afspraken worden verboden, maar voor constructieve vormen van samenwerking blijft wel ruimte. Een en ander zal zijn beslag krijgen in een algehele herziening van de mededingingswetgeving, waarbij de Wet Economische Mededinging analoog aan de Europese regelgeving van een verbodsysteem zal uitgaan.

II.2.16 In gereguleerde sectoren zoals vervoer, openbaar vervoer, geneesmiddelen en telecommunicatie wordt de marktwerking indien mogelijk versterkt.

II.2.17 Terwille van voldoende sociaal-economische dynamiek wordt overbodige bureaucratie tegengegaan. Alle wetsvoorstellen met belangrijke economische effecten gaan bij aanbieding aan de Ministerraad vergezeld van een gedegen bedrijfseffectentoets.

II.3. Overlegeconomie

Nederland wordt internationaal hoog aangeslagen vanwege zijn relatieve arbeidsrust. Dit is een belangrijk concurrentievoordeel. Ook het sociale klimaat onderscheidt zich in het algemeen niet door grote conflicten of tegenstanden. Eén en ander is te danken aan het feit dat ons sociaal-economisch leven gekenmerkt wordt door rede en overleg. Verantwoordelijkheden zijn gespreid naar plaats en functie. Representatieve maatschappelijke organisaties zijn daarbij onmisbaar. Een scherpere herschikking van verantwoordelijkheden blijft evenwel geboden. Centraal moet daarbij staan een overheid die zich meer richt op haar kerntaken. Afwegingsmechanismen moeten verbeteren ten behoeve van snellere besluitvorming en uitvoering.

II.3.1 De bestuurlijke vormgeving van de Nederlandse overlegeconomie wordt geënt op de eisen die een herstel van verantwoordelijkheden en een verdergaande internationalisering stellen. Dit betekent dat de bestuurlijke slagkracht moet worden vergroot. Noodzakelijke initiatieven behoren niet in de kiem te worden gesmoord door regeldruk, afwentelmechanismen, verplichte maar weinig 'verplichtende' adviesronden en stroperige betrekkingen tussen overheid en samenleving.

II.3.2 De overheid is bij de beleidsvoorbereiding en -uitvoering met name gebaat bij advisering door en overleg met private partijen die relevante sociaal-economische instrumenten in handen hebben. Coördinatie van sociaal-economisch beleid is bij spreiding van verantwoordelijkheden geboden.

II.3.3 Als overleg- en adviesforum behoudt de Sociaal-Economische Raad (SER), mede gelet op de vorming van maatschappelijke consensus, een belangrijke functie met een wettelijk verankerde, termijngebonden adviesplicht op hoofdzaken.

II.3.4 Wat betreft de financiële instrumenten van de overheid wordt gezocht naar methoden die een herstel van verantwoordelijkheid mogelijk maken zoals meer lump sum financiering en het scherper hanteren van het profijtbeginsel. Tot dat herstel behoort ook meer financiële verantwoordelijkheid van de mede-overheden, waaronder een grotere medebekostiging van bijstand, algemene voorzieningen en individuele huursubsidie. In dat verband wordt gestreefd naar een Algemene Voorzieningen Wet (zie artikel II.5.12).

II.3.5 De overheid concentreert zich op haar kerntaken. Dat betekent dat de burger meer eigen verantwoordelijkheid wordt gelaten. Van burgers en hun organisaties wordt dan ook verwacht dat publieke arrangementen gaandeweg worden vervangen door regelingen en voorzieningen in de particuliere sfeer. Dat kan op verschillende terreinen, waaronder delen van de sociale zekerheid.

II.3.6 Het instrument van de algemeen verbindend verklaring (AVV) van collectieve arbeidsovereenkomsten (CAO) als middel van sociaal-economische ordening blijft gehandhaafd. Binnen het kader van de wet is niet algemeen verbindend verklaren van CAO's of onderdelen daarvan mogelijk, indien sprake is van aperte strijdigheid met van tevoren aangekondigd overheidsbeleid waarover ook advies is ingewonnen.

II.4. Verhoging van de inzet van kennis

Investeren in kennis en technologie is noodzakelijk met het oog op een voorspoedige, duurzame ontwikkeling. Een land als Nederland, met een hoog welvaartsniveau, dat wil concurreren, moet investeren in: opleidingen die zijn toegespitst op de behoeften van arbeidsmarkt en bedrijfsleven; een hoog niveau van onderzoek en ontwikkeling; een goed georganiseerde kennisinfrastructuur. De overheid moet daarbij vooral een stimulerende en motiverende rol spelen.

II.4.1 Nederland ambieert een geavanceerde samenleving met een hoge kwaliteit van het bestaan, gebaseerd op een sterke en concurrerende marktsector. Technologische expertise wordt daarom op een hoog peil gehouden. Dit vereist een forse verhoging van de beschikbaarheid en toepassing van kennis ('kennisintensiteit') van het bedrijfsleven, ook in de dienstensector, en de overheid. Naast een algemene versterking van de vestigingsfactoren is een intensivering van het nationale technologie-, industrie- en wetenschapsbeleid noodzakelijk. Speerpunten zijn onder meer informatietechnologie, milieutechnologie, biotechnologie en logistiek.

II.4.2 De achterstand van de Nederlandse bedrijfsresearch op vooroplopende landen groeit. Deze trend moet worden omgebogen. Dit is in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van de ondernemingen zelf, maar de overheid moet optimale condities creëren. Een belangrijk element vormt een algemene fiscale Research en Development (R&D)-faciliteit zoals deze in veel landen, ook in Europa, al bestaat.

II.4.3 Het onderzoek in Nederland is nog te weinig relevant voor het bedrijfsleven. In de bekostiging van het universitaire onderzoek worden binnen de eerste en tweede geldstroom meer middelen vrijgemaakt voor technologiegericht onderwijs en onderzoek. De omvang van het natuurwetenschappelijke en technische onderzoek is momenteel te gering en sluit onvoldoende aan op de kennisvraag in de bedrijven. Het MKB maakt daarentegen nog te weinig gebruik van de kennisinfra- structuur. De samenwerking tussen kenniscentra en ondernemingen alsmede toepassingsgericht onderzoek ('netwerken' en 'clusters') moet worden gestimuleerd.

II.4.4 Ook de kennisintensiteit van de overheidssector moet omhoog. De mogelijkheden van nieuwe technologie in de overheidsadministratie en bij overheidstaken als milieuverbetering, criminaliteitsbestrijding, ouderenzorg, weg- en waterbouw, energievoorziening, woningbouw en dergelijke moeten worden benut.

II.4.5 Met het oog op de maatschappelijke inbedding van technologische ontwikkelingen zullen de publieksvoorlichting en het technologisch aspectenonderzoek worden versterkt.

II.4.6 Standaardisatie, normalisatie en certificatie - in het bijzonder te realiseren op EG-niveau - worden van overheidswege ondersteund, met het oog op de afzet op internationale markten.

II.4.7 Banken en institutionele beleggers moeten grotere ruimte krijgen voor deelnemingen in en het verstrekken van financieringsfaciliteiten voor risicovolle projecten. Zo nodig wordt de Bankwet verruimd. De Particuliere Participatie Maatschappij (PPM)-regeling wordt toegespitst op technologische starters om kansrijke, nieuwe initiatieven te ondersteunen.

II.5. Arbeidsparticipatie en sociale zekerheid

In Nederland zijn naar verhouding weinig mensen die nog betaald werk verrichten en relatief velen die een arbeidsloos inkomen ontvangen. Daardoor wordt het draagvlak onder onze maatschappelijke en sociale voorzieningen kleiner. Er dreigt een situatie te ontstaan waarin het geld niet meer opgebracht kan worden om alles op het huidige peil te handhaven. De bereidheid bij het werkende en betalende deel om nog langer zo fors bij te dragen aan de voorzieningen van anderen die zelf goed in staat moeten worden geacht in het eigen onderhoud te (blijven) voorzien, wordt zwaar op de proef gesteld. Vergroting van de arbeidsparticipatie kan deze negatieve trend keren. In dit program ligt verder de nadruk op de participatie van vrouwen en daarnaast wordt extra aandacht besteed aan de problematiek van de langdurig werklozen en de minderheden.

II.5.1 Beleidsmaatregelen van de overheid worden getoetst op de bijdrage die ze leveren aan de bevordering van arbeidsparticipatie van met name bestaande uitkeringsgerechtigden (waaronder langdurig werklozen, gedeeltelijk arbeidsgeschikten en allochtonen). Mede met het oog op emancipatie wordt de deelname aan betaalde arbeid door vrouwen gest-muleerd. De afstand tussen bruto- en nettoloon wordt daartoe verkleind en het verschil tussen loon en uitkering vergroot. Het wettelijk minimumloon wordt afgeschaft. 'Inkomensprijzen' (dat wil zeggen inkomensgerelateerde subsidies en tegemoetkomingen) worden mede vanuit het motief van de (hernieuwde) deelname aan betaalde arbeid bezien. De sociale zekerheid wordt geplaatst in het perspectief van bevordering van arbeidsparticipatie en herstel van verantwoordelijkheden. De uitkeringsgerechtigde wordt gestimuleerd het uiterste te doen om opnieuw door eigen arbeid in een inkomen te voorzien. Elementen van opbouw van rechten naarmate men langer heeft gewerkt, worden in het stelsel van sociale zekerheid waar mogelijk versterkt.

II.5.2 Meer aandacht is nodig voor flexibilisering van de arbeid. Binnen de bedrijven kan dit door deeltijdbanen, flexibele arbeidstijden, deeltijd-VUT (vervroegde uittreding), bedrijfstijdverlenging en onbetaald verzorgingsverlof. Buiten de onderneming gaat het om het erkennen van meer flexibele arbeidsverhoudingen zoals seizoenarbeid en om het ont-slagrecht. Sociale partners dragen op dit vlak, met name in het kader van de rechtspositionele voorwaarden, een eerste verantwoordelijkheid. Dit geldt ook voor de zeer gewenste mogelijkheden van deeltijdwerk, herintreding en - indien mogelijk - terugkeeropties na onbetaald verlof voor bepaalde tijd. De werkgever is gehouden gemotiveerd antwoord te geven op verzoeken tot overgang op deeltijdarbeid. De pensioengerechtigde leeftijd blijft niet langer gefixeerd op de leeftijd van de AOW (Algemene Ouderdomswet), maar wordt geflexibiliseerd.

II.5.3 Werknemersverzekeringen tegen inkomensderving (Werkloosheidswet, Ziektewet, Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering) worden overgedragen aan sociale partners, opdat een betere afstemming kan worden bereikt tussen werkgelegenheid, inkomensontwikkeling, sociale zekerheid, arbeidsvoorziening, scholing en technologische vernieuwing. Daartoe vormen 'bredere' CAO's geschikte kaders. Bovenwettelijke sociale zekerheidsafspraken vallen buiten de definitie van de collectieve lastendruk. Zolang deze overdracht niet is gerealiseerd worden de werkne-

lastendruk. Zolang deze overdracht niet is gerealiseerd worden de werknemersverzekeringen herzien volgens de artikelen II.5.4, II.5.5 en II.5.7.

II.5.4 De Ziektewet gaat geleidelijk verdwijnen, staande de verplichting in het Burgerlijk Wetboek voor de werkgever om gedurende een bepaalde periode in inkomensvervanging te voorzien. De periode van twee of zes weken wordt daartoe verlengd. Deze ombouw wordt na verloop van tijd geëvalueerd op nadelige effecten.

II.5.5 Een inmiddels gewijzigde WAO voorziet in een systeem van rechten waarbij de duur en hoogte van de uitkering afhankelijk worden gesteld van de premieplichtige periode. Werknemers komen in de toekomst niet meer in aanmerking voor een AAW-uitkering (Algemene Arbeidsongeschiktheidswet). Premie en uitkering lopen voor hen volledig via de WAO. Hierdoor komt de franchise te vervallen.

II.5.6 Voor vroeggehandicapten wordt de AAW zonder vermogenstoest gehandhaafd. Een grotere mate van onderlinge risicodekking door zelfstandigen past bij het spoor van herstelde verantwoordelijkheid. Vooralsnog blijft ook voor hen de AAW als afzonderlijke regeling gehandhaafd.

II.5.7 De wettelijke systematiek van de WW blijft voorshands gehandhaafd. Binnen deze systematiek wordt gestreefd naar verdere decentralisatie door meer gewicht toe te kennen aan de wachtgeldfondsen van de afzonderlijke bedrijfstakken. De referte-eis wordt na de beoogde reductie tot 26 weken werk in 39 weken, nader onderzocht op zijn gevolgen voor de werking van de arbeidsmarkt.

II.5.8 De financiële en bestuurlijke verantwoordelijkheid van sociale partners voor de arbeidsvoorziening dient te worden vergroot. Dit kan gepaard gaan met een gelijktijdige verlaging van de lastendruk. De afstemming tussen de uitvoering van de sociale zekerheid en de arbeidsvoorziening wordt verbeterd. Vermindering van het aantal scholingsregelingen en beperking van loonkostensubsidies krijgen in het beleid extra aandacht.

II.5.9 De sociale zekerheid voor ambtenaren wordt per 01-01-1996 op dezelfde leest geschoeid als die voor werknemers in het bedrijfsleven met gelijktijdige risicoverevening. De wachtgeldregeling wordt vervangen door een werknemersverzekering, met redelijke overgangsbepalingen voor bestaande gevallen. Het instrument van de algemene arbeidstijdverkorting (ATV) binnen de overheidssector wordt heroverwogen. Gezien de noodzaak van vergroting van arbeidsparticipatie wordt in het arbeidsvoorwaardenoverleg aangedrongen op een geleidelijke terugdringing van VUT-regelingen. In dat overleg dient voorts meer aandacht te worden besteed aan de bevordering van flexibele pensionering en van meer deeltijdarbeid, ook in leidinggevende functies.

II.5.10 De overheid onthoudt zich van maatregelen die een ingreep inhouden in de private financiering van pensioenen. Private bekostiging van aanvullende pensioenverzekeringen wordt in ieder geval niet verder fiscaal ontmoedigd.

II.5.11 De Algemene Bijstandswet blijft het sluitstuk van de sociale zekerheidswetgeving. De uitkering wordt verzelfstandigd en vervolgens gesteld op maximaal 50% van het huidige niveau van het sociaal minimum voor gehuwden/samenwonenden. De inkomenstoets wordt gehandhaafd, terwijl het niveau van de vermogenstoets geleidelijk wordt opgetrokken tot het prijsniveau van de gemiddelde woning in Nederland. Gemeenten dragen een grotere verantwoordelijkheid voor de bijstand en krijgen daartoe niet alleen een grotere beleidsvrijheid doch ook meer financiële verantwoordelijkheid. De kwaliteit van de uitvoering en het toezicht op een zorgvuldige naleving worden verbeterd. Bestrijding van fraude en oneigenlijk gebruik wordt geïntensiveerd.

II.5.12 In het verlengde van artikel II.5.11 wordt de introductie van een Algemene Voorzieningen Wet voorgesteld. Onder meer voorzieningen krachtens de Bijzondere Bijstand, individuele huursubsidies, zorg voor kinderen tot 12 jaar zoals bedoeld in de Toeslagenwet, bijdragen in verband met extra lasten wegens ouderdom en het niet voor zichzelf kunnen zorgen, aanvulling op de bijstandsuitkering in verband met hogere (woon)lasten van alleenstaanden en voorzieningen krachtens de Wet Gehandicaptenvoorzieningen worden in de toekomst toegekend op basis van deze wet. De uitvoering ervan berust bij de gemeenten. De wet kent naast een inkomens- een vermogenstoets. De bewijslast van het hebben van de bedoelde extra lasten berust bij de betrokkenen. De Toeslagenwet, de IOAW en de IOAZ (de wetten Inkomensvoorziening Oudere en gedeeltelijk Arbeidsongeschikte werkloze Werknemers respectievelijk gewezen Zelfstandigen) worden opgeheven, evenals diverse departementale inkomensregelingen.

II.5.13 Binnen de Algemene Kinderbijslagwet wordt de differentiatie in de bedragen per kind herzien. De relatief slechtere positie van het eerste kind wordt verbeterd ten nadele van het derde en volgende kind. Bij de verstrekking van kinderbijslag ten behoeve van kinderen die buiten Nederland wonen, wordt analoog aan de grondslag voor de bepaling van de bedragen in ons land rekening gehouden met de feitelijke kosten van kinderen in het betreffende land. Voorzover dit mocht strijden met internationale regelingen dringt Nederland aan op wijziging daarvan.

II.5.14 De Algemene Nabestaandenwet wordt op termijn, en met inachtneming van een redelijke overgangsregeling voor bestaande gevallen, afgeschaft. Dit tegen de achtergrond van de toegenomen mogelijkheden van particuliere verzekering, de wenselijkheid van het verwerven van een inkomen via betaalde arbeid en de voorgestelde Algemene Voorzieningen Wet.

II.5.15 De eisen voor het stichten van kinderopvangvoorzieningen worden aangepast aan de gebleken maatschappelijke behoefte, zodat de marktwerking beter tot gelding kan komen. Speciale aandacht gaat uit naar uitbreiding van voorzieningen voor buitenschoolse opvang, verlengde dagopvang, 24-uurs opvang en gastouder-projecten. De primaire verantwoordelijkheid voor de kinderopvang berust bij werkgevers en werknemers. De overheidszorg beperkt zich tot huishoudens met medisch-sociale indicatie, één-ouder gezinnen en migranten.

II.5.16 Participatie en integratie in de samenleving berusten in belangrijke mate op het vermogen tot deelname aan het arbeidsproces, tot het verwerven van een inkomen, tot het ontwikkelen van het besef van de eigen waarde voor de samenleving en tot beleving van de eigen identiteit in zelfgekozen maatschappelijke verbanden. Op die uitgangspunten wordt de integratie van minderheden en achtergestelde groepen in de samenleving gestoeld.

II.5.17 Voor groepen voor wie de reguliere arbeidsmarkt geen soelaas biedt, dient te worden voorzien in aanvullend beleid: arbeidspools, sociale werkvoorziening, vrijwilligerswerk, oprekken van de Jeugdwerkgarantiewet e.d.

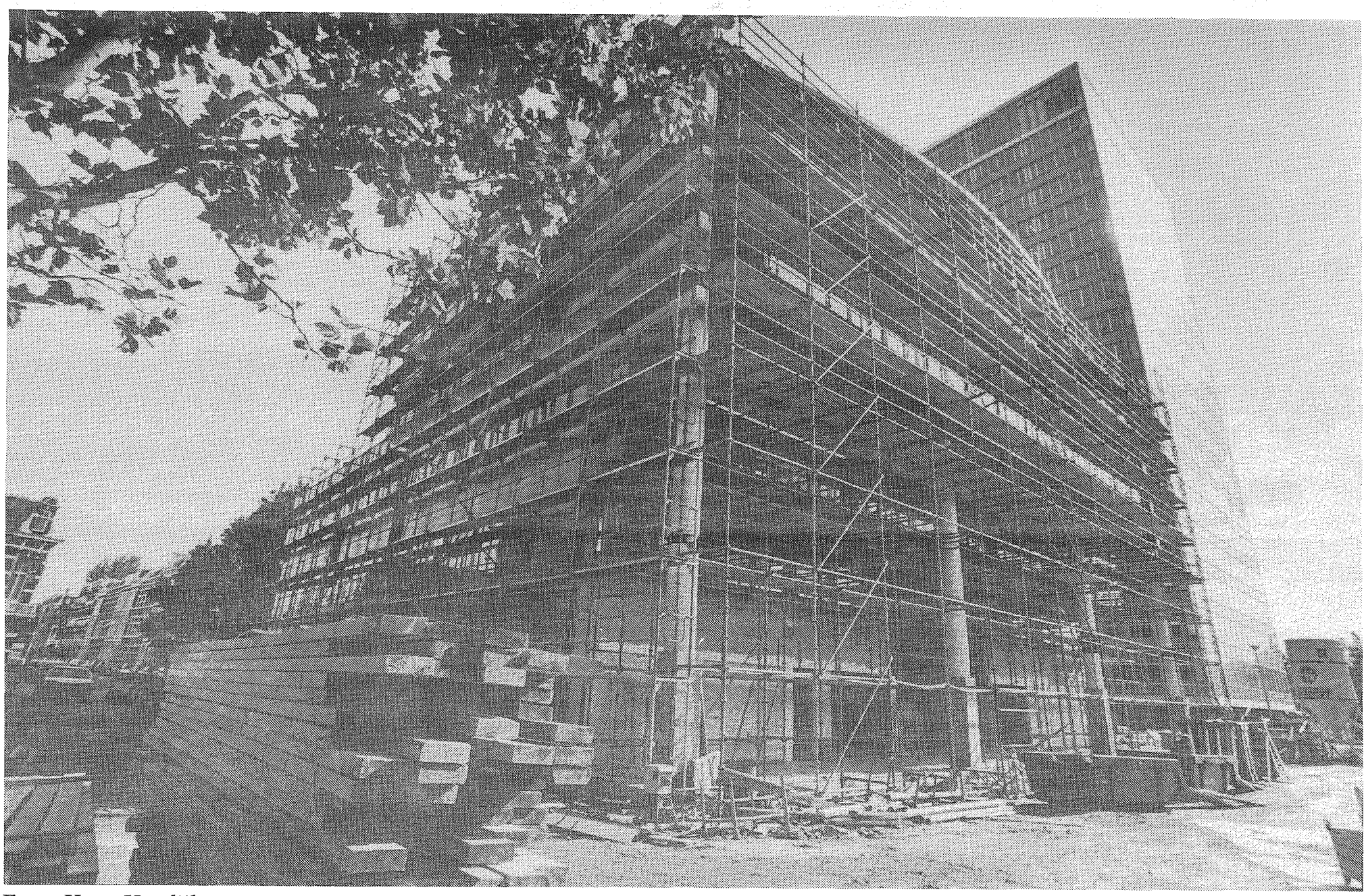

Foto: Hans Hordijk

De doorstroming naar de reguliere arbeidsmarkt wordt overigens blijvend gestimuleerd. Een bijzonder accent wordt gelegd op de bevordering van arbeidsparticipatie van allochtonen.

II.5.18 Beheersing van de Nederlandse taal, scholing en zo mogelijk arbeidsparticipatie zijn voorwaarden voor een volwaardige deelname aan de samenleving. Onderwijsinstellingen dienen hierop in te spelen, onder meer door een actief wervingsbeleid. Daar tegenover staat dat wie zich niet wil laten scholen danwel bijscholen of Nederlands wil leren, op het niveau van de uitkering kan worden gekort.

II.5.19 Naast de wijzigingen in het stelsel van sociaal-economische zekerheid die gericht zijn op een stimulering van arbeidsparticipatie, worden zo nodig specifieke projecten ontwikkeld, gericht op verhoging van de arbeidsparticipatie onder groepen waar deze structureel laag is.

II.6. Inkomensontwikkeling en fiscaal beleid

De inkomensontwikkeling zal in de komende jaren ten dienste moeten staan van de zorg voor meer werkgelegenheid, een beter milieu en meer veiligheid. We moeten een reële prijs betalen voor solidariteit en rentmeesterschap. Daarom dient, mede gezien de snel voortschrijdende internationalisering, arbeidskosten- en inkomensmatiging voor iedereen de leidraad te zijn. Een inkomensontwikkeling, waarbij de arbeidsinkomensquote stapsgewijs daalt, is een investering in de toekomst.

Op fiscaal gebied wordt ons land geconfronteerd met het wegvallen van de fiscale grenzen binnen de EG. Nederland zal daarop adequaat moeten reageren om zijn (fiscale) concurrentiepositie te behouden. Het fiscaal beleid is gericht op bevordering van werkgelegenheid - vooral aan de onderkant van de arbeidsmarkt - en ondernemerschap, op vermindering van de fiscale druk en doet recht aan het draagkrachtbeginsel. Eenvoudige regelgeving, minder administratieve lasten voor het bedrijfsleven en effectieve fraudebestrijding zijn instrumenten die mede helpen het fiscaal klimaat in ons land te verbeteren.

Inkomensontwikkeling

II.6.1 Gegeven de financieel-economische ontwikkeling alsook de noodzaak van nieuwe afwegingsmechanismen en herstel van verantwoordelijkheid kan de overheid geen garanties geven voor koopkrachtbehoud in de komende regeerperiode. Alle inkomensgroepen zullen de lasten van de sobere verwachtingen moeten dragen. Bijzondere aandacht voor de positie van de zwakkeren in de samenleving blijft geboden waarbij de inspanningen ook gericht zijn op het bieden van hulp aan werkzoekenden bij het vinden van werk.

II.6.2 De loonkosten, met name ook aan de onderkant van het loongebouw zijn veelal een belemmering voor de vergroting van de arbeidsparticipatie. Daarom dient vooral de premiedruk sociale verzekeringen te worden teruggebracht, zulks met het oog op de inkorting van het bruto-netto-traject. Deelname aan betaalde beroepsarbeid moet voor de uitkeringsgerechtigde een nettovoordeel opleveren.

II.6.3 Werkgevers en werknemers stellen - in de particuliere en de (semi-)publieke sector - de arbeidsvoorwaarden, waaronder de lonen en de bovenwettelijke sociale zekerheid, vast. De overheid ziet toe op de koopkrachtontwikkeling van degenen die zijn aangewezen op een minimumuitkering.

De WKA (Wet op de Koppeling met Afwijkingsmogelijkheden) wordt zodanig aangepast dat nettomutaties ook mogelijk worden gemaakt via tariefsveranderingen in plaats van alleen brutoveranderingen. In verband met de afschaffing van het wettelijk minimumloon wordt de ontwikkeling van de uitkeringen gerelateerd aan de gemiddelde ontwikkeling van de laagste lonen. Met het oog op de arbeidsparticipatie kan laatstbedoelde ontwikkeling zo nodig met enig verschil worden gevolgd.

Fiscaal beleid

II.6.4 Nederland dient zijn gunstige fiscale concurrentiefactoren te behouden. Het is daarom gewenst om onder meer in EG-verband internationale afspraken te maken om ongewenste concurrentie op fiscaal vlak tegen te gaan. Belastingen die van invloed zijn op de landsgrensoverschrijdende mobiliteit zoals de winstbelasting, de vermogensbelasting en de belasting op dividend en rente-inkomsten worden op internationale leest geschoeid. Mede gezien hun invloed op de economische activiteit wordt gestreefd naar afschaffing van de vermogensbelasting, verlaging van het toptarief, beperking van de progressie en invoering van een optioneel splitsingsstelsel (dat wil zeggen dat een deel van het inkomen van de verdienende partner naar keuze mag worden overgeheveld naar de niet-verdienende partner).

II.6.5 De fiscale tarieven worden afgestemd op de benodigde middelen voor de bekostiging van de overheidstaken en op de internationale omgeving. In de fiscaliteit wordt recht gedaan aan de draagkrachtgedachte. Een systeem met belastingschijven en inflatiecorrectie blijft gehandhaafd. Zolang niet een optioneel splitsingsstelsel is ingevoerd, geldt hetzelfde voor de voetoverheveling. Vanwege de systematiek van de meerdere belastingschijven worden aftrekposten afgerekend tegen het marginale tarief.

II.6.6 De naleving en de handhaving van de belastingwetgeving worden versterkt door eenvoudiger regelgeving, door meer gerichte controle en door effectieve fraudebestrijding. In dit beleid past een vermindering van de administratieve lasten voor het bedrijfsleven. Tegelijkertijd wordt de rechtsbescherming van de belastingbetaler in de uitvoering van de belastingwetgeving versterkt. Aanpassing van het belastingstatuut in deze zin vormt daarvan een onderdeel.

II.6.7 Hervorming en vereenvoudiging van het fiscale systeem blijven gewenst, waarbij de relatie tussen belastingen en premies mede moet worden betrokken.

Aanpassingen van het systeem vinden in principe plaats op basis van budgettaire neutraliteit. De ontwikkeling in de richting van een analytisch systeem (waarbij de inkomsten per afzonderlijke bron worden belast) wordt bevorderd.

II.6.8 Herstel van verantwoordelijkheid houdt mede in dat gewerkt wordt aan een verdere decentralisatie van het belastinggebied. Dat betekent dat het gemeentelijk belastinggebied, ten koste van de rijksbelastingen, kan worden verruimd, mits dit niet gepaard gaat met een gelijktijdige verhoging van de algemene belastingdruk.

II.6.9 De overdrachtsbelasting bij verkoop van woningen wordt afgeschaft. Ter bevordering van de zorg voor het milieu wordt het reiskostenforfait eveneens afgeschaft.
De door dit laatste vrijkomende budgettaire ruimte wordt aangewend voor een verhoging van het arbeidskostenforfait, mede met het oog op een vereenvoudiging van de heffing.

II.7. Ondernemerschap en midden- en klein bedrijf

Het gezamenlijke midden- en kleinbedrijf is de grootste werkgever van ons land. Het MKB is niet alleen van economische, maar ook van grote sociaal-culturele waarde. Goede mogelijkheden om te ondernemen zijn van vitaal belang voor onze samenleving.

II.7.1 Ten behoeve van middelgrote en kleine ondernemingen, die bij uitstek van belang zijn voor de groei van werkgelegenheid, wordt een voorwaardenscheppend beleid gevoerd. In EG-verband wordt, met het oog op gelijke concurrentievoorwaarden, aangedrongen op gelijkschakeling van overheidsfaciliteiten in de verschillende lidstaten. Binnen dit algemene MKB-beleid wordt prioriteit gegeven aan verlichting van de (collectieve) administratieve lastendruk en handhaving van investeringsfaciliteiten.
Maatregelen (ook in de fiscale sfeer en de malus in de WAO) die het ondernemen kunnen ontmoedigen, worden kritisch geëvalueerd. De druk van de vermogensbelasting op de directeur-grootaandeelhouder wordt teruggebracht.

II.7.2 De technologie-oriëntatie van het MKB wordt ondersteund. Meer aandacht is nodig voor de plaats en taak van het beroepsonderwijs.

II.7.3 Het beleid van kennisverspreiding, onder meer via de InnovatieCentra, wordt voortgezet. De samenwerking tussen voorlichtings- en adviesinstanties (onder andere Kamers van Koophandel, Instituten Midden- en Kleinbedrijf en Innovatiecentra), tot uiting komend in 'het Ondernemingshuis als het ene loket', dient in de volgende kabinetsperiode te worden gerealiseerd. Daarbij worden de taken van de huidige instanties alsmede het relevante subsidie-instrumentarium herbezien.

II.7.4 De uitvoering van de herziene vestigingswetgeving is nodig om de marktwerking te stimuleren. Waar nodig wordt de kwaliteit van het ondernemerschap gestimuleerd.

II.7.5 Maatregelen in de sfeer van belastingen en heffingen - of het nu gaat om lastenverlichting of bijvoorbeeld om de introductie van lokale heffingen en heffingen op milieugrondslag - worden zo vormgegeven dat bedrijven in het MKB ten opzichte van het grootbedrijf niet in een nadelige concurrentiepositie komen.

II.7.6 Mede gezien recente voorstellen in Duitsland ten aanzien van één gematigde heffing op winstinkomen zal de instelling van één ondernemingswinstbelasting worden onderzocht.

II.7.7 Op Europees niveau zal gezocht worden naar een manier om ook het MKB te betrekken in de sociale dialoog.

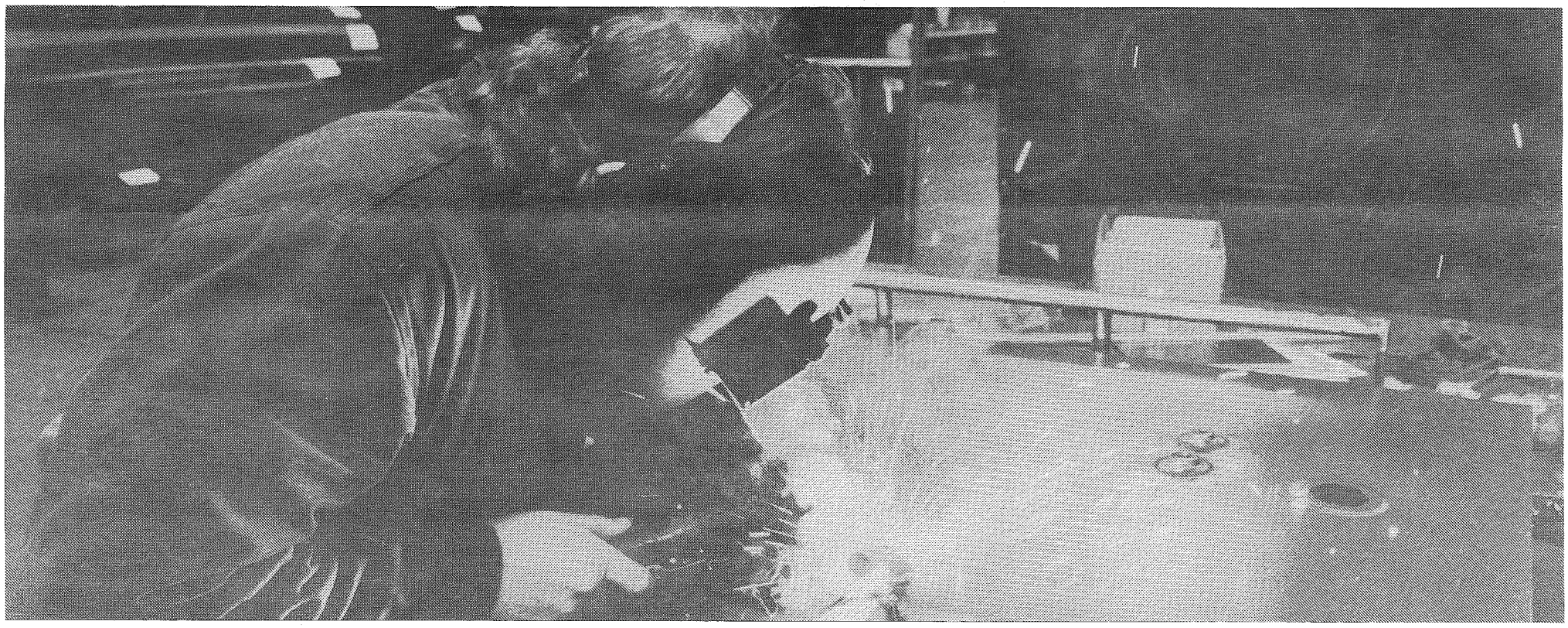

Foto: Persburo Dijkstra B.V.

Milieu, natuur en ruimte

De ruimte in Nederland is schaars. Zij moet worden verdeeld over landbouw, woningbouw, bedrijvigheid, infrastructuur voor verkeer en vervoer, recreatie en natuur. Ruimtelijke ordening is woekeren met de schaarse ruimte. Natuur en landschap staan zwaar onder druk. In dat spanningsveld produceert de Nederlandse agrarische bedrijfstak. Op grond van demografische ontwikkelingen zal de vraag naar woningen verder toenemen. Vollere wegen leiden, ondanks de herbezinning op het autogebruik versus het openbaar vervoer, tot de noodzaak van nieuwe investeringen in de infrastructuur. Daarnaast zal ook de noodzakelijke uitbreiding van de werkgelegenheid nog veel beslag op onze ruimte leggen.

In het dichtbevolkte Nederland, met zijn hoge verkeersintensiteit, sterke industrialisatie en intensieve landbouw, is de oplossing van het milieuprobleem zeer dringend. In de loop van een paar generaties heeft de moderne westerse mens een stijl van leven ontwikkeld die het milieu zeer zwaar belast. Dit proces moet worden gekeerd. Milieubeleid is een kwestie van overleven geworden. Veel is al op gang gebracht voor de verbetering van het milieu. Maar problemen die samenhangen met de intensieve veehouderij, het autogebruik en het energieverbruik, vragen om verdergaande oplossingen.

Benadering

De Schepper heeft de aarde aan mensen in beheer gegeven. Zij moeten daarom zorgvuldig met de aarde omgaan, opdat niet alleen de huidige maar ook komende generaties er op kunnen leven. Dat betekent dat mensen, als rentmeesters, verantwoordelijk zijn voor de heelheid van de schepping. Zij dienen rekening te houden met de gevolgen die het handelen heeft voor de generaties die na hen komen.
Het CDA staat voor een houdbare ontwikkeling in sociaal, technologisch, economisch en ecologisch opzicht. Het Nationaal Milieubeleidsplan (NMP) vormt het kader voor het politieke antwoord op de indrukwekkende milieuproblemen, nationaal, continentaal en mondiaal. Duurzame ontwikkeling houdt volgens het NMP in, dat elke generatie haar eigen milieuproblemen oplost. De overheid moet daartoe de voorwaarden stellen. Dat wil zeggen: niet overvragen, maar wel kiezen. Wij verwachten een keuze, die duidelijkheid biedt aan burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties over de doelstellingen die in de komende jaren moeten worden bereikt. Wij verwachten een keuze voor instrumenten die hen confronteert met hun verantwoordelijkheid.

Het verbruik van energie en grondstoffen moet zuinig en efficiënt zijn. De uitstoot en verspreiding van schadelijke stoffen naar de milieucompartimenten bodem, water en lucht, moet terug naar een niveau waarop de natuur afval kan opvangen en neutraliseren. De problemen zijn zo groot, dat de overheid prioriteiten moet stellen. Zij moet zich het sterkst richten op milieuproblemen die onomkeerbare gevolgen hebben voor de mens en zijn leefomgeving.
Het is onjuist om van de overheid te verwachten dat ze zelfstandig alle milieuproblemen oplost. Wie volstaat met een verwijzing naar de overheid, ontkent dat men zelf in eigen gedrag en werk, privé en in maatschappelijke verbanden, de omvang van het milieuprobleem mede bepaalt. Een cultuuromslag is noodzakelijk voor het behoud van de kwaliteit van het milieu. Milieuwaarden horen mee te wegen in het keuzegedrag van producenten en consumenten. De overheid schept daartoe de voorwaarden. Het CDA staat een benadering voor die vervuiling aanpakt aan de bron. De vervuiler is verantwoordelijk en betaalt. Een goed vormgegeven milieubeleid zal vernieuwing van de wijze van produktie en consumptie uitlokken. Dat kan een belangrijke prikkel zijn voor nieuwe bedrijvigheid en werkgelegenheid.

Artikelen

III.1. Leefbaarheid en milieu
In de komende jaren moeten verdere stappen in de richting van een duurzame ontwikkeling worden gezet. Het milieu blijft een hoofdpijler van het beleid. Het CDA streeft nationaal, Europees en mondiaal naar een situatie waarin de intrinsieke waarde van het natuurlijk milieu wordt beschermd doordat van overheidswege grenzen worden gesteld aan het gebruik van dit milieu.
Deze grenswaarden dienen te waarborgen dat natuurlijke kringlopen niet onomkeerbaar worden aangetast en dat op natuurlijke hulpbronnen geen roofbouw wordt gepleegd. De discussie in de afgelopen jaren over de doelstellingen van het milieubeleid heeft geresulteerd in het Nationaal Milieubeleidsplan. Het accent voor het CDA ligt nu op de verwezenlijking van die doelstellingen, niet op het formuleren van nieuwe doelen.

Milieubeleid moet voorwaarden scheppen voor en een beroep doen op de verantwoordelijkheid van burgers, natuur- en milieuorganisaties, producenten- en consumentenorganisaties. Het CDA kiest voor instrumenten die het zelfordenend vermogen van de samenleving versterken. Pas waar van deze instrumenten onvoldoende mag worden verwacht, wordt regelgeving ingezet, die geloofwaardig wordt gehandhaafd. Hoofdaccenten van het te voeren milieubeleid liggen bij de wijze van produktie en consumptie, het tegengaan van verspilling, de afvalproblematiek, de energiebesparing, het verkeer en de mestproblematiek.

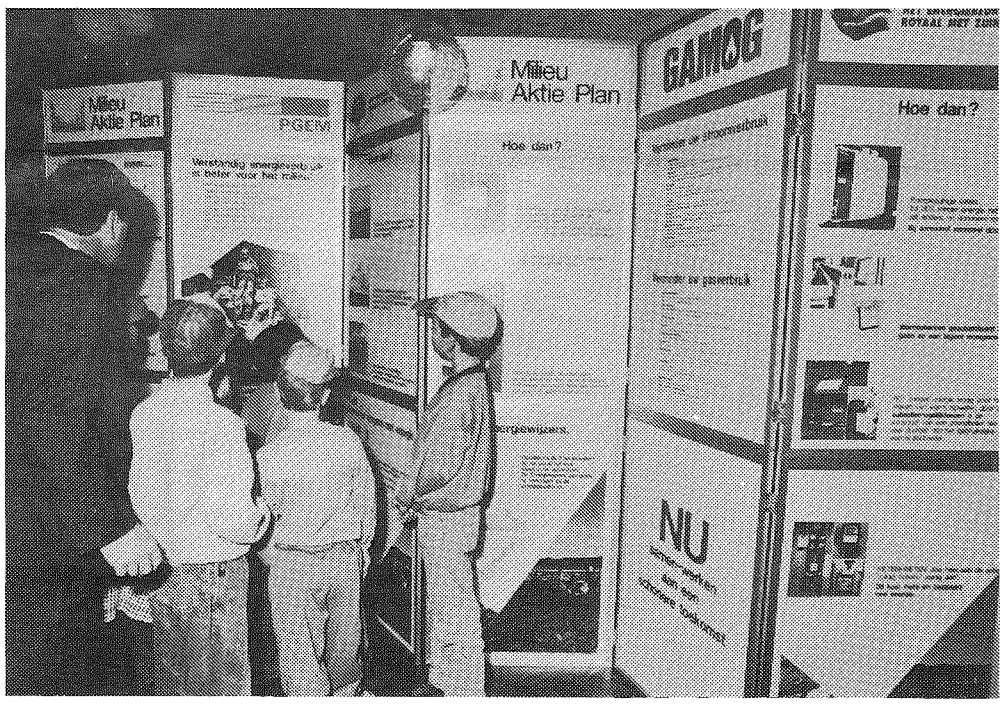

Foto: Elzebet Veenendaal

III.1.1 Maatschappelijke verandering en aanpassing aan een duurzame ontwikkeling vereist bestendigheid in doelstellingen en beleid.
Het ingezette beleid wordt met kracht voortgezet. Het in de nationale milieubeleidsplannen en de Wet Milieubeheer neergelegde systeem van grens- en streefwaarden is een adequaat instrument om beschermingsniveaus in te voeren. Op deze waarden gebaseerde regelgeving dient te worden overeengekomen op de schaal waarop de problematiek zich doet gelden en de bedrijvigheid zich afspeelt. Dikwijls zal dat de EG of de OESO (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling) zijn.

III.1.2 In zoverre grens- en streefwaarden nog niet wetenschappelijk zijn vastgesteld of technisch en economisch niet direct haalbaar zijn, worden in een goed gedefinieerd tijdpad, op basis van een politieke afweging, consistente waarden voor milieudoelstellingen vastgesteld.

Appèl op verantwoordelijkheid
III.1.3 Het milieubeleid richt zich op een samenhangend gebruik van sociale, financiële en juridische sturingsinstrumenten. De overheid kiest die instrumenten waarvan de beste resultaten mogen worden verwacht en die sterk appelleren aan de verantwoordelijkheid van burgers en bedrijven. Er wordt zoveel mogelijk een beroep gedaan op het vermogen van branche-organisaties en organisaties van consumenten, werkgevers en werknemers, zichzelf te reguleren. Regelgeving en vergunningverlening worden eerst dan ingezet wanneer de beleidsdoelstellingen niet kunnen worden gerealiseerd door sociale en economische instrumenten.
III.1.4 De overheid bevordert dat natuur-, milieu-, consumenten- en andere organisaties onderzoek, inspraak, advisering, voorlichting en milieueducatie bedrijven op een niveau dat in overeenstemming is met de ingrijpendheid van de maatschappelijke veranderingen die nodig zijn voor duurzame ontwikkeling.
III.1.5 Producenten zijn verantwoordelijk voor het produktenbeleid. De verantwoordelijkheid van consumenten voor het koopgedrag moet beter tot haar recht komen. De produktinformatie moet worden verbeterd en er moet een Europese milieukeur worden ingevoerd. Milieukosten komen zo veel mogelijk tot uitdrukking in de kostprijs van een produkt of dienst.
III.1.6 Afspraken tussen de rijksoverheid en het bedrijfsleven vormen vanwege hun snelle werking en het recht dat zij doen aan de eigen verantwoordelijkheid een goede basis voor het beleid. Het convenant is een geschikt instrument om concrete doelen in gezamenlijk overleg te bereiken. Eénmaal in een convenant neergelegde afspraken binden partijen. De nakoming van convenanten dient nauwlettend te worden bewaakt. Wanneer onvoldoende voortgang wordt gerealiseerd via het sluiten van convenanten, worden alsnog wettelijke maatregelen opgelegd.
III.1.7 Voorlichting dient om de gekozen technologische, financiële en juridische sturingsinstrumenten bekend te maken, maar wordt ook als zelfstandig beleidsinstrument ingezet. Natuur- en milieu-educatie krijgt een volwaardige plaats in het onderwijs.
III.1.8 De overheid vervult binnen de samenleving een voorbeeldfunctie in haar dagelijkse omgang met het milieu. Ze brengt dit in haar aanbestedingsbeleid tot uitdrukking.

De vervuiler betaalt
III.1.9 Om te bevorderen dat de vervuiler betaalt, moeten heffingen zo dicht mogelijk aansluiten bij de mate waarin wordt bijgedragen aan vervuiling of verspilling.
III.1.10 Vanuit een goede zorg voor het milieu zijn maatregelen in de fiscale sfeer noodzakelijk. Te denken valt aan een verbruiksbelasting op schaarse grondstoffen (grondwater, primaire bouwstoffen) en een verlaging van het BTW-tarief voor activiteiten die erop gericht zijn de levensduur van produkten te verlengen (bijvoorbeeld schoenreparaties). Milieubelastingen worden ingevoerd op grond van hun betekenis voor het milieu.
III.1.11 Bestemmingsheffingen (bedoeld om de kosten van milieubeleid te dragen) moeten daar worden toegepast, waar ze er toe kunnen bijdragen dat de vervuiler betaalt. De opbrengsten van bestemmingsheffingen moeten ten behoeve van het terugdringen van vervuiling worden besteed.
III.1.12 Waar de toepassing van regulerende heffingen (bedoeld om ongewenst gedrag te corrigeren) leidt tot een lastenverzwaring voor burgers, worden deze gecompenseerd met lastenverlichting, bij voorkeur in de sfeer van de directe belastingen op arbeidsinkomen.
III.1.13 Waar dit verantwoord kan, moet de noodzakelijke beperking van de milieugebruiksruimte voor het bedrijfsleven hanteerbaar worden gemaakt door milieuvergunningen verhandelbaar te maken.
III.1.14 Waar van noodzakelijke milieu-investeringen ten behoeve van continentale of mondiale problemen elders een hoger milieurendement mag worden verwacht, mag gecontroleerd en op voorwaarde van vergelijkbare investeringen elders, in Nederland van milieumaatregelen worden afgezien.
III.1.15 Subsidies zijn als tijdelijk instrument in te zetten wanneer de omschakeling naar een schonere produktie of consumptie voor kortstondige problemen zorgt. Het verstrekken van dergelijke subsidies verstoort de gewenste internalisering en dient daarom terughoudend te geschieden.

Geloofwaardige regelgeving
III.1.16 Milieuregelgeving wordt beoordeeld op harmonisatie van regelgeving en op consistentie in het wetgevingsbeleid. Milieuregelgeving moet effectief worden gehandhaafd. Een op deze taak berekende omvang en toerusting van controle-apparaten moet worden verzekerd. Ter bevordering van een efficiënte inzet van handhavingscapaciteit moeten categorieën lichte milieu-overtredingen waar mogelijk administratief worden afgedaan. Het strafrecht moet gereserveerd blijven voor ernstige vormen van milieucriminaliteit. Milieuschade wordt waar mogelijk civielrechtelijk verhaald op de vervuiler.
III.1.17 Er wordt een beleid ontwikkeld waarin risico's voor veiligheid en gezondheid van mensen, voor kwetsbare milieucomponenten (waaronder lucht en water) en voor natuurlijke ecosystemen, worden geminimaliseerd. Belangrijke aandachtsgebieden vormen verkeer en vervoer (met name het transport van gevaarlijke stoffen), industrie (onder meer luchtverontreiniging), de biosfeer (ozon, UV en de introductie

van transgene organismen) en de afvalverwerking (emissies van gassen, zware metalen etcetera).

Vervuiling

III.1.18 De groei van de hoeveelheid afval moet naar beneden. In het jaar 2000 moet - overeenkomstig de doelstellingen in het NMP en het NMP+ - een reductie van 10% ten opzichte van 1990 zijn gerealiseerd. Het gebruik van milieubelastend verpakkingsmateriaal wordt ontmoedigd. Uitgangspunten voor het afvalstoffenbeleid zijn allereerst preventie, vervolgens hergebruik, daarna verbranding en tenslotte storting. De overheid bevordert de totstandkoming van faciliteiten om deze uitgangspunten in de praktijk te kunnen brengen.

III.1.19 In de komende jaren neemt de regering extra maatregelen ten behoeve van de verwerking van gescheiden ingezameld materiaal. De verwerkingscapaciteit en de afzetmarkt voor compost en probleemstoffen behoeven bijzondere aandacht.

III.1.20 Import en export van afval geschiedt alleen in het kader van een verantwoorde verwerking of verwijdering en op basis van bilaterale afspraken tussen de autoriteiten van de betreffende landen. Export van schadelijk afval naar ontwikkelingslanden wordt krachtig tegengegaan.

III.1.21 Voor bedrijven die vanuit milieuoogpunt risicovol zijn, wordt een milieuzorgsysteem verplicht gesteld. Voor deze bedrijven moet ook een milieuboekhouding en een milieuverslag verplicht worden.

III.1.22 Omdat voor de sanering van (water)bodems de financiële en technische middelen tekort schieten, moet de nadruk liggen op verontreinigingen die de volksgezondheid bedreigen naast het nautisch noodzakelijke baggerwerk in verband met het openhouden van vaargeulen voor de scheepvaart. Bodemverontreiniging die de volksgezondheid niet bedreigt, kan voorlopig worden geïsoleerd volgens de IBC-criteria (isoleren, beheersen, controleren) om verdergaande verspreiding te voorkomen. Sanering wordt zo mogelijk verricht door de vervuiler. Is sanering door de overheid noodzakelijk dan worden de kosten op de vervuiler verhaald. Pas als dit onmogelijk is, betaalt de overheid de kosten van sanering.

III.1.23 De gezondmaking van het water moet plaatsvinden per watersysteem. De komende jaren ligt de nadruk op de handhavingsachterstand. Waar het beleid is geformuleerd en de normen scherp zijn, moet ook de handhaving van hoge kwaliteit zijn.

Energie

III.1.24 De regering werkt met kracht aan een absolute vermindering van de CO2-uitstoot van 3 à 5% in het jaar 2000 ten opzichte van het niveau van 1989/1990.

III.1.25 Maatregelen voor energiebesparing zijn noodzakelijk op het gebied van proces- en produktinnovatie, stimulering van energievriendelijke produkten, verkeer- en vervoersbeleid, isolatienormen en warmte-krachtkoppeling. Op voortvarende wijze zal moeten worden gewerkt aan de verdere ontwikkeling en toepassing van alternatieve en duurzame energiebronnen. De mogelijkheden van water-, wind- en zonne-energie moeten optimaal worden benut.

III.1.26 Gelet op de energiebehoefte, de al bestaande import van door kerncentrales gegenereerde energie en de zorg voor het milieu, wordt uitbreiding van kernenergie in de afweging betrokken. Voordat het aantal kerncentrales kan worden uitgebreid, moet zijn voldaan aan twee absolute voorwaarden. De veiligheid moet zodanig zijn dat het risico tot binnen de grenzen van het aanvaardbare is teruggebracht. Voor de afvalproblematiek moet een veilige en kwalitatief hoogwaardige oplossing worden gevonden, die geen onomkeerbare gevolgen heeft voor de kwaliteit van de leefomgeving.

III.1.27 Om de veiligheid van Midden- en Oosteuropese kerncentrales te bevorderen, is technologische ondersteuning vanuit het Westen noodzakelijk.

III.1.28 De overheid biedt duidelijkheid inzake de energiebesparing die zij verwacht om richting te geven aan de toekomstige investeringen die op dit moment worden voorbereid. Deze doelstellingen moeten zo veel mogelijk in internationaal verband worden voorbereid. Nationaal wordt voortgegaan op de weg van het sluiten van convenanten met de industrie.

III.1.29 Teneinde de kosten en baten van energiezuinig gedrag in een beter evenwicht te brengen, maakt Nederland zich sterk voor de invoering van een regulerende energieheffing op EG- of OESO-niveau.

III.1.30 Tevens wordt technologische vernieuwing die leidt tot een substantiële vermindering van energieverbruik bevorderd door middel van convenanten waarbij tegenover vrijstelling van energieheffing,een evenredige inspanning van het betrokken bedrijfsleven gegarandeerd wordt. Hierbij wordt gedacht aan bijvoorbeeld de glastuinbouw en de aluminium- en non-ferroirindustrie.

Europees en mondiaal perspectief

III.1.31 Waar de schaal van milieuproblemen dit noodzakelijk maakt, wordt met kracht gewerkt aan een aanpak op Europees of mondiaal niveau. Vanuit het milieubelang is snelle samenwerking van de EG met Scandinavische en Middeneuropese landen zeer gewenst.

III.1.32 De formulering van lange termijndoelstellingen en de ontwikkeling van een geschikt instrumentarium voor een Europees milieubeleid wordt door Nederland bevorderd. Europese samenwerking op het gebied van milieubeleid moet normverhogend werken. Ten aanzien van grensoverschrijdende milieu-effecten richt het Nederlandse beleid zich allereerst op de ons omringende landen. Nauwe samenwerking, in het bijzonder met Duitsland, ligt hierbij voor de hand. Nederland neemt, als de aard en ernst van specifiek nationale milieuproblemen dat wenselijk maakt, eerdere of verdergaande maatregelen dan de EG-richtlijnen voorschrijven.

III.1.33 Nederland zet zich in om tot één Europese, integrale aanpak te komen van de milieuproblematiek op basis van het Vijfde Milieu-actieprogramma. Nederland bevordert Europese maatregelen voor het behoud van het tropisch regenwoud en spant zich in om op EG-niveau de coördinatie te verbeteren van maatregelen tegen verzuring, de groei van de afvalstoffenstroom en grensoverschrijdende vervuiling. Nederland zal de fosfaat- en stikstofnormen zoals afgesproken in het Noordzee Aktieplan maximaal trachten te realiseren.

III.1.34 In VN-verband moet de Nederlandse regering bevorderen dat in een 'Handvest voor het behoud van de schepping' overheidstaken inzake de bescherming van het milieu op wereldschaal worden vastgelegd. Nederland zet zich - nationaal en internationaal - in voor uitvoering van besluiten die tijdens de UNCED (United Nations Conference on Economic Development) genomen zijn.

III.1.35 Nederland stimuleert het overdragen van milieuvriendelijke technieken en de ontwikkeling en toepassing van alternatieve en duurzame energiebronnen in ontwikkelingslanden. Een methode voor steun is de instelling van internationale fondsen, die bijvoorbeeld worden gevoed uit een wereldtoeslag op energiegebruik of uit verhandelbare vervuilingsrechten. Hogere prijzen moeten overexploitatie van natuurlijke hulpbronnen tegengaan.

III.1.36 Ontwikkelingsprogramma's die bewezen hebben een gunstig effect te hebben op de omvang van het bevolkingsprobleem, worden gestimuleerd. Dit probleem dient niet op zich te worden beschouwd, maar moet worden bekeken in de gehele context, waaronder de gevolgen voor het milieu.

III.1.37 Nederland steunt de internationale aanpak van mondiale milieuproblemen, zoals het broeikaseffect, aantasting van de ozonlaag, woestijnvorming, ontbossing en grensoverschrijdende luchtverontreiniging. De ontwikkeling van duurzame landbouw en van programma's die zijn gericht op het tegengaan van woestijnvorming en bodemerosie worden bevorderd.

III.2. Natuur en landschap

Het natuurbeleid beoogt de diversiteit en gevarieerdheid in landschap en flora te bewaren en te verbeteren en de mogelijkheden voor natuurbeleving door de burger te vergroten. Dat houdt een keuze in die ruimte schept voor natuureducatie, voor natuurbehoud en voor natuurontwikkeling in de toekomst.

Het CDA wil de nog aanwezige natuur- en landschapswaarden beschermen en vergroten. Het kiest er in de eerste plaats voor particuliere eigenaren te stimuleren bos- en natuurgebieden, maar ook de vanuit dat oogpunt waardevolle landbouwgebieden en landgoederen, op een verantwoorde manier te beheren. Het natuur- en landschapsbeleid zal meer dan tot nu toe uitgevoerd worden in samenwerking met de particuliere natuur(beheers)organisaties en de overige gebruikers van het landelijk gebied. Het beleid dient zich te concentreren op het aangeven van hoofdlijnen, op het tot stand brengen van samenhang met sectoren als milieu en water, landbouw en economie en op het Europese en mondiale natuurbeleid.

III.2.1 Het Natuurbeleidsplan, het Bosbeleidsplan en het Structuurschema Groene Ruimte bieden de kaders voor de inrichtingsplannen in de komende twintig jaar. De overheid zal daartoe meer financile middelen beschikbaar moeten stellen, alsmede private financiers in de gelegenheid stellen deel te nemen in de financiering van deze plannen.

III.2.2 Bij de besteding van de beschikbare middelen voor natuur- en bosbeleid krijgt verantwoord beheer voorrang boven aankoop van terreinen.

III.2.3 De overheid steunt initiatieven vanuit natuurbeschermingsorganisaties en particuliere vormen van natuurbeheer voor de verwerving van natuurreservaten, waaronder Relatienota-reservaatsgebieden, voor bosaanleg en voor natuurontwikkeling, ondermeer in de uiterwaarden.

III.2.4 Een geïntegreerde afstemming tussen recreatie, toerisme, natuur en landbouw is noodzakelijk om de verschillende ruimtelijke functies in de toekomst gestalte te geven. Een samenhangend beleid voor recreatief-toeristische mogelijkheden zal in de ecologische hoofdstructuur worden voorgestaan.

III.2.5 Een geïntegreerde Flora- en faunawet wordt tot stand gebracht ter bescherming van de soortenrijkdom van in Nederland in het wild levende dieren en planten. Bij de toepassing van de wet en in het soortenbeschermingsbeleid wordt de bijzondere verantwoordelijkheid van Nederland voor de natte gebieden en voor trekvogels tot uitdrukking gebracht.

III.2.6 Bos- en natuurgebieden zullen als regel opengesteld zijn voor natuurvriendelijk recreatief medegebruik.

III.2.7 Het bosbouwbeleid wordt gericht zowel op aanleg van nieuwe als op veelzijdig beheer van bestaande bossen. Daar waar gronden uit produktie worden genomen, verdient bebossing aanbeveling.

III.2.8 De overheid schept voorwaarden voor een verantwoorde natuureducatie om mensen in staat te stellen hun verantwoordelijkheid voor de natuurlijke leefomgeving te dragen en over te dragen op anderen.

III.2.9 Nederland zet zich in voor een versterking van het natuurbehoud en het bosbeleid in Europa, waarbij de realisering van de Ecologische Hoofdstructuur in Europa en de invoer van de Habitatrichtlijn als basis dienen.

III.2.10 In internationaal verband stimuleert Nederland de tot standkoming van overeenkomsten ter bescherming van bedreigde ecosystemen, waaronder het tropisch regenwoud en bedreigde dier- en plantesoorten. Voor bedreigde dier- en plantesoorten en voor produkten ervan is de regel dat handel daarin niet wordt toegestaan.

III.2.11 De Waddenzee is een belangrijk natuurgebied met een grote biologische diversiteit. Boringen zijn slechts toelaatbaar wanneer de risico's daarvan binnen de grenzen van de aanvaardbare normen blijven en er geen onomkeerbare schade voor het natuurlijk leefmilieu optreedt.

III.2.12 Landbouwactiviteiten worden ver-

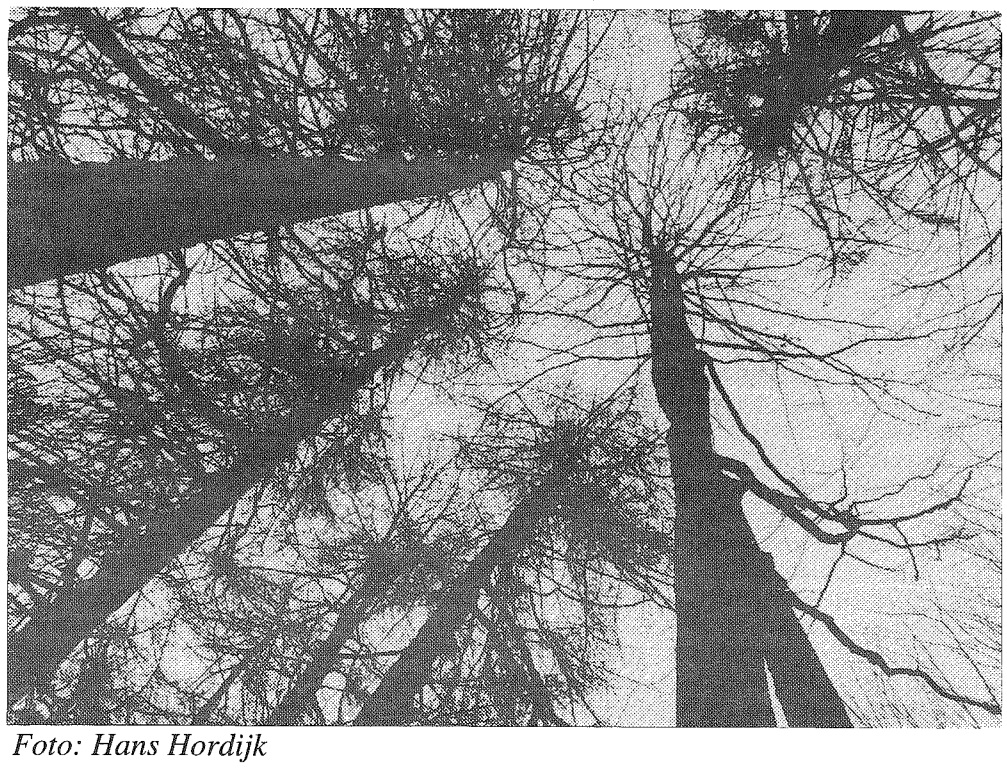

Foto: Hans Hordijk

der verbreed naar het natuurbeheer. In het kader van het EG-landbouwbeleid behoren inkomenstoeslagen te worden gekoppeld aan inspanningen ten behoeve van natuurbeheer.

III.2.13 Er wordt sterker gestreefd naar integratie van natuur en landbouw op bedrijfsniveau. Naast verwerving van belangrijke gebieden via wettelijke bescherming schept de overheid meer mogelijkheden voor beheer en onderhoud van natuur- en landschapsgebieden door boeren. Fiscale faciliteiten en subsidie-instrumenten worden niet alleen ten behoeve van landbouwers, maar ook ten behoeve van particuliere eigenaren van natuurterreinen, landgoederen en historische buitenplaatsen gehanteerd.

III.2.14 Op gronden die nu nog een agrarische bestemming hebben maar aangewezen zijn voor natuurdoeleinden, worden geen gebruiksbeperkingen opgelegd voordat het aankoopplan of het plan van inrichting, verzekerd van de benodigde financiële middelen, definitief is vastgesteld.

III.2.15 Er dient een doelmatig vergoedingen- en beloningssysteem ontwikkeld te worden waarbij grondgebruikers structureel worden gestimuleerd natuurbeheerstaken uit te voeren.

III.2.16 Waardevolle cultuurlandschappen moeten beschermd worden uit hoofde van hun natuur- en milieufunctie. De functie van de landbouw daarin dient gewaarborgd te worden om de instandhouding mogelijk te maken.

III.2.17 Bij het realiseren van meervoudige functies in het landelijk gebied speelt het instrument van landschapsinrichting een belangrijke rol. Het zal worden benut om zowel de herstructurering in de landbouw als de realisering van natuurreservaten en natuurontwikkelingsprojecten mogelijk te maken.

III.3. Land- en tuinbouw en visserij

Het land- en tuinbouwbeleid in Nederland is op langere termijn gericht op het bevorderen van een concurrerende, veilige en duurzame land- en tuinbouw. Daarom moet veel aandacht worden geschonken aan stimulering van onderwijs, voorlichting en onderzoek. Als gevolg van het EG-beleid, de GATT-afspraken en het milieubeleid staat de landbouw voor fundamentele veranderingen, zowel wat betreft de structuur als de produktiewijze.

Daarom is het noodzakelijk de bestaande kennisinfrastructuur in stand te houden en waar nodig aan te passen aan de huidige behoeften. Hoge eisen worden gesteld aan de inrichting en organisatie van de agrarische produktiekolom. De institutionele voorwaarden zijn daarvoor in Nederland aanwezig. Technologische vernieuwing blijft nodig voor een verdere kwaliteitsverbetering van produktieprocessen en produkten. Ook voor het realiseren van milieu- en natuurdoelstellingen zijn innovatieve ontwikkelingen op het gebied van biologisch en ecologisch gefundeerde produktiesystemen vereist.
Het agrarisch bedrijfsleven draagt de verantwoordelijkheid om aan de normen te voldoen en krijgt daarbij ruimte om aanpassingen te realiseren. Individueel zal de agrariër een milieuvriendelijke bedrijfsvoering moeten waarmaken met organisatorische hulpmiddelen zoals de mineralenboekhouding en gebruiksregistratiesystemen.

De ondernemer wordt individueel aangesproken bij het in gebreke blijven van de milieudoelstellingen op zijn bedrijf. Maatschappelijke organisaties in de land- en tuinbouwsector kunnen bijdragen aan de verankering van de gespreide verantwoordelijkheid op het gebied van produktie, verwerking, distributie, onderwijs, voorlichting en onderzoek. De functies van het Landbouwschap en de agrarische produktschappen worden in dit kader gecontinueerd.

Marktwerking

III.3.1 Het markt- en prijsbeleid voor landbouwprodukten wordt in de eerste plaats bepaald door de EG. Binnen dat overheidskader zal het markt- en prijsmechanisme geleidelijk worden hersteld. Randvoorwaardenscheppend en kaderstellend overheidsbeleid blijft nodig, maar de landbouw heeft uiteindelijk een economische omgeving nodig om blijvend te kunnen bestaan.

III.3.2 De produktie-omvang dient beter aan te sluiten bij de vraag. Spanningen met betrekking tot het landbouwbudget, de positie van de ontwikkelingslanden en de internationale handel kunnen primair worden aangepakt door de produktie-omvang van met name de zware marktordeningsprodukten beter te beheersen. Produktiebeheersing kan tijdelijk worden gerealiseerd door produktiebeperkende maatregelen zoals quota, braaklegging en produktieplafonds. Maatregelen ter vermindering van het teveel aan landbouwgrond in de EG moeten worden doorgezet.

III.3.3 De richting van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) naar een meer marktgericht beleid veronderstelt een economisch rendabele landbouw. Het systeem van geregionaliseerde inkomenstoeslagen op basis van fysieke criteria, ter compensatie van prijsdalingen kan slechts dan duurzaam worden gebruikt als deze toeslagen gekoppeld worden aan een reële tegenprestatie.

III.3.4 Interventie en exportrestituties zijn in hun huidige vorm en in de huidige omstandigheden verstorende instrumenten van de EG-landbouwpolitiek. Mede in GATT-verband zullen overeenkomsten moeten worden afgesloten en nageleefd om tot een vrijere handel te komen. Een beperkte vorm van verschuiving van prijsondersteuning naar directe en aan voorwaarden verbonden toeslagen per hectare of per dier kan van belang zijn. Deze voorwaarden moeten vooral gericht zijn op produktiebeheersing.

III.3.5 Teneinde vraag en aanbod op elkaar af te stemmen, blijven vooralsnog quota en produktiebeperkende maatregelen nodig. Op den duur zullen deze geleidelijk en in overleg met andere landen moeten verdwijnen.

III.3.6 Compenserende steunverlening uit hoofde van prijsdalingen door achterstanden in de landbouwstructuur kan door inzet van de structuurfondsen plaatsvinden. Daar waar het marktproces een sociaal verantwoorde inkomensvorming onvoldoende kan bewerkstelligen, zullen - niet alleen in EG-verband, maar ook nationaal - aanvullende maatregelen moeten worden getroffen.

III.3.7 Een geleidelijk meer marktgericht beleid vereist begeleidende maatregelen in de sociale, economische en ruimtelijke sfeer, juist met het oog op de inkomensontwikkeling van de agrariërs.
Te denken valt aan premies voor braaklegging, natuurbeheer, onttrekking van landbouwgronden en passende bedrijfsbeindiging.

III.3.8 Onder erkenning van de eigen verantwoordelijkheid van agrarisch zelfstandigen, vraagt hun specifieke positie vooralsnog om adequate regelingen op fiscaal gebied en op het gebied van de sociale zekerheid.

Duurzame technologie

III.3.9 De overheid stuurt en financiert het fundamentele en strategische land- en tuinbouwkundig onderzoek. Als het gaat om specifieke toepassingen zal de agrarische produktiekolom zelf moeten participeren, overeenkomstig de wijze van financiering voor het praktijkonderzoek in de primaire sector.

III.3.10 Techniek en technologie zijn niet alleen op een verbetering van de efficiency gericht, maar zullen met betrekking tot de landbouw in de toekomst moeten voldoen aan natuur- en milieu-eisen en aan de kwaliteitseisen van de produkten.

III.3.11 Een goede positionering van de Nederlandse landbouw veronderstelt een intensivering van onderzoek, voorlichting en onderwijs. Veranderingen vanuit de markt en natuur- en milieurandvoorwaarden vragen om een versterking van de kennisdoorstroming.

III.3.12 Met biotechnologie kan de land- en tuinbouw in principe schoner, efficiënter en op een milieuvriendelijke manier produceren. Het biotechnologisch handelen dient op basis van internationaal overeengekomen gedragscodes, zowel op risico's voor de mens en de natuur als op ethische aspecten getoetst te worden.

III.3.13 Informatietechnologie, met name om inzicht te verkrijgen in de bedrijfsvoering, is een belangrijk hulpmiddel bij de beheersing van de milieuproblematiek. In het bijzonder valt daarbij te denken aan gebruiksregistratiesystemen, waaronder gewasbeschermingsmiddelen en geneesmiddelen, mineralenboekhouding en milieueffectrapportage. Overheid en bedrijfsleven dienen deze technologie krachtig te stimuleren.

III.3.14 Onderzoek naar de teelt van gewassen voor non-food, de zogenoemde agrificatie, dient te worden gestimuleerd. Non-food produktie kan leiden tot een verruiming van het bouwplan en een daling van de ziektedruk, waardoor het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen kan verminderen. Daarnaast leveren de afbreekbaarheid van het eindprodukt en de hernieuwbaarheid van de grondstoffen milieuvoordelen op. Bovendien kan agrificatie op termijn het perspectief van de landbouw verbeteren.

III.3.15 Het welzijn van dieren moet voldoende gewaarborgd zijn. Het dier moet zoveel mogelijk beschermd worden tegen menselijke handelingen die het dierlijk welzijn aantasten.

III.3.16 De sterke intensivering van het internationaal transport en de handel in levend vee, stelt hogere eisen aan de preventieve gezondheidszorg. Op basis van meer stringente regelgeving door de overheid zal het bedrijfsleven de verantwoordelijkheid moeten nemen voor de uitvoering van maatregelen en voor de daarmee gepaard gaande bedrijfsrisico's en sancties.

Land- en tuinbouw en milieu

III.3.17 De overheid stelt de milieudoelstellingen op hoofdlijnen vast. Op basis van deze doelstellingen en van een goed onderbouwd tijdpad zullen de normen worden vertaald naar het bedrijfsniveau, waarbij de landbouwer in de eerste plaats zelf verantwoordelijk is om aan deze doelstellingen te voldoen. Is de ondernemer hiertoe niet bereid of in staat dan volgen beperkingen in de bedrijfsvoering.

III.3.18 De regulering, aanwending en distributie van mest naar tijd, plaats en opslag en de grootschalige mestverwerking moeten geïntegreerd worden. Het mestbeleid moet er op gericht zijn dat in het jaar 2000 evenwichtsbemesting wordt bereikt. De normen voor het traject 1995-2000 dienen geleidelijk en zoveel mogelijk in overeenstemming met de technologische en economische mogelijkheden te worden bijgesteld in de richting van de eindnormen.

III.3.19 De mestwetgeving moet zodanig worden aangepast dat fosfaat- en stikstofnormen op bedrijfsniveau worden geïntegreerd. Invoering van de verplichte mineralenboekhouding gekoppeld aan een regulerende heffing op het overschot is noodzakelijk. Overheid en landbouw zullen dit hulpmiddel krachtig moeten stimuleren.

III.3.20 In het jaar 2000 moet de ammoniakuitstoot met 50% zijn verminderd, terwijl het streven is gericht op 70% reductie. De doelstelling van 70% reductie van de ammoniakuitstoot leidt tot een zware technische alsmede economische inspanning. De bouw van emissie-arme stallen en de aanpassing van bestaande stallen dient fiscaal te worden bevorderd. Daarnaast kan door onderzoek, voorlichting en demonstratie-objecten worden onderzocht op welke wijze een verdere reductie van de ammoniakuitstoot kan worden gestimuleerd.

III.3.21 Naast een investeringsvrijstelling tot het jaar 2010 komen Groene-Labelstallen in aanmerking voor investeringssubsidies en/of de fiscale regeling vervroegde aftrek milieu-investeringen. Verbeteringen in bestaande stallen vallen onder dezelfde fiscale faciliteiten.

III.3.22 Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, uitgedrukt in kilogram werkzame stof per jaar, zal in het jaar 2000 met 50% moeten zijn verminderd. Voor een aantal pesticiden geldt 1995 reeds als einddatum. Ecologische, biologische en geïntegreerde produktiesystemen worden bevorderd.

III.3.23 Verdroging met als gevolg een onherstelbare schade aan natuur en landschap in kwetsbare delen van Nederland door een dalende grondwaterspiegel, maakt een vermindering van de waterafvoer en van de wateronttrekking door de landbouw maar ook de industrie noodzakelijk. Gebiedsgericht kan

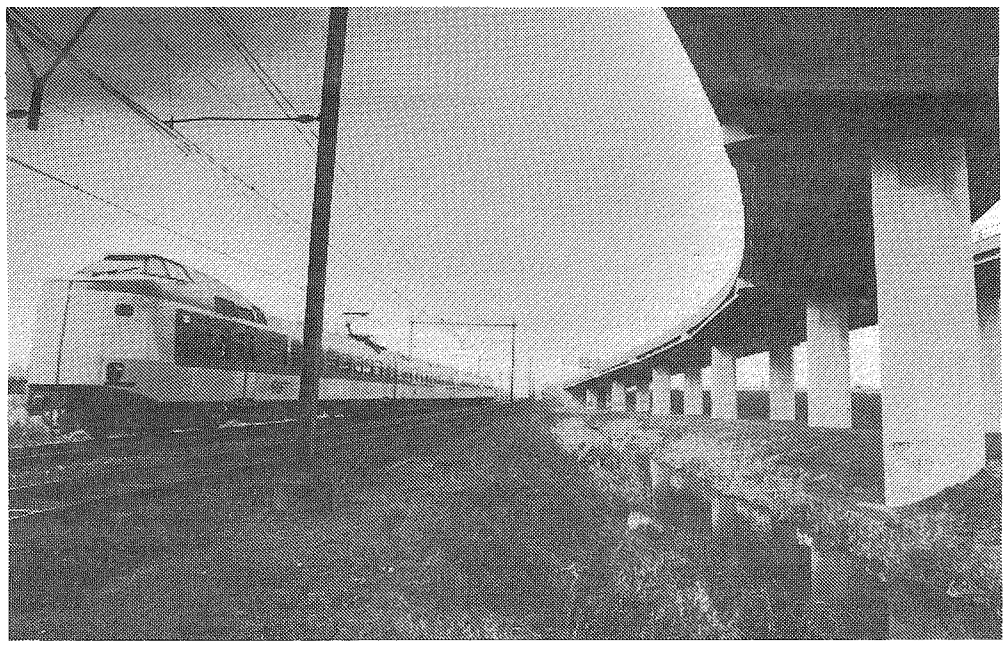

Foto: Hans Hordijk

dat door middel van convenanten tussen overheid en bedrijfsleven worden gerealiseerd. De provincies en waterschappen hebben hier het voortouw.

Visserij

III.3.24 De instandhouding van de verschillende visbestanden dient gewaarborgd te zijn. De overheid bevordert een verantwoorde visserij en een evenwichtige exploitatie van visbestanden. Primair zullen vangstcapaciteit en vangstmogelijkheden op elkaar moeten worden afgestemd.

III.3.25 Het bedrijfsleven is verantwoordelijk voor de invulling van ondernemingsbeslissingen, waaronder spreiding van de visserij en bewaking van de uitputting van vangstrechten. De overheid draagt verantwoordelijkheid voor collectieve taken, zoals het beheer van het nationale quotum en de inpassing van de visserij in het ecosysteem.

III.3.26 Indien het samenwerkingspakket tussen overheid en visserijsector op basis van de voorstellen van de Stuurgroep Biesheuvel in de praktijk niet slaagt, zullen maatregelen worden getroffen om de overcapaciteit van de kottervloot te reduceren.

III.3.27 De aandacht voor experimentele visserij blijft bestaan. De mogelijkheden voor viskweek worden gestimuleerd.

III.4. Ruimtelijke ordening, verkeer en vervoer

Bij de inrichting van de schaarse ruimte staat duurzaamheid voorop. Zo zal ruimtelijke ordening meer kunnen bijdragen aan het realiseren van milieudoelstellingen en natuurbehoud. Een geïntegreerde aanpak van ruimtelijke ordening en andere beleidsterreinen vraagt gerichte investeringen. Behoud van groene gebieden vereist goede benutting van het bebouwde gebied.

Wonen, werken, winkels en scholen moeten dichter bij elkaar gebracht worden. In de toekomst zal de nadruk dan ook meer op meervoudig ruimtegebruik en ondergrondse infrastructuur moeten liggen. Overheidsinvesteringen zullen vooral gedaan worden in: de technische infrastructuur, met nadruk op rail-achterlandverbindingen; de groenstructuur, met prioriteit voor bos- en recreatiegebieden bij stadsgewesten en projecten voor natuurontwikkeling; de kwaliteit van de leefomstandigheden in de steden.

III.4.1 Het beleid ten aanzien van de bouw en het onderhoud van de fysieke infrastructuur behoort tot de kerntaak van de overheid. De uitvoering van dit beleid kan echter op grotere afstand van de overheid worden gezet. Bij de uitvoering van projecten kunnen naast algemene middelen tevens gelden uit mobiliteitsheffingen, kapitaalmarktmiddelen en andere bronnen het fonds voeden.

III.4.2 Om investeren in infrastructuur met risicokapitaal mogelijk te maken, is een helder verkeer- en vervoersbeleid nodig. Conform het Structuurschema Verkeer en Vervoer (SVV) wordt vastgehouden aan het terugdringen van de groei van de mobiliteit van 70% naar 35% in het jaar 2010. Naast de afspraken met betrekking tot de MRB (motorrijtuigenbelasting) en de accijnsen op motorbrandstoffen, wordt de groei van de mobiliteit beperkt via (spits)vignetten en later in Europees verband via roadpricing. De opbrengsten komen ten goede aan het Infrastructuurfonds.

III.4.3 Mede terwille van het aantrekken van kapitaal, maar ook met het oog op de zekerheid van belanghebbenden zoals omwonenden van mogelijke tracé's en om speculatie te voorkomen, is het wenselijk besluitvormingsprocedures te vereenvoudigen en te versnellen. Daarom wordt de nieuwe Tracéwet zoveel mogelijk toegepast, ook in de verkorte PKB-vorm (Planologische Kernbeslissingen). Voor grote gecompliceerde projecten kan worden gekozen voor een 'plan van aanpak' gevolgd door een 'lex specialis'.

III.4.4 De grootste knelpunten in de infrastructuur doen zich voor in de Randstad. Vanuit het beginsel dat de gebruiker betaalt, wordt gezocht naar manieren om de financiering ook daar te leggen, bijvoorbeeld door een systeem van (spits)vignetten of een electronische spitsbijdrage voor weggedeelten. De afwikkeling van het openbaar vervoer binnen stedelijke gebieden verdient verbetering.

III.4.5 Het verkeer- en vervoersbeleid wordt getoetst aan randvoorwaarden van duurzaamheid, zoals genoemd in het NMP en in de Bestrijdingsnotitie Verzuring. Voor het bereiken van milieudoelstellingen moet de overheid schonere technologie blijven stimuleren, door - waar mogelijk in overeenstemming met andere EG-landen - steeds scherpere normen te introduceren. Daarnaast is een fundamentele keuze noodzakelijk voor minder groei in mobiliteit en schoner vervoer.

III.4.6 Voor de Nederlandse Spoorwegen wordt een proces van verzelfstandiging op gang gebracht waarbij de kostendekkingsgraad geleidelijk zal oplopen naar 100%. Voor die lijnen waarvoor dit niet mogelijk is, treedt de rijksoverheid of de vervoersregio op als contractant. De financiële verantwoordelijkheid voor het stads- en streekvervoer wordt gedecentraliseerd naar de vervoerregio's. Hier wordt gestreefd naar een geleidelijk oplopende kostendekkingsgraad van 50% meer in overeenkomstig met het Europees gemiddelde. Het openbaar vervoer wordt meer gedifferentieerd aangepakt. Privatisering vormt hierbij een mogelijkheid. Voor het gehele openbaar vervoer wordt een grotere vrijheid in bedrijfsvoering en tariefstelling ingevoerd.

III.4.7 Zowel voor het personen- als voor het vrachtvervoer wordt krachtig geïnvesteerd in de infrastructuur van het openbaar vervoer. Daarnaast zal ook het vervoer over water worden bevorderd. In het personenvervoer zal een beroep op zelfregulering moeten worden ondersteund door de beschikbaarheid van hoogwaardig openbaar vervoer en door de variabele kosten van automobiliteit relatief sterker te laten stijgen dan die van het openbaar vervoer. Voorts wordt gestreefd naar verhoging van de bezettingsgraad per auto. In het vrachtvervoer moet transport over water meer nadruk krijgen. Bevordering van goederenvervoer per spoor vraagt verzelfstandiging van de NS en ontwikkeling van adequate overslagterminals. De mogelijkheid van de aanleg van ondergrondse verbindingen wordt hierbij serieus betrokken.

III.4.8 Ter bescherming van het milieu dienen emissienormen periodiek herijkt te worden aan de stand van het technisch mogelijke. Ook is beperking nodig van het energieverbruik van vervoersmiddelen. Hiervoor dient een richtlijn tot stand te komen.

III.4.9 Schiphol wordt uitgebouwd tot mainport waarbij maximaal rekening wordt gehouden met milieu en veiligheid. De vijfde baan wordt met spoed gerealiseerd. Voor Schiphol en de regionale luchthavens worden geluidscontouren vastgelegd. Hiertoe wordt naast de KE-normering (Kosten Eenheden) een landelijke nachtnormering vastgesteld. Bij de vaststelling daarvan wordt rekening gehouden met de bijzondere positie van Schiphol. In internationaal verband worden lawaaireducerende maatregelen voor vliegtuigen bevorderd.

III.4.10 Gezien de eenwording van de Europese markt zorgt Nederland voor een zo goed mogelijke afstemming van de nationale structuurschema's verkeer en vervoer met de buurlanden, waardoor nationale investeringen beter aansluiten op het Europese net van wegen en vaarwegen. Tevens dient Nederland aansluiting tot stand te brengen op het Hogesnelheidsnet, zowel tussen Amsterdam en Parijs als de verbinding naar Duitsland.

III.4.11 Nu de harmonisatie in EG-verband op het gebied van accijns, motorrijtuigenbelasting en snelheidsbegrenzers vanaf 1994 wordt doorgevoerd, ligt het accent op een verdere harmonisatie van veiligheidsvoorschriften en verkeersregels met betrekking tot het vervoer. De liberalisatie van het goederenvervoer over de weg dient te worden vervolgd door een liberalisatie van het railgoederenvervoer en het vervoer over water. Voor de binnenvaart is vooralsnog een marktordening nodig.

Foto: Persburo Dijkstra B.V.

III.4.12 De waterinfrastructuur vraagt aanpassingen aan de actuele eisen. Brughoogten moeten worden aangepast aan het containervervoer. Het onderhoud van vaarwegen dient zodanig te zijn, dat veiligheid en bevaarbaarheid van waterwegen niet in gevaar komen. Onderzoek naar technologische vernieuwingen in de reiniging van vervuild baggerslib wordt bevorderd.

III.4.13 Het streven naar 25% minder verkeersslachtoffers wordt onverkort voortgezet. Bij investeringen ten behoeve van de verkeersveiligheid wordt het accent gelegd op die plaatsen waar de onveiligheid het grootst is, zoals bijvoorbeeld de 80-km wegen. Gestreefd wordt naar een adequate beveiliging van gelijkvloerse kruisingen en naar omleggingen van autosnelwegen om dorpskernen. Het beleid ten gunste van meer veilige fiets- en voetpaden alsmede verbeterde oversteekmogelijkheden wordt actief voortgezet.

III.4.14 De veiligheid in het luchtverkeer dient te worden versterkt door een efficiënte Europese vorm van luchtverkeerscontrole (Air Traffic Control). Daarnaast moet de mogelijkheid worden geopend om de kwaliteit van hier landende en vertrekkende vliegtuigen te controleren.

III.4.15 Nederland bevordert in EG-verband de harmonisatie van het vervoer van gevaarlijke stoffen.

III.4.16 Het dijkversterkingsprogramma wordt voltooid waarbij naast de zorg voor de veiligheid de zorg voor de cultuur-historische en natuurlandschappelijke waarden van belang zijn.

III.4.17 Nederland dient spoedig over te gaan tot ratificering van het Verdrag ter bescherming van de Noord-oost Atlantische Oceaan. In 1995 op de vierde Noordzee-ministersconferentie in Kopenhagen moet Nederland erop aandringen dat voor alle schadelijke stoffen waarvoor nu een 50%-reductie bestaat en dat waar mogelijk gestreefd zal worden naar een 70%-reductie. Dit geldt ook voor de nutriënten.

III.4.18 De Nederlandse rampenplannen moeten voldoende toegesneden zijn op grote rampen in onze Noordzee. Hierbij dient ook te worden meegenomen welke de gevolgen kunnen zijn van grote rampen voor de bevolking van de kustgebieden en voor de Waddenzee. Overwogen wordt om een nationaal centrum aan te wijzen van waaruit de rampenbestrijding optimaal kan worden georganiseerd. Een kwalitatief voldoende inspectie en bergingscapaciteit wordt gehandhaafd. Eén gebundelde, zelfstandige kustwacht met opsporings- en coördinatiebevoegdheid en eigen materieel op zee en in de lucht is onmisbaar voor het handhaven van de naleving van regels op de Noordzee en in het kader van de rampenbestrijding. Nederland neemt het voortouw om na te gaan op welke wijze de kustwachten van alle Noordzeelanden tot samenwerking kunnen komen.

III.4.19 Beslissingen in de sfeer van de ruimtelijke ordening worden getoetst op hun mobiliteitseffecten. Vestiging van niet-regiogebonden economische activiteiten in gebieden buiten de Randstad wordt bevorderd door middel van stimuleringsmaatregelen en overleg met bedrijfstakken. De keuze voor het concept van de compacte stad vraagt extra inspanningen op het gebied van de stedelijke kwaliteit.

III.4.20 Ruimtelijk beleid wordt gerealiseerd op het daartoe per gebied meest geëigende niveau. Regio's dienen te worden bepaald op basis van de regiovorming in het kader van bestuurlijke vernieuwing.

III.5. Wonen

Herstelde verantwoordelijkheid is het uitgangspunt van de CDA-visie op het wonen. Bevordering van het eigen woningbezit is daartoe een eerste opgave. Het maatschappelijk rendement op het in het verleden geïnvesteerd vermogen van de woningvoorraad moet worden vergroot. Het Rijk formuleert de voorwaarden betreffende beschikbaarheid, betaalbaarheid, kwaliteit en leefbaarheid, waarbinnen burgers en aanbieders van woondiensten het goede wonen zelfstandig vormgeven. Dit gebeurt in het bijzonder door het strategisch nieuwbouwbeleid, afgestemd op de behoeften in de regio, en door een toewijzingsbeleid van de goedkope voorraad aan mensen met lagere inkomens.

Daarnaast wordt de verantwoordelijkheid voor een goede huisvesting en een goed woonklimaat overgedragen aan partijen in de sector op lokaal vlak. Zodoende wordt het Rijk meer partner van de woningbouwcorpo-

raties op het terrein van toezicht en kennisuitwisseling en minder dominant op het terrein van de financiering. Stadsvernieuwing hangt nauw samen met het verbeteren van de kwaliteit van de volkshuisvesting. Het omvat naast het wonen ook het werk-, produktie- en leefmilieu en wordt in de eerste plaats gericht op mensen die in achterstandssituaties wonen en werken.

III.5.1 Decentralisatie en verzelfstandiging worden consequent doorgezet. Aan zelfregulering binnen de sector en het sluiten van bindende overeenkomsten met overheden wordt de voorkeur gegeven boven formele wetgeving. Algemene - voor het gehele land gelijkgeldende - instrumenten worden vervangen door maatwerk.

III.5.2 Het Besluit Woninggebonden Subsidies (BWS) wordt omgezet in een volkshuisvestingsfonds met grote flexibiliteit teneinde naar plaatselijke en regionale omstandigheden optimale keuzes te kunnen maken.

III.5.3 De verdere verzelfstandiging van woningbouwcorporaties is gebaat bij het wegstrepen van nu bestaande objectsubsidieverplichtingen van het Rijk tegen lopende Rijksleningen aan toegelaten instellingen door het salderen van deze lopende objectsubsidies. Deze operatie dient ertoe te leiden dat nu werkzame toegelaten instellingen op eigen kracht, los van generieke objectsubsidies van het Rijk, hun primaire taken om sociale huurwoningen te bouwen en te exploiteren, kunnen voortzetten.

III.5.4 De sociale taakstelling van de toegelaten instellingen maakt een stringente rijkssturing van het huurbeleid overbodig.

III.5.5 De Individuele Huursubsidie blijft een vangnet voor lagere inkomens om goed en betaalbaar wonen mogelijk te maken. Mocht de invoering van de in artikel II.5.12 genoemde Algemene Voorzieningen Wet niet doorgaan dan wordt de inrichting van het instrumentarium, met inbegrip van de financiële verantwoordelijkheid van toegelaten instellingen, gemeenten en andere betrokkenen, heroverwogen juist ter vergroting van de doeltreffendheid op het lokale vlak.

III.5.6 De zorg voor een evenwichtige verdeling van de woningvoorraad (scheefheidbestrijding) is een regionale en lokale aangelegenheid, de leveranciers van woondiensten zijn hiervoor, in de regiospecifieke context, primair verantwoordelijk. Instrumenten zoals verscherping van het toewijzingsbeleid, het aanbieden van attractieve alternatieven via strategisch nieuwbouw- en verbeterbeleid en een voorkeursbeleid bij toewijzingen (aan mensen die een goede en goedkope huurwoning achterlaten), hebben de voorkeur. Als na verloop van tijd blijkt dat deze instrumenten niet werken, moeten de reeds aan de Tweede Kamer voorgelegde concept-wetsvoorstellen (tijdelijke huisvestingsvergunningen en tijdelijke huurcontracten met revisiebeding) als aanvullend wetsinstrumentarium ten aanzien van de doorstroming worden ingevoerd.

III.5.7 Het Rijk zet, gelet op de toegenomen woningdruk en met het oog op de stimulerende werking die daarvan uitgaat, de schaarse middelen in voor specifieke opgaven. Met name de grote bouwlokaties in het kader van VINEX (Vierde Nota Extra) dienen aldus versneld in uitvoering gebracht te worden.

III.5.8 Naast het gevarieerd bouwen en verbouwen op lokaties in bestaand stedelijk gebied is de toekomstige nieuwbouwopgave sterk afhankelijk van kwalitatief hoogwaardige lokaties gelegen aan de rand van de verstedelijkte gebieden. De prioriteitsstelling voor investeringen met betrekking tot infrastructuur, openbaar vervoer, bodemsanering en grondexploitatiebijdragen richt zich hierop. Het tegemoet komen aan de in het Trendrapport Volkshuisvesting '92 gebleken behoefte aan duurdere nieuwbouw (huur en koop) in met name de verstedelijkte gebieden vraagt om een integrale benadering op regionaal en lokaal niveau.

III.5.9 Door het Rijk wordt in samenspraak met de organisaties van lagere overheden, aanbieders en vragers van woondiensten een nieuw 'woningbehoefte-signaleringssysteem' ontwikkeld, met als uitgangspunt de woonwensen van specifieke categorieën woonconsumenten. Op centraal politiek vlak vindt besluitvorming plaats over de erkenning van de veranderingen in woningbehoefte. De aldus gekwantificeerde en gedifferentieerde woningbehoefte wordt tijdig verwerkt in de afweging en planning van ruimtelijke belangen. De erkende woningbehoefte is de leidraad bij toewijzing voor lokale partijen, waarbij een evenwichtige bevolkingsopbouw in buurten, gemeenten en regio's wordt nagestreefd.

III.5.10 Een geïntegreerde aanpak van wonen, dienstverlening, begeleiding, dan wel zorg op maat op lokaal niveau wordt mogelijk gemaakt, met name ten behoeve van de leefomstandigheden van bijzondere aandachtsgroepen zoals ouderen, gehandicapten en asielzoekers. Initiatieven daartoe worden door de maatschappelijke organisaties en lagere overheden ontwikkeld.

III.5.11 De voorkeuren van woonconsumenten voor woning en woonomgeving behoren een grotere rol te spelen in het beleid van onder andere Rijk, gemeenten en aanbieders van woondiensten. Dit komt ondermeer tot uiting in de volkshuisvestingsplannen van gemeenten en regio's voor nieuwbouw en verbetering en in een huursombeleid waarbij prijs en kwaliteit meer met elkaar in overeenstemming worden gebracht.

III.5.12 Uitgangspunt bij huurbescherming blijft de individuele positie van de woonconsument. Door het bieden van differentiatie in woonkwaliteit kan worden ingespeeld op het feit dat er woonconsumenten zijn die in bepaalde fases van hun leven weinig kwaliteit verlangen.

Te denken valt aan het kamergewijs verhuren van woningen aan jongeren. Bewoners worden ingeschakeld bij het beheer van de woning en woonomgeving.

III.5.13 Het eigen woningbezit wordt mede bevorderd door het stimuleren van woonprodukten in eigentijdse financierings- en/of eigendomsconstructies, onder meer door toegelaten instellingen in het kader van het uitvoeren van hun volkshuisvestingstaak.

III.5.14 Stadsvernieuwing en monumentenzorg dragen bij aan de instandhouding en vernieuwing van de leefbaarheid van de bestaande voorraad. De prioriteit voor de dorps- en stadsvernieuwing blijft daarom gehandhaafd.

III.5.15 De rijksmiddelen zoals die per 1994 over gemeenten en provincies zijn verdeeld worden - na evaluatie in 1997 - gedecentraliseerd naar Gemeente- en Provinciefonds.

Politiek mandaat

Tussen de jaren tachtig en nu ligt een waterscheiding; in internationale verhoudingen, in binnenlandse ontwikkelingen, in politieke en economische trends. Maar niet alleen daar. Bijna abrupt dringt het besef door van de noodzaak van een algehele herbezinning, juist op het terrein van waarden en normen. Een verantwoordelijke samenleving kan niet per wet afgedwongen worden. Zij heeft vooral burgers nodig met verantwoordelijkheidsbesef, burgers die boodschap hebben aan de medemens en op basis van respect en tolerantie met elkaar samenleven. Burgers, die de zin van hun leven verankerd weten in betrokkenheid bij anderen en bij de gemeenschap.

Burgers, maatschappelijke organisaties en overheid worden getest op het vermogen nieuwe richting te geven aan de ontwikkelingen die op ons af komen. Ontwikkelingen, in binnen- en buitenland, die kunnen raken aan onze opvattingen over de menselijke waardigheid en leefbaarheid, aan de fundamenten van onze samenleving. Juist nu gaat het om principiële politiek, met een samenhangend programma, zo stelt het nieuwe Program van Uitgangspunten van het CDA. Bij alle onzekerheid bieden de uitgangspunten van de christen-democratie perspectief en richting.

In de komende parlementaire periode gaat het vooral om werk, veiligheid, milieu. Werk, dat brood op de plank brengt; veiligheid in de eigen èn in de internationale omgeving; milieu ten behoeve van leefbaarheid voor mensen nu, en voor mensen elders en in de toekomst.
Maar er is meer. Voor het CDA betekent werk ook zorgen voor behoud van de menswaardigheid van de omgeving, inzet voor het algemeen belang, ook als daar niet voor betaald wordt. Veiligheid omvat ook bescherming van geestelijke vrijheid en identiteit, tegen verborgen en sluipende onderdrukking of oplegging van één bepaald waardenpatroon in. Bij de zorg voor leefbaarheid gaat het ook om een geestelijk leefklimaat dat de mens in staat stelt zicht te ontwikkelen volgens haar of zijn roeping en opdracht.
Herstelde verantwoordelijkheid, een samenleving waarin voor iedereen een plaats is, een keuze voor de toekomst bij alle afwegingen; dat zijn de voorwaarden voor een samenleving die werk biedt, veiligheid en leefbaarheid. Dat is wat echt telt. Dáárvoor vraagt het CDA een mandaat.

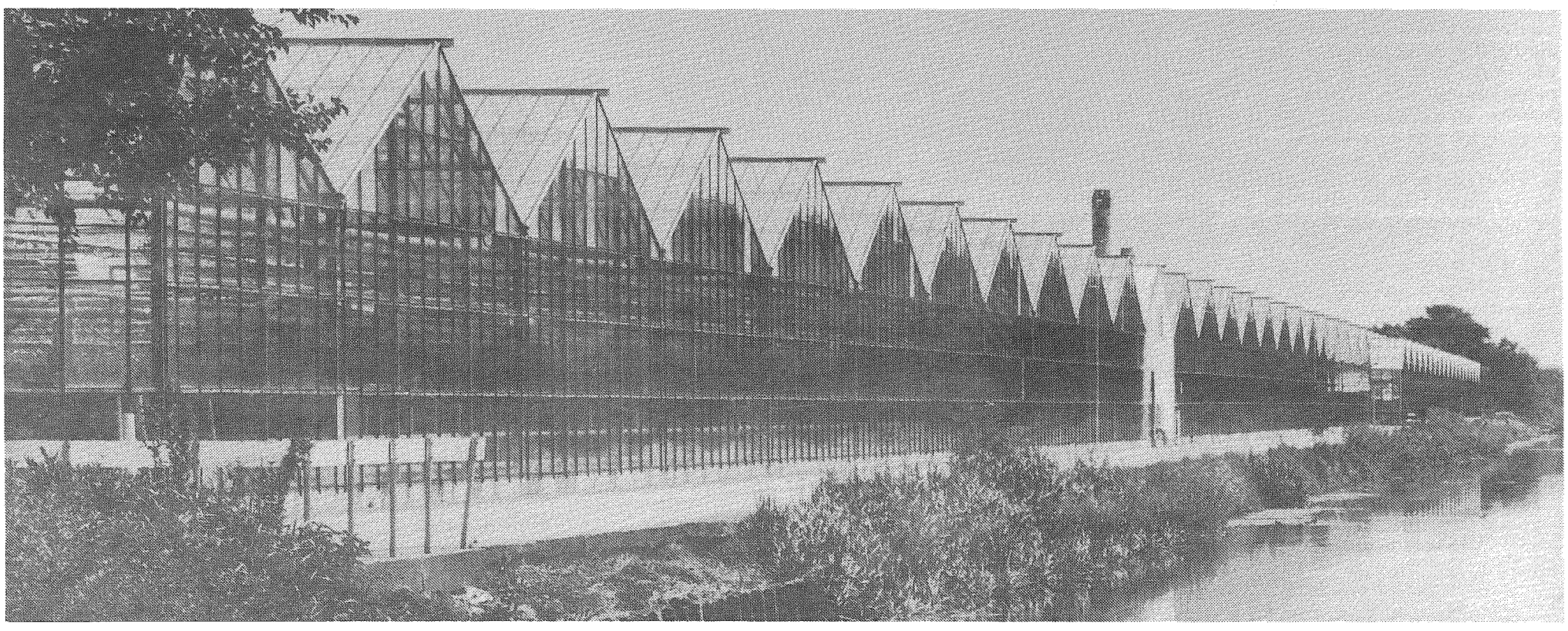

Foto: Persburo Dijkstra B.V.

Gezondheid, kennis en cultuur

Ontwikkelingen op het gebied van kennis en technologie volgen elkaar snel op. Op het gebied van de gezondheidszorg is bijvoorbeeld veel meer mogelijk geworden. Communicatie gaat snel en over grote afstanden. Wereldwijde informatie komt via tal van soorten (nieuwe) media direct tot ons. Tegelijk hebben mensen veel meer mogelijkheden gekregen, zijn vrijer en onafhankelijker geworden. De samenleving ondergaat structurele veranderingen. Dit gaat gepaard met kansen en problemen. De betaalbaarheid en toegankelijkheid van de gezondheidszorg staat onder druk. Mensen voelen zich onzeker over de normering van nieuwe technische mogelijkheden. Radio en televisie worden in toenemende mate beïnvloed door commerciële belangen.

In de zorgsector zijn de afgelopen kabinetsperiode belangrijke wijzigingen in wet- en regelgeving tot stand gekomen. Zorgvernieuwing op basis van solidariteit en eigen verantwoordelijkheid vormde en vormt nog steeds de leidraad voor het standpunt van het CDA in dit proces van verandering. Het onderwijs vervult in onze samenleving belangrijke taken: algemene maatschappelijke voorbereiding, persoonlijke ontplooiing en beroepskwalificatie. Om de uitvoering van deze taken mogelijk te maken heeft het CDA zich door de jaren heen ingezet voor onderwijs van goede kwaliteit, onderwijs dat toegankelijk is, talent tot ontplooiing laat komen en een pluriform aanbod kent. De samenstelling van de bevolking verandert sterk. Met name in grote steden is er een zeer sterke toename van schoolgaande kinderen van allochtone afkomst. Hier ligt voor de zelfstandige school een geweldige uitdaging om actief en creatief in te spelen op nieuwe behoeften. Vereenzaming is één van de nieuwe bedreigingen voor het welzijn van de mens geworden. Niet iedereen kan functioneren in de anonimiteit van de grote steden.

Benadering

Centraal in de benadering van het CDA staan herstelde verantwoordelijkheid en participatie. Mensen moeten zelf betrokken zijn bij hun leefomgeving. Dat vraagt op het terrein van gezondheid, kennis en cultuur om een herbezinning op datgene wat de overheid moet regelen en datgene wat burgers en hun organisaties of verbanden zelf beter kunnen. Als het gaat om de volksgezondheid is het aan de overheid om de regels te stellen over wat wel en wat niet kan. Dit geldt voor de ethische grenzen waarbinnen de mens zelf z'n verantwoordelijkheid kan, mag en soms ook moet nemen, alsook voor de betaalbaarheid en beheersbaarheid van het stelsel van gezondheidszorg. De overheid draagt zorg voor de risico's die menselijkerwijs te groot zijn om door de burger zelf gedragen te worden. Maar daarnaast heeft een ieder de ruimte om naar eigen mogelijkheden zelf te bepalen hoe en waarvoor zij of hij tegen ziektekosten verzekerd wil zijn. Het CDA zet zich in voor een betere spreiding van verantwoordelijkheden, die het stelsel van gezondheidszorg betaalbaar houdt en weer beter beheersbaar en bestuurbaar maakt. De beroepsmatige zorg vult de onderlinge hulp aan. Van de burger mag worden gevraagd zorg te dragen voor eigen en andermans gezondheid door middel van een verantwoorde levensstijl en persoonlijke preventie.

Een herschikking van verantwoordelijkheden stelt het CDA ook voor waar het gaat om het onderwijs. De overheid moet ons onderwijs zo inrichten dat jonge mensen goed opgeleid worden voor de taken en uitdagingen waarvoor zij in de toekomst staan. Het dient bij te dragen aan de realisering van waarden en normen en aan de persoonlijke ontplooiing van de leerlingen. Dat vraagt om een onderwijssysteem dat een breed en kwalitatief hoogwaardig lesaanbod kan garanderen. Onderwijs is investeren in mensen. Investeren in onderwijs betekent ook steun geven aan de mensen voor de klas. Goed onderwijs staat of valt met goed opgeleid en gemotiveerd personeel. Aanvaarding van en respect voor pluriformiteit is voor het CDA een centraal uitgangspunt. Ouders moeten kunnen kiezen voor onderwijs dat zijn inspiratie vindt in voor hen herkenbare waarden en normen. Onderwijsinstellingen moeten in staat zijn hieraan invulling te geven. Dit is een zware verantwoordelijkheid, die echter wel degelijk gedragen kan worden.

Gezin, familie en vrienden en tal van eigen organisaties zijn bij uitstek de verbanden die geborgenheid bieden en vereenzaming en achterblijven voorkomen. Mensen kunnen vanuit die verbanden participeren en emanciperen. Op die manier kan iedereen in de multiculturele samenleving van vandaag op eigen wijze mee doen vanuit de eigen geestelijke drijfveren. Om dat eigene kans te geven moet de overheid ervoor waken dat de commercie geen overheersende rol gaat spelen bij de cultuurdragers. Geestelijke vrijheid vraagt om pluriformiteit en verscheidenheid.

Artikelen

IV.1. Gezondheidszorg

Het CDA wil de wet- en regelgeving op het terrein van de gezondheidszorg aanzienlijk vereenvoudigen en belemmeringen voor zorgvernieuwing wegnemen. Zorgvernieuwing is immers op de eerste plaats een taak van hen die de zorg uitvoeren. Het is de taak van de overheid, de publieke preventie te behartigen, het belang van de volksgezondheid ook op andere beleidsterreinen te laten doorklinken, de kwaliteitszorg te bevorderen op basis van zelfregulering en certificatie, zorg te dragen voor de financiële toegankelijkheid van essentiële zorg, de levensbeschouwelijke toegankelijkheid van het aanbod te bewaken, de vrije artsenkeuze te waarborgen alsmede de collectief gefinancierde uitgaven binnen aanvaardbare financiële grenzen te houden.

Voor de infrastructuur behoudt de rijksoverheid een medeverantwoordelijkheid, terwijl de feitelijke vormgeving en uitvoering van de zorg, de bekostiging en het beheer van de voorzieningen behoort tot de verantwoordelijkheid van de zorgaanbieders en de zorgverzekeraars. Kenmerkend voor deze benadering is dat op lokaal niveau meer ruimte wordt gegeven om bij overeenkomst tussen zorgverleners en zorgverzekeraars inhoud, vorm en volume van zorg te regelen. Het CDA kiest voor meer marktconforme bestuursinstrumenten maar wijst het vrije marktmechanisme als leidend beginsel voor de ordening van de zorgsector van de hand. Bijzondere aandacht dient gegeven te worden aan het overbruggen van de kloof die is ontstaan tussen de veelal landelijk werkende zorgverzekeraars en de doorgaans op een bepaalde regio georiënteerde zorgaanbieders.

Zorgvernieuwing

IV.1.1 De overheid faciliteert en stimuleert zorginhoudelijke vernieuwing en past wet- en regelgeving aan, waar deze belemmerend werkt voor zorgvernieuwing.

IV.1.2 Binnen het kader van de beschikbare financiële mogelijkheden wordt prioriteit gegeven aan de zorg.

IV.1.3 Om het gehandicapten mogelijk te maken zo veel mogelijk in de samenleving te participeren, is een stelsel nodig van voorzieningen dat gericht is op versterking van de hulp die thuis, in dagverblijven en kleinschalige woonvormen wordt geboden.

IV.1.4 Ouders en verzorgers die gehandicapte kinderen thuis verzorgen moeten, ongeacht de leeftijd van die kinderen, in daarmee verband houdende extra kosten tegemoet gekomen worden. Zij mogen niet financieel benadeeld worden ten opzichte van een situatie waarin het kind verblijft in een intramurale voorziening. De mogelijkheden van een cliëntgebonden budget worden verder verruimd.

IV.1.5 Thuiszorg krijgt prioriteit boven het ontwikkelen van intramurale voorzieningen.

IV.1.6 Ter ondersteuning van de zelfzorg en de mantelzorg dienen de mogelijkheden tot zorgverlof voor mannen en vrouwen die betaalde arbeid verrichten in geval van ernstige ziekte van een familielid te worden verruimd. Werkgevers en werknemers worden gestimuleerd om in het loonoverleg hiertoe regelingen in de CAO op te nemen.

IV.1.7 De positie van de huisarts als poortwachter naar de tweede-lijns gezondheidszorg wordt versterkt.

IV.1.8 De kleinschalige, niet klinische medisch-specialistische behandelcentra worden in wet- en regelgeving op gelijke wijze behandeld als andere zorgvoorzieningen.

IV.1.9 De positie van verplegenden en verzorgenden in de zorgsector wordt verbeterd. Aan de aanbevelingen uit het rapport "In hoger beroep" zal verder inhoud worden gegeven. De opleiding van verplegenden op twee deskundigheidsniveaus moet worden ingepast in het HBOV- en het MBOV-onderwijs, gebaseerd op de zogenaamde instellingsvariant.

IV.1.10 Ten einde een betere volumebeheersing van medisch specialistische hulp te verkrijgen, is een herziening van de tariefstructuur geboden. Afzonderlijke vergoeding van vooral diagnostische verrichtingen wordt ingeperkt en vervangen door een vast bedrag per patiënt. Medisch handelen volgens vaststaande protocollen wordt bevorderd en gefaciliteerd.

IV.1.11 De capaciteit van de verzorgingshuizen zal geleidelijk worden gesplitst in erkende verpleeghuisplaatsen bekostigd uit de Algemene Wet Bijzondere Ziektenkosten (AWBZ) en zogenaamde woon/zorgvoorzieningen. De Wet Bejaardenoorden kan op termijn verdwijnen. Binnen de Algemene Voorzieningen Wet dient een gemeentelijke regeling te komen waaruit de huisvestingslasten en de huishoudelijke hulp van woonzorgcomplexen worden bekostigd, voorzover de bewoners deze niet zelf kunnen dragen. Deze nieuwe regeling moet van kracht zijn alvorens de Wet Bejaardenoorden en de Volkshuisvestingsubsidies worden ingetrokken.

IV.1.12 Om zorginhoudelijke overwegingen worden binnen de structuur van de gezondheidszorg vier transmurale clusters van met elkaar samenhangende voorzieningen onderscheiden: verpleging en verzorging; de verstandelijke en/of lichamelijke gehandicaptenzorg; de psychiatrische hulpverlening; de medisch curatieve hulp.

IV.1.13 Kwaliteit van zorg is primair de verantwoordelijkheid van zorgaanbieders. De overheid stelt in kwaliteitswetgeving de randvoorwaarden. De oprichting van een privaatrechtelijk certificatie-instituut dat normeringen vaststelt waaraan de zorgverlening kan worden getoetst, is daarbij essentieel.

IV.1.14 In het overheidsbeleid wordt de identiteit van instellingen in de zorgsector gerespecteerd.

IV.1.15 Daar waar grenzen aan de zorg voorkomen, moeten medische criteria gelden bij de selectie. Het hebben van een lichamelijke of verstandelijke handicap alsmede leeftijdsfactoren zijn op zichzelf geen criteria die een bepalende rol spelen.

IV.1.16 Ethiek moet een verplicht vak worden in de opleiding van medici en andere beroepsbeoefenaren in de gezondheidszorg.

Het zorgverzekeringsstelsel

IV.1.17 Zorgvernieuwing en kostenbeheersing vergen een eenduidige en doorzichtige financieringsstructuur waarin naar het mogelijke de eigen verantwoordelijkheid van zorgverleners, zorgverzekeraars en burgers gestalte krijgt. Gewerkt wordt aan een verzekeringsstelsel gebaseerd op solidariteit en eigen verantwoordelijkheid, waarin substitutie kansen krijgt.

IV.1.18 De gemoderniseerde AWBZ moet gereserveerd worden voor: de bekostiging van de chronische zorg; de verpleging en verzorging van ouderen en langdurig verpleegbehoeftigen; de verstandelijke en lichamelijke gehandicaptenzorg; de psychiatrische hulpverlening; collectieve preventieprogramma's. Omwille van doelmatigheid en functionele zorginhoudelijke samenhang is het gewenst alle voorzieningen die in deze sectoren werkzaam zijn, te bekostigen uit een en dezelfde verzekering, te weten de AWBZ.

IV.1.19 Voor de medisch curatieve zorg wordt bij wet een basispakket vastgesteld dat alle zorgverzekeraars tenminste in hun verzekering moeten opnemen. Dit basispakket bevat, getoetst aan de criteria uit het rapport "Keuzen in de zorg", essentiële medisch curatieve zorg die de draagkracht van burgers en hun samenlevingsverbanden te boven gaat. Geneesmiddelen kunnen uit de AWBZ en getoetst aan het hiervoorbedoelde criteria, deels worden opgenomen in het basispakket voor de medisch curatieve zorg. Verstrekkingen die slechts beperkt in het basispakket worden opgenomen zijn: fysiotherapie, plastische en reconstructieve chirurgie, taxivervoer, tandheelkundige hulp, geneesmiddelen en hulpmiddelen. Uitzondering wordt gemaakt voor chronische ziekten en aandoeningen. Het staat de zorgverzekeraars vrij het meerdere in de vorm van een aanvullende verzekering aan te bieden, waarvan de premie door de verzekerde zelf betaald moet worden.

IV.1.20 Kunstmatige voortplantingstechnieken en vrijwillige sterilisatie worden niet opgenomen in het basispakket van de zorgverzekering. Deze kunnen in een aanvullend pakket opgenomen worden.

IV.1.21 De totstandkoming van een eenduidig verzekeringsstelsel vergt een verdergaande integratie en harmonisatie van ziekenfondsen, particuliere verzekeraars en ambtenarenverzekeringen middels een wet op de zorgverzekering. In deze wet op de zorgverzekering worden nadere bepalingen opgenomen waar zorgverzekeraars aan moeten voldoen. Deze bepalingen hebben in ieder geval betrekking op: het verplicht te stellen basispakket voor de medisch curatieve sector; de acceptatieplicht; de wijze en mate van verevening; de betrokkenheid van verzekerden in het beleid van de verzekeraar; het toezicht. De Wet Medefinanciering Oververtegenwoordiging Oudere Ziekenfondsverzekerden (MOOZ), de Wet Interne Lastenverevening Particuliere Ziekteverzekeraarsbedrijven (ILPZ) en de Wet Toegang tot Ziektekostenverzekeringen (WTZ) kunnen worden ingetrokken en opgaan in de wet op de zorgverzekering. Omwille van substitutie van de zorg, dienen

Foto: Marcel Minnée

de zorgverzekeraars zowel het medisch curatieve basispakket als het AWBZ pakket uit te voeren.

IV.1.22 De Ziekenfondswet wordt verder gemoderniseerd en blijft, als overkoepelend regiem voor mensen onder de loongrens als zorgverzekering gehandhaafd. In die gemoderniseerde Ziekenfondswet wordt een deel van de premie door de verzekerde zelf betaald en worden per verstrekking verplichte bijbetalingen vastgesteld, met name voor die verstrekkingen, waar de verzekerde op het gebruik zelf invloed kan uitoefenen.

IV.1.23 Nog bestaande verschillen in tarieven voor particulier- en ziekenfondsverzekerden, die door de zorgverleners in rekening kunnen worden gebracht, worden afgeschaft.

IV.1.24 Tussen met elkaar samenhangende en substitueerbare zorgvormen moet meer worden samengewerkt. De zorgverzekeraars zullen regionale contactpunten moeten gaan opzetten om deze regionale samenwerking te ondersteunen. Zonodig zullen deze bij wet geregeld worden.

Deregulering Wet Tarieven Gezondheidszorg en Wet Ziekenhuisvoorzieningen

IV.1.25 De tariefrichtlijnen van het Centraal Orgaan Tarieven Gezondheidszorg (COTG) blijven de wettelijke basis voor het vaststellen van de tarieven. Wel wordt de mogelijkheid verruimd om op lokaal en regionaal niveau en bij overeenkomst van deze richtlijnen af te wijken, teneinde substitutie van zorg en een grotere flexibiliteit in de zorgverlening te bewerkstelligen.

IV.1.26 De rijksoverheid blijft bevoegd om vergunningen af te geven voor grote bouwinvesteringen in de zorgsector. Zij toetst de bouwaanvragen aan een bouwplafond. Zij legt jaarlijks, bij voorkeur bij het indienen van de rijksbegroting en het Financieel Overzicht Zorg, een meerjarig intentioneel investeringsschema voor aan de Tweede Kamer.

IV.1.27 Waar in de afgelopen jaren de garantiestelling door diverse overheden ten behoeve van de financiering van de bouw van intramurale voorzieningen nagenoeg is verdwenen, moet in samenwerking met partijen gewerkt worden aan het oprichten van een waarborgfonds.

IV.2. Onderwijs en de inzet van kennis

Het CDA wil ernst maken met de vergroting van de eigen verantwoordelijkheid van de school. Daarom dient er meer ruimte te komen voor schoolbesturen om in samenspraak met de ouders een herkenbaar schoolbeleid te voeren. Schoolbesturen moeten een zo groot mogelijke handelingsvrijheid hebben met betrekking tot de inrichting van het onderwijs, het personeelsbeleid, de besteding van de middelen alsmede het inzetten van onderwijsverzorging en nascholing.

De aansluiting tussen onderwijs en arbeid reikt verder dan het ene moment waarop jeugdigen als schoolverlater aan de eerste baan beginnen. Mensen zullen in staat moeten zijn om met nieuwe ontwikkelingen mee te groeien. Onderwijs zal een brede algemene basis moeten leveren. Ervaring opdoen met de toepassing van techniek is daarvan een belangrijk onderdeel.

Het CDA kiest voor een onderwijsstelsel dat toegankelijk en pluriform is en garant staat voor kwaliteit. Het onderwijs zal de kans moeten kijgen zich tot een kwalitatief hoog peil te ontwikkelen met een beheersbaar kostenniveau. Het beleid zal de sector in staat moeten stellen de vernieuwingen van de afgelopen jaren te laten wortelen. Daarom wil het CDA voor de komende periode geen wijzigingen meer in de structuur van het onderwijsbestel en geen verdere schaalvergrotingsoperaties.

Voorkomen moet worden dat het onderwijs het als cultuurdrager aflegt tegen het denken in termen van economisch nut. Tussen welvaart, vrijheid, opvoeding, zingeving en cultuur bestaan nauwe betrekkingen. Het onderwijs heeft daarin een cen-trale positie. Ook gezien de toenemende in-vloed van Europa moet het beleid gefundeerd blijven op de beginselen van de vrijheid van onderwijs en financiële gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs.

Kwaliteit en identiteit

IV.2.1 Gekozen wordt voor één landelijk bestel met openbaar en bijzonder onderwijs, waarin een ieder, ongeacht afkomst en/of inkomen, gelijke aanspraken heeft op onderwijs van gelijkwaardige kwaliteit.

IV.2.2 Het onderwijsbestel biedt ruimte voor ouders en hun maatschappelijke organisaties om onderwijs overeenkomstig de eigen godsdienst of levensbeschouwing inhoud te geven. De bijzondere school, gedragen door een rechtspersoon met ideële doelstellingen, heeft onverminderd de voorkeur.

IV.2.3 Niet alleen van de overheid mogen impulsen tot het oplossen van vraagstukken worden verwacht. Zelfstandige instellingen zullen hierin eigen beleid moeten formuleren. De overheid schept daartoe de voorwaarden. Bij de bekostiging zal het accent meer liggen op de vraag (deelnemers) en minder op het aanbod (instellingen).

IV.2.4 De kosten van het leerplichtig onderwijs komen volledig voor rekening van de overheid. Voor het onderwijs buiten de leerplichtige leeftijd bestaat de mogelijkheid om een eigen bijdrage te vragen, die geen afbreuk doet aan de toegankelijkheid. Voor tweede kans onderwijs zal in de regel een kostendekkende deelnemersbijdrage gelden.

IV.2.5 Het aantal door de rijksoverheid vast te leggen kwaliteitseisen (voorwaarden voor deugdelijk onderwijs), wordt teruggebracht tot het leerplan, de toelatingsvoorwaarden, de eindtermen/exameneisen en de kwalificaties van docenten.

IV.2.6 Kwaliteitsbewaking vraagt om beoordeling. Gekozen wordt voor zelfbeoordeling door de instellingen. De overheid heeft in dit kader een voorwaardenscheppende rol en de zorg voor toezicht zoals in de Grondwet is bedoeld. Van scholen wordt verwacht dat zij een duidelijk profiel (schoolprogram) hebben en dat zij zich in een openbaar jaarverslag verantwoorden.

IV.2.7 Achterstanden in het onderwijs (kinderen van allochtone afkomst) moeten zo vroeg mogelijk worden aangepakt. Intensivering van de opvang in de voorschoolse periode is daarvoor noodzakelijk. De overheid bevordert de noodzakelijke beheersing van de Nederlandse taal. Dit is vooral van belang voor leerlingen die direct uit het buitenland komen. Het verdient aanbeveling het onderwijs in eigen taal en cultuur buiten de reguliere schooltijden plaats te doen vinden.

IV.2.8 Initiatieven op Europees niveau, die bijdragen aan de bevordering van kwalitatief hoogwaardig onderwijs, worden gestimuleerd. De integratie van de Europese dimensie in onderwijs en onderzoek is primair een verantwoordelijkheid van de instellingen.

IV.2.9 De financiering van de onderwijsverzorging dient vooral te geschieden op basis van de vraag van de scholen. Een geleidelijke afbouw van de aanbod-financiering is gewenst. Voor de Landelijke Pedagogische Centra (LPC) en de specifieke onderwijsverzorgingsinstellingen wordt een financieringsvorm ontwikkeld waarin rekening kan worden gehouden met hun landelijke taakstelling, vooral waar het betreft de levensbeschouwelijke inbreng van de LPC's.

Personeel, management en bestuur

IV.2.10 Een koppeling wordt gelegd tussen het functioneren van het personeel, de loopbaanontwikkeling en de salariëring. Daartoe worden de mogelijkheden van functiewaardering en -differentiatie uitgebreid. Gelden voor de nascholing maken deel uit van het budget van de school.

IV.2.11 Om de mogelijkheden op de arbeidsmarkt te vergroten, worden de bevoegdheidsregels globaler. De kwaliteit van de lerarenopleidingen, als belangrijkste schakel voor de kwaliteit van het onderwijs, wordt op dezelfde wijze bewaakt als andere sectoren van het hoger onderwijs, namelijk via interne kwaliteitscontrole en onafhankelijke visitatiecommissies.

IV.2.12 Schoolbesturen en schooldirecties krijgen bij globale overheidsregels meer verantwoordelijkheid. Het bevoegd gezag zal zich op hoofdlijnen van beleid concentreren.

IV.2.13 Werkgevers in het onderwijs dienen in staat te worden gesteld hun verantwoordelijkheid voor het personeelsbeleid te nemen. Aanzienlijke vermindering van landelijke regelgeving omtrent arbeidsvoorwaarden is daartoe gewenst. Voor de onderwijssector geldt hetgeen ten aanzien van de rechtspositie van ambtenaren is opgemerkt (zie artikel II.5.8 en II.6.3).

IV.2.14 In het licht van de vergroting van de eigen verantwoordelijkheid wordt de lump sum bekostiging op bestuursniveau in alle onderwijsvormen gerealiseerd. Het aantal parameters wordt zoveel mogelijk beperkt. Zij berusten op een toereikende bekostiging van elke school die aan de wettelijke normen voldoet. Besluitvorming over de spreiding van onderwijsvoorzieningen moet zoveel mogelijk binnen de eenheid van het schoolbestuur plaatsvinden.

IV.2.15 Met het oog op maatschappelijke decentralisatie is bekostiging van het onderwijs via schoolbesturen en niet via de lagere overheid gewenst. Dit geldt ook voor de gelden in het kader van het achterstandenbeleid en terzake voorzieningen voor gebouwen.

IV.2.16 In het verlengde van de ontwikkelingen binnen het hoger onderwijs krijgen de schoolbesturen in het basis- en voortgezet onderwijs het recht de schoolgebouwen te kopen. Dit wettelijk te verankeren recht stimuleert een optimaal gebouwengebruik en -beheer door de besturen.

IV.2.17 De zelfstandige school vraagt een slagvaardig schoolbestuur. Betrokkenheid van ouders is daarbij belangrijk. Voor het bijzonder onderwijs is de deelname van ouders in de besturen gewenst.

IV.2.18 Openbaar onderwijs als onderwijs van en voor de publieke gemeenschap heeft in het Nederlandse onderwijsbestel een eigen plaats. Binnen de kaders van de wet wordt

de participatie van ouders bij het openbaar onderwijs vergroot. De bestuursvorm van het openbaar onderwijs kan worden verbeterd door de instelling van een functionele commissie of door andere vormen van verzelfstandiging binnen het openbaar bestuur.

IV.2.19 Bij de invulling van nieuwe bestuurlijke verhoudingen in het onderwijs, dient de financiële gelijkstelling tussen openbaar en bijzonder onderwijs, overeenkomstig de grondwettelijke eisen, gehandhaafd te blijven.

Onderwijs in de leerplichtige leeftijd en in de bovenbouw AVO/VWO

IV.2.20 Basisonderwijs is er voor alle leerlingen van 4 tot 12 jaar. Daarbij verdient de positie van leerlingen die moeilijk meekomen bijzondere aandacht. De samenwerking tussen basisonderwijs en speciaal onderwijs kan de zorgbreedte van de basisschool vergroten. Eén wettelijke regeling voor het primair onderwijs is in dat kader gewenst.

IV.2.21 De voortdurende technologische ontwikkelingen en de toepassing daarvan vergen van mensen oriëntatie op technische vakken. Al in de basisschool dient daarmee een aanvang te worden gemaakt. Vergroting van deskundigheid van docenten is daarvoor een belangrijke voorwaarde.

IV.2.22 Er is sprake van hernieuwde aandacht voor de kwaliteit van het VBO binnen het voortgezet onderwijs. Dit verdient ondersteuning. Brede scholengemeenschappen AVO/VBO (Algemeen Voortgezet Onderwijs/Voorbereidend Beroepsonderwijs) kunnen daar een belangrijke bijdrage aan leveren. Middelen voor outillage voor de vakken techniek en verzorging in het AVO/VBO verdienen verruiming. Samenwerking tussen AVO/VBO scholengemeenschappen en bedrijven/branches maakt het beroepsonderwijs aantrekkelijker en bevordert de aandacht voor het vakman/vrouwschap.

IV.2.23 Het vroegtijdig schoolverlaten, al dan niet in de vorm van schoolverzuim, wordt aangepakt. Enerzijds door verscherpte toepassing van de Leerplichtwet en anderzijds door het vroegtijdig aanbieden van beroepsgerichte vakken dan wel stages in de eerste jaren van het voortgezet onderwijs.

IV.2.24 Om inefficiënte leerwegen te vermijden, worden de toelatingsvoorwaarden in het voortgezet onderwijs door de scholen nauwgezet toegepast. Preventief toezicht hierop door de inspectie is noodzakelijk.

IV.2.25 Met het oog op een goede aansluiting op het hoger onderwijs, moet het HAVO (Hoger Algemeen Voortgezet Onderwijs) zich primair richten op het hoger beroepsonderwijs en het VWO (Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs) op het wetenschappelijk onderwijs.

Deze ontwikkeling mondt uit in drie uitstroomprofielen voor het HAVO en twee voor het VWO. Deze kwalitatieve verzwaring van het HAVO en VWO maakt een toelatingsexamen tot het hoger onderwijs overbodig.

IV.2.26 De instroom van natuurwetenschappelijke en technische opleidingen op WO (Wetenschappelijk Onderwijs) en HBO (Hoger Beroeps Onderwijs) niveau moet worden bevorderd. Wiskunde als verplicht examenvak in HAVO en VWO is daarom gewenst. In het kader van de internationalisering is uitbreiding van het aantal moderne vreemde talen als verplicht onderdeel van het examen noodzakelijk. Het aantal verplichte examenvakken in het HAVO en VWO dient in dit verband te worden uitgebreid tot zeven respectievelijk acht.

Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie

IV.2.27 Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie zullen in het perspectief worden geplaatst van vergroting van arbeidsparticipatie. Daartoe worden de los van elkaar staande voorzieningen voor onderwijs en scholing met elkaar verbonden.

IV.2.28 In aansluiting op de basisvorming zullen leerlingen de kans moeten krijgen om tenminste de startkwalifikatie (niveau primair leerlingwezen) te behalen. Er wordt een sluitend aanbod ontwikkeld van werk of scholing voor jongeren onder andere via het Jeugdwerkgarantieplan (JWG). Bereidheid tot deelname is voorwaarde voor het verkrijgen van een uitkering.

IV.2.29 Binnen het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie zal een breed programma-aanbod tot stand moeten komen, dat zich richt op jeugdigen, volwassenen, werkzoekenden en werkenden.

Delen van de volwasseneneducatie die zich richten op persoonlijke ontplooiing worden uit een kostendekkende eigen bijdrage gefinancierd. Voor werkzoekenden zal de financiering via sociale zekerheid en arbeidsvoorziening tot stand moeten komen. De basiseducatie en programma's voor allochtonen boven de leerplichtige leeftijd gericht op beheersing van de Nederlandse taal dienen kosteloos beschikbaar te zijn.

IV.2.30 De verzelfstandiging van de instellingen voor beroepsonderwijs en volwasseneneducatie wordt voortgezet. In lijn met de maatschappelijke decentralisatie dienen de Regionale Onderwijscentra één lump sum vergoeding te krijgen voor beroepsonderwijs, basiseducatie en overig volwassenenonderwijs.

IV.2.31 Er dient een vloeiende overgang te zijn tussen beroepsopleidingen en beroepsuitoefening. Alle (beroeps)-opleidingen moeten op termijn een leer-arbeidsovereenkomst bevatten. De combinatie van leren en werken wordt op het niveau van de instellingen gestimuleerd. Deze dualisering komt uiteindelijk in de plaats van de huidige stages.

IV.2.32 Programmatische afstemming tussen voorbereidend beroepsonderwijs (VBO), middelbaar beroepsonderwijs (MBO) en cursorisch beroepsonderwijs (CBO) wordt bevorderd. Programma-differentiatie in plaats van niveau-differentiatie in het VBO moet leiden tot een verbeterde aansluiting tussen VBO en MBO/CBO.

IV.2.33 Vanuit de behoefte aan beroepsonderwijs met herkenbare opleidingen en diploma's zijn landelijk vastgestelde en binnen het beroepsonderwijs functionerende eindtermen noodzakelijk. Het bedrijfsleven wordt sterker betrokken bij de inhoud van het onderwijsprogramma om een goede aansluiting te verkrijgen op gevraagde kwalificaties.

Hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek

IV.2.34 De programmering in het HBO en WO moet zich gaan concentreren op de primaire doelstellingen van elke deelsoort binnen het hoger onderwijs. Het wetenschappelijk onderwijs behoort zich toe te leggen op de kernwetenschappelijke studierichtingen, waarbij de synergie tussen onderwijs en onderzoek van belang is. Het programma-aanbod binnen het HBO en het WO wordt beperkt tot herkenbare kernprogramma's.

IV.2.35 Instellingen voor hoger onderwijs zullen, mede in het licht van een vernieuwd stelsel van studiefinanciering, de onderwijsprogramma's zo effectief en efficiënt mogelijk moeten inrichten.

IV.2.36 Het HBO en WO moeten zich in de samenleving duidelijker profileren als twee naast elkaar staande vormen van hoger onderwijs. Het beleid dat doorstroming van het HBO naar het WO actief stimuleert, wordt beëindigd. In dat kader zal de mogelijkheid om met het propaedeuse-diploma HBO een studie in het WO te beginnen, komen te vervallen. De samenwerking tussen het HBO en het WO richt zich vooral op specifiek beroepsgerichte studies en opleidingen.

IV.2.37 Vanwege het grote belang van technisch opgeleiden in ons land, wordt een convenant afgesloten tussen de technische universiteiten en de overheid. Doel van dit convenant is om de deelname aan technische opleidingen verder te stimuleren. Hierin dient aandacht te worden gegeven aan betere studiebegeleiding, verhoging van het rendement en verlenging van de cursusduur. Ook het bedrijfsleven kan in zulke convenanten participeren.

IV.2.38 De voorgestelde uitbreiding van het aantal verplichte examenvakken voor het HAVO en VWO maakt een toelatingsexamen tot het hoger onderwijs overbodig. De instellingen voor hoger onderwijs beoordelen na het eerste leerjaar of de betrokken student geschikt is voor de gekozen studierichting.

IV.2.39 De kwaliteit van de wetenschapsbeoefening moet sterk worden bevorderd. Taakverdeling tussen universiteiten en onderzoeksinstituten wordt gestimuleerd. De oprichting van onderzoeksscholen aan universiteiten wordt bevorderd mits strenge kwaliteitscriteria worden gehanteerd, voldoende allocatie van middelen plaatsvindt en de band tussen onderwijs en onderzoek niet teloor gaat.

IV.2.40 Herstel van verantwoordelijkheid houdt in versterking van instellingen en organisaties op het terrein van onderzoek, wetenschaps- en technologiebeoefening. De overheid bewaakt de samenhang tussen wetenschaps- en technologiebeleid. Ook bevordert zij landelijke dan wel internationale taakverdeling met betrekking tot fundamenteel en strategisch onderzoek.

Studiefinanciering

IV.2.41 Bijstelling van het stelsel van studiefinanciering is gewenst. Gekozen wordt voor een nieuw stelsel van studiefinanciering dat voldoende garanties biedt voor de toegankelijkheid van het onderwijs, eigen verantwoordelijkheid van studenten stimuleert en zodanig is opgezet dat het oneigenlijk gebruik tegengaat.

IV.2.42 Recht op studiefinanciering hebben diegenen in de leeftijdsgroep van 18 tot 27 jaar, die de Nederlandse nationaliteit hebben of daaraan zijn gelijkgesteld, waarvoor de ouders in Nederland belastingplichtig zijn en die voltijds onderwijs volgen, uitgezonderd het AVO/VWO. Voor leerlingen in het AVO/VWO die 18 jaar of ouder zijn, zal de Kinderbijslagregeling van toepassing zijn. Voor het overige deeltijdonderwijs blijft de bestaande regeling gelden.

IV.2.43 De studiefinanciering zal in de toekomst uit twee componenten moeten bestaan: een beursdeel en een leningdeel.

IV.2.44 De hoogte van de studiefinanciering, die is afgeleid van het normatieve studiebudget, moet worden aangepast. De aanpassing moet zodanig zijn, dat de individuele componenten in de toewijzingen tot het verleden gaan behoren. Dit verkleint de kans op fraude en vermindert de beheerskosten. Binnen het studiebudget blijft een vorm van collectieve reisvoorziening bestaan.

IV.2.45 De toekenning van studiefinanciering zal gaan gelden voor de periode van de cursusduur van de eerste studie die is aangevangen, vermeerderd met één jaar. De in deze kabinetsperiode geformuleerde beleidslijnen inzake studievoortgangscontrole worden voortgezet en waar mogelijk aangescherpt.

IV.2.46 Iedere student die recht heeft op studiefinanciering krijgt de beschikking over één beursbedrag. De huidige beursregeling voor uitwonenden komt hiermee te vervallen. De hoogte van dit beursbedrag nieuwe stijl is onafhankelijk van het inkomen van de student dan wel van de ouders. In aanvulling op dit ene beursbedrag kunnen studenten, een inkomensonafhankelijke, rentedragende lening afsluiten. Hierbij geldt als maximum het normatieve studiebudget (minus het beursdeel). Het bestaande model van terugbetaling blijft gehandhaafd.

IV.3. Welzijn

Het welzijnsbeleid kiest als uitgangspunt dat burgers zich geborgen weten in hun gemeenschappen en verbanden: familie, buurt, werkkring, school, kerk, vereniging. Dat geldt voor ouderen en jongeren, voor vrouwen en mannen, voor autochtonen en allochtonen, voor mensen met en mensen zonder een handicap. Juist hier zijn het particulier initiatief en de vrijwillige inzet van burgers van onschatbare betekenis.

Actieve participatie voorkomt problemen van vereenzaming en isolement en bevordert de veerkracht en veelkleurigheid van de samenleving. De verantwoordelijkheid van de overheid dient dan ook zo dicht mogelijk bij die burger - het lokaal bestuur - gelegd te worden: decentraal waar mogelijk, centraal waar noodzakelijk. Bovendien moet zoveel mogelijk worden voorkomen dat bepaalde problemen gekoppeld worden aan specifieke doelgroepen. Dit leidt al snel tot stigmatisering. De problemen moeten centraal staan, niet de doelgroepen: generiek beleid waar mogelijk, categoraal waar noodzakelijk.

IV.3.1 Vrijwilligerswerk, bijvoorbeeld in sportclubs, thuiszorg of wijkbeheer is onmisbaar in onze samenleving. Op het lokale bestuur wordt een appèl gedaan om in voorwaardenscheppende zin het vrijwilligerswerk zoveel mogelijk te stimuleren. De overheid gaat waar mogelijk tegen dat taken van vrijwilligers ten onrechte worden overgenomen door beroepskrachten.

IV.3.2 De positie van ouderen en ouderdom in onze samenleving is aan herwaardering toe. Het beeld van zorgafhankelijkheid is vervangen door een groeiende groep mondige burgers, die een positieve bijdrage levert aan tal van maatschappelijke activiteiten.
Deze ontwikkeling verdient ondersteuning door het wegnemen van belemmeringen: het bestrijden van leeftijdsdiscriminatie, het bevorderen van het zo lang mogelijk zelfstandig wonen, het bevorderen dat binnen de zorgsector de ouderen volwaardig kunnen participeren.

IV.3.3 Groot belang wordt gehecht aan het feit dat mensen zichzelf organiseren om hun gemeenschappelijke belangen vanuit een eigen religieuze en culturele identiteit op een verantwoorde wijze gezamenlijk te behartigen. Deze zelforganisaties kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de betrokkenheid van groepen mensen bij de samenleving.
De overheid bevordert de totstandkoming van deze eigen organisaties en werkt er aan mee dat zij legaal gebruik kunnen maken van de in onze wetgeving opgenomen rechten op een eigen cultureel aanbod in de samenleving.

IV.3.4 Integratie geschiedt veelal vanuit en op basis van de eigen religieuze en culturele identiteit. Daarbij moeten minderheidsgroepen niet in een isolement gedrongen worden. Het opleiden in Nederland van geestelijken wordt zo veel mogelijk bevorderd.

IV.3.5 De overheid treedt met alle beschikbare middelen op tegen uitingen van racisme, vreemdelingenhaat en fundamentalisme dat gericht is op gewelddadige bestrijding van andersdenkenden.

IV.3.6 De overheid waarborgt de toegang tot geestelijke verzorging in ziekenhuizen, andere intramurale zorginstellingen (zoals verpleegtehuizen of zwakzinnigeninrichtingen), bejaardenoorden en instellingen van jeugdhulpverlening.

IV.3.7 De overheid moet haar beleid ten aanzien van jeugdigen en jongeren in heldere uitgangspunten vastleggen en komen tot een integratie en afstemming van het beleid op de terreinen van jeugdbescherming, jeugdhulpverlening, onderwijs, arbeidsvoorziening en bijstand. Speciale aandacht gaat uit naar de toenemende problematiek van bepaalde groepen opgroeiende jongeren, met name in de grote steden. Doel is te komen tot een sluitend (opvang)circuit, gericht op volwaardige integratie en participatie in de samenleving.

IV.3.8 Er wordt voorzien in een gedifferentieerde mogelijkheid van residentiële opvang van probleemjongeren, gericht op een adequate opvang en het voorkomen van (toenemende) criminaliteit.

IV.3.9 In de sfeer van de kinderbescherming wordt een onderscheid gemaakt tussen jeugdigen en jongeren in probleemgroepen. Ten aanzien van deze laatsten wordt het beleid afgestemd met de jeugdhulpverlening. Decentralisatie van bevoegdheden wordt hierbij overwogen.

IV.3.10 Kinderopvang is een eerste verantwoordelijkheid van de ouders/verzorgers en sociale partners (zie artikel II.5.15). Ouders en verzorgers dragen naar draagkracht bij aan de kosten van kinderopvang. De mogelijkheden tot ouderparticipatie in de kinderopvang worden uitgebreid, te denken valt aan medezeggenschap en mogelijkheden tot beroep bij geschillen.

IV.4. Cultuur

De commercialisering neemt hand over hand toe. Meer dan ooit vragen de geestelijke vrijheid en ontplooiing en het cultureel erfgoed om bijzondere zorg. Kunst en cultuur zijn bij uitstek terreinen waar pluriformiteit en meningsverscheidenheid tot hun recht moeten kunnen komen.

Het economisch belang mag niet overheersend zijn. Een pluriform media-aanbod en onze culturele verworvenheden behoren tot het nationale erfgoed waarop we zuinig moeten zijn.

IV.4.1 De belangrijkste criteria voor ondersteuning van kunst zijn kwaliteit, verscheidenheid, sociale en geografische spreiding.

IV.4.2 Aangezien de overheid zich geen oordeel aanmatigt over kunst, wordt de beoordeling overgelaten aan de Raad voor de Kunst, respectievelijk aan de besturen van fondsen toevertrouwd. Advisering over het wel of niet toekennen van subsidies geschiedt op basis van openbare beoordeling en expliciete criteria. Bij de samenstelling van de adviesorganen wordt ook rekening gehouden met de hierboven genoemde criteria voor kunstbeleid.

IV.4.3 Het is van groot belang dat kunstenaarsverenigingen zelf tot een beroepserkenning komen.

IV.4.4 Er moeten hogere eisen worden gesteld aan de kunstopleidingen in Nederland. Afgestudeerden zullen zich staande moeten kunnen houden in een sterk geïnternationaliseerde omgeving. Door strengere selectie en eventueel door vermindering van opleidingen zal gestreefd worden naar kwaliteitsverbetering. Ten behoeve van de verhoging van de kwaliteit van afgestudeerden zullen hier duidelijke keuzes moeten worden gemaakt.

IV.4.5 De sociale regelgeving moet het ook in de toekomst mogelijk maken dat (her)scheppende kunstenaars die hun beroepsmatigheid bewezen hebben, in staat blijven een actieve rol te vervullen. Ook de opbouw van pensioenrechten wordt hierbij betrokken.

IV.4.6 Publieksparticipatie moet gestimuleerd worden. Dat kan door middel van onderwijs, goede voorlichting en publiciteit. Kunsteducatie moet een geïntegreerd onderdeel vormen van het basis en voortgezet onderwijs. Samenwerking met kunstinstellingen moet gestimuleerd worden.

IV.4.7 Het auteursrecht, als belangrijk instrument voor de kunstenaar om een redelijke beloning te verkrijgen, wordt op een aantal onderdelen versterkt en uitgebreid. Daarbij is een goede wettelijke regeling van het leen- en verhuurrecht van belang.

IV.4.8 Internationaal cultuurbeleid is van groot belang in de context van toenemende Europeanisering en internationalisering. Via samenwerking tussen verschillende departementen zal een effectief beleid moeten worden ontwikkeld om de Nederlandse cultuur in het buitenland onder de aandacht te brengen. In ieder geval is op het gebied van de Nederlandstalige cultuur samenwerking met Vlaanderen noodzakelijk.

IV.4.9 Het cultuurbeleid is erop gericht de Nederlandse taal te beschermen en de doorgaande ontwikkeling daarvan te bevorderen in Europese context. Nationaal wordt in wetgeving vastgelegd dat vitale cultuuractiviteiten, zoals het onderwijs en de omroep, in de Nederlandse taal plaatsvinden. Internationaal wordt bescherming van het Nederlands als één van de Europese talen nagestreefd.

IV.4.10 In een plan voor monumentenbeheer worden op basis van duidelijke criteria te restaureren monumenten geselecteerd. Om achterstanden weg te werken, is extra en op prioriteiten gerichte inzet van middelen voor het beheer van monumenten noodzakelijk. Decentralisatie van monumentengelden naar de gemeenten wordt heroverwogen. Nagegaan wordt of de verdeling van subsidies op provinciaal niveau kan worden vastgesteld.

IV.4.11 Bescherming, ontwikkeling en toegankelijkheid van het cultureel erfgoed omvat niet alleen de monumentenzorg, maar ook landschapsverzorging, architectuur, stadsvernieuwing en toerismebeleid. Deze beleidsterreinen moeten in samenhang worden bezien.

IV.4.12 Het beleid ten aanzien van de persorganen wordt gebaseerd op de ondernemingsgewijze organisatie ervan. De overheid beperkt zich hoofdzakelijk tot tijdelijke ondersteuning. Van dit instrument wordt alleen gebruik gemaakt indien daarmee duurzaam het voortbestaan en de ontwikkeling van de pluriformiteit bevorderd kan worden.

IV.4.13 Er wordt een omvattend bestel voor de telecommunicatie-infrastructuur ontwikkeld, zodat een optimale benutting en uitwisselbaarheid van de verschillende communicatiemiddelen alsmede een optimale toegang voor dienstverleners mogelijk is.

IV.4.14 Er wordt, ook via een wettelijke regeling, rekening gehouden met het gegeven dat er commerciële omroep is. Deze regeling gaat tegen dat oneigenlijke concurrentievoordelen van de commerciële omroep ten opzichte van de publieke omroep optreden.

IV.4.15 Het beleid met betrekking tot de publieke omroep is gestoeld op een viertal uitgangspunten en doelstellingen. 1) Binnen het bestel voor telecommunicatie-infrastructuur verzekert de overheid voldoende distributie voor de publieke omroep. 2) De systematiek van de landelijke publieke omroep gaat uit van onderscheiden levensbeschouwelijke, maatschappelijke en culturele organisaties en instellingen die daarin samenwerken met behoud van identiteit en zelfstandigheid. 3) Het omroepbeleid ten aanzien van de landelijke publieke omroep is gericht op een gevarieerd en pluriform aanbod dat beantwoordt aan de behoeften en belangen van het publiek, op het nuttig en verantwoord gebruik van de omroepmogelijkheden en op het voortbestaan van een publieke omroep die de veelkleurige Nederlandse cultuur en identiteit versterkt en de geestelijk-culturele pluriformiteit tot uitdrukking brengt. Het non-profit karakter van de publieke omroep blijft verzekerd. 4) Teneinde een gezonde ontwikkeling op lange termijn mogelijk te maken, moet de overheid de organisaties in de landelijke publieke omroep een meerjarige concessie verlenen.

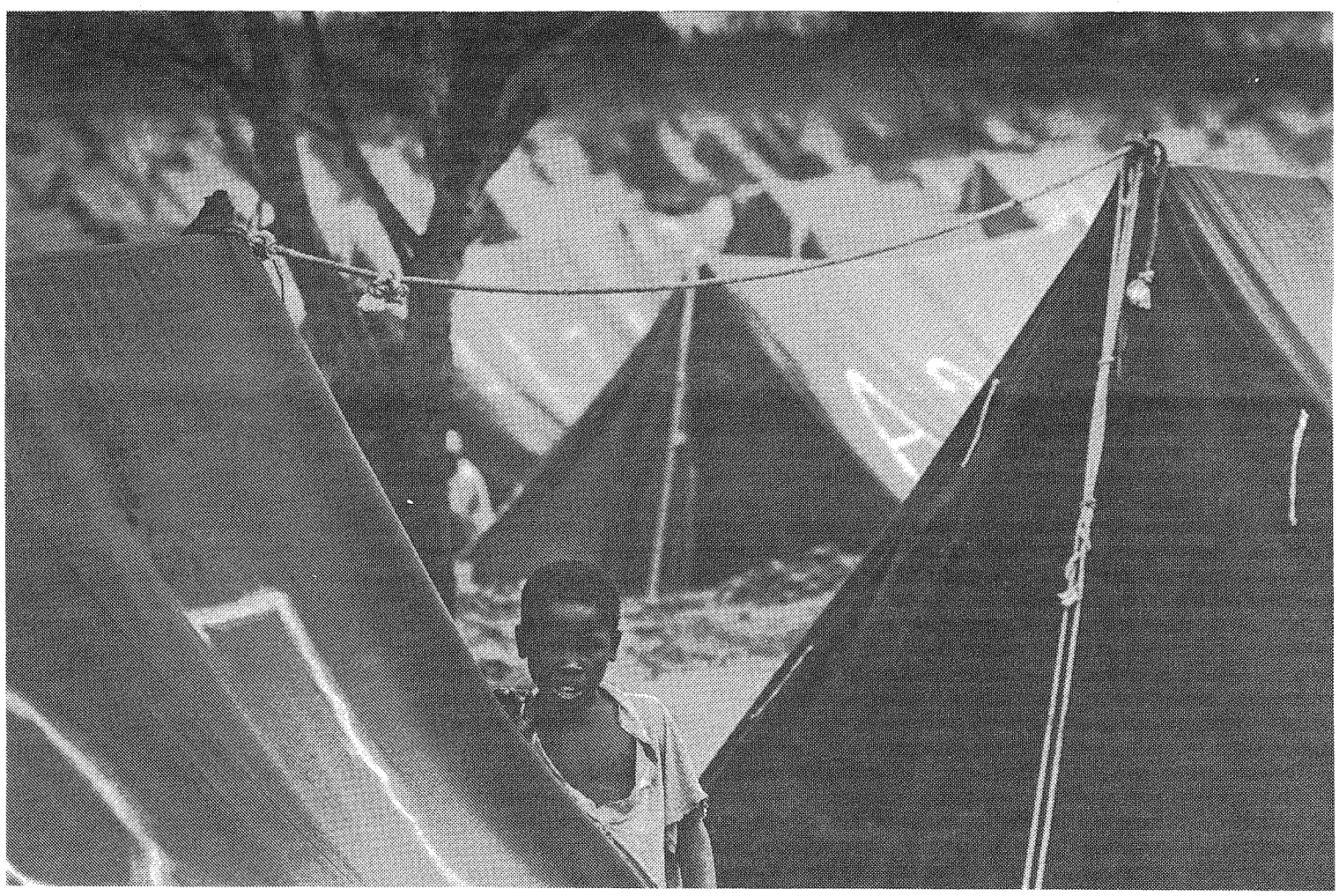

Foto: Hans Hordijk

Nieuwe internationale verhoudingen

Het einde van de Koude Oorlog heeft een nieuwe fase in de wereldgeschiedenis ingeluid. Deze wordt gekenmerkt door hoop en ontnuchtering, door nieuwe kansen, maar ook onvoorspelbare risico's. Sterker dan voorheen laten staten zich door hun nationale eigenbelang leiden. De voormalige indeling van de wereld in twee kampen heeft in vele regio's plaats gemaakt voor felle lokale conflicten, religieus fundamentalisme, twijfel over de betekenis van bestaande samenwerkingsverbanden en snel wisselende allianties. Nieuwe scheidslijnen en tegenstellingen doemen op tussen culturen en godsdienstige blokken. De economische stagnatie versterkt de neiging om terug te vallen op nationale posities. Oude vanzelfsprekendheden verdwijnen.

Aan internationale organisaties als de Verenigde Naties, de Noordatlantische Verdragsorganisatie (NAVO) en ook aan de Europese Gemeenschap worden zware eisen gesteld om hun verantwoordelijkheden waar te maken in de nieuwe verhoudingen. De nauwe betrokkenheid van de Verenigde Staten met Europa blijft van groot belang, niet alleen wat betreft de veiligheidspolitiek maar ook de economische betrekkingen. Hoop bestaat dat de bevrijding van de landen van Midden- en Oost-Europa kansen zal bieden op meer recht en welvaart in dit deel van de wereld. Vooral bij het uitblijven van economisch herstel zal de teleurstelling in deze landen snel kunnen inzetten. Ook de nationaliteitenkwestie, met haar explosief potentieel, kan een ernstige bedreiging vormen voor het streven naar rechtvaardige en stabiele verhoudingen.
De ontwikkelingen in de landen van het voormalige Joegoslavië en in Rusland en de overige staten van het GOS (Gemenebest van Onafhankelijke Staten) baren grote zorgen, gezien het gevaar van spanningshaarden aan de grenzen van Europa en het onrecht dat daar de mensen wordt aangedaan. Kon voorheen met de term Derde Wereld gemakshalve het Zuidelijk Halfrond worden bedoeld, tegenwoordig is de situatie veel genuanceerder. Een aantal landen en regio's in Latijns Amerika en Zuidoost Azië maakt een snelle economische groei mee. Andere gebieden worden gekenmerkt door hardnekkig stagnerende ontwikkeling, zoals Afrika ten Zuiden van de Sahara.

De burger ondervindt de gevolgen van besluiten die in EG-verband worden genomen voor een groeiend aantal beleidsterreinen. Daarnaast zal verdergaande internationalisering het beleid beïnvloeden. De groeiende onderlinge afhankelijkheid van landen en volken is met name merkbaar op het terrein van de wereldeconomie, waardoor de internationale economische concurrentie verhevigt.

Benadering

Deze tijd van snelle veranderingen vraagt van het Nederlands buitenlands beleid creativiteit, flexibiliteit in het vasthouden aan het ideaal van een rechtvaardige internationale rechtsorde en de behartiging van specifieke belangen op met name politiek en economisch terrein.

De mogelijkheden om zelfstandig buitenlands beleid te voeren en uit te dragen zijn evenwel voor Nederland beperkt. Een stevige inbedding in bredere samenwerkingsverbanden blijft daarom voorwaarde zowel voor behoud en verbreding van veiligheid en welvaart als voor het uitdragen van waarden die gericht zijn op gerechtigheid en vrede.

De factor van de Europeanisering zal het accent van de Nederlandse buitenlandse politiek sterk bepalen. De toekomst van Nederland ligt in Europa. De nieuwe verhoudingen in Europa scheppen mogelijkheden en opgaven om de intermediaire rol van Nederland in de richting van andere continenten ook nieuwe inhoud te geven.
Buitenlandse politiek is een van de kerntaken van de overheid. Toch is het van belang vernieuwde nadruk te leggen op de verantwoordelijkheid van maatschappelijke organisaties, ondernemingen, kerken, vakbonden, mensenrechten- en milieubewegingen. Herstelde verantwoordelijkheid duidt op een visie op ontwikkelingssamenwerking, waarin de nadruk niet eenzijdig bij de markt of bij de staat gelegd wordt, maar bij initiatieven die uit de samenleving voortkomen. In de samenwerking met Midden- en Oost-Europa betekent herstelde verantwoordelijkheid het ondersteunen van de ontplooiing van sterke en pluriforme maatschappelijke organisaties aldaar. De Nederlandse buitenlandse politiek zal dan ook de toenemende betekenis van de activiteiten van particuliere initiatieven die staan in het teken van internationale solidariteit en gerechtigheid erkennen en stimuleren.

In de opvatting van het CDA is de wereld één wereld. Om dat tot uitdrukking te brengen, dienen het mensenrechtenbeleid, internationale solidariteit, milieubehoud en het waar nodig herstellen of garanderen van vrede, een centrale plaats te hebben in het buitenlands beleid. Daarmee kan ook een bijdrage worden geleverd aan de bestrijding van de diepere oorzaken van het vraagstuk van de migratie. Het CDA wil als politieke beweging ook zelf bijdragen aan de verdieping van het democratisch proces en verspreiding van het christen-democratisch gedachtengoed.

Artikelen

V.1. Plaats en taak van Nederland in de internationale verhoudingen
Het scheppen van voorwaarden om de eigen samenleving naar inzichten van publieke gerechtigheid in te richten en de gewenste sociaal-economische ontwikkeling te bevorderen, alsmede het op effectieve wijze uitdragen van deze inzichten in het internationale verkeer, behoren tot de kerntaken van de Nederlandse regering op het terrein van de buitenlandse politiek. Door het wegvallen van de bipolaire machtsverhoudingen zoekt Nederland, op basis van de bestaande verworvenheden in de internationale verbanden, nieuwe instrumenten voor de totstandkoming van de internationale rechtsorde.

V.1.1 Nederland heeft een open economie die ontvankelijk is voor politieke en economische ontwikkelingen in het buitenland. Buitenlands beleid omvat daardoor het scheppen van voorwaarden in de internationale betrekkingen voor de gewenste sociaal-economische ontwikkeling in eigen land. Daaronder vallen doelen als vrijmaking van de wereldhandel, harmonisatie van concurrentievoorwaarden, verdergaande Europese integratie. Met deze doelstellingen wordt tegelijk een solide basis geschapen voor internationale solidariteit vanuit de Nederlandse samenleving.

V.1.2 Bevordering van publieke gerechtigheid is een integraal onderdeel van het Nederlands buitenlands beleid en heeft hoge prioriteit. Het gaat daarbij om het uitbannen van honger en armoede en het scheppen van omstandigheden waarin mensen als verantwoordelijke personen tot hun recht komen en landen een volwaardige positie kunnen innemen in de wereldeconomie. Bevordering van deze doelstellingen omvat tevens: steun aan de vestiging van een democratische en sociale rechtsstaat waarin de mensenrechten worden gerespecteerd; milieubehoud; opvang van vluchtelingen in de regio; vredesoperaties.

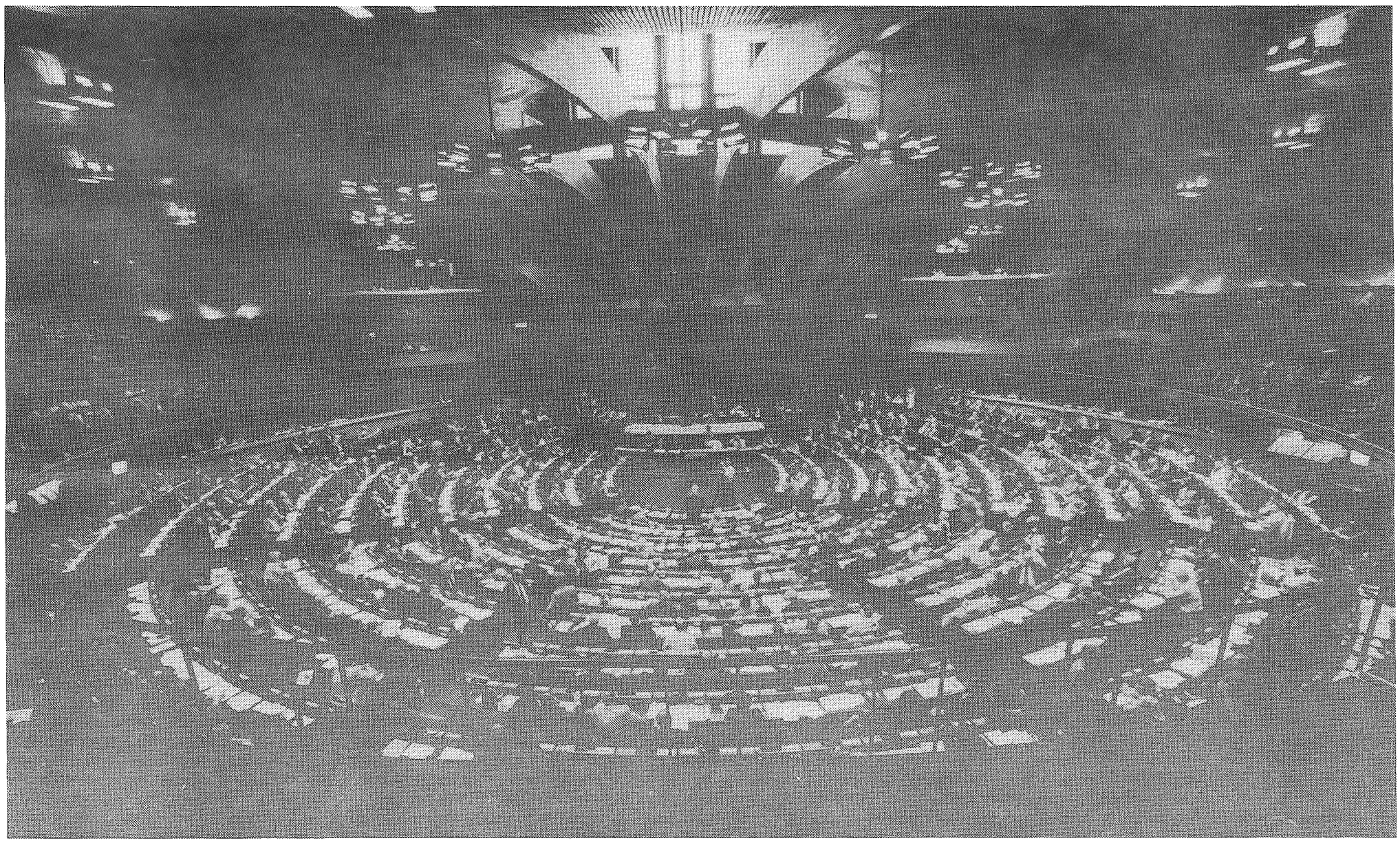

Foto: E.P.

V.1.3 Nederland stelt, voor de in artikel V.1.2 genoemde doelstellingen, minimaal 1,5% van zijn netto nationaal inkomen ter beschikking. De hulp aan de armste landen en groeperingen krijgt daarbinnen een gegarandeerde voorrangspositie ter hoogte van minimaal 0,7% NNI. Aan het begin van een kabinetsperiode worden vaste afspraken gemaakt over de hoogte van onze bijdrage aan de overige ontwikkelingslanden en aan de landen van Midden- en Oost-Europa.

V.1.4 De bevordering van de democratie en de naleving van de rechten van de mens, waaronder de rechten van minderheden, heeft een centrale plaats in het buitenlands beleid. Economische, sociale en culturele mensenrechten zijn weliswaar anders van aard, maar evenzeer van belang voor bescherming van de menselijke waardigheid als de burgerlijke en politieke rechten.

V.1.5 Nederland streeft naar versterking van internationale organisaties die ten dienste staan van de ontwikkeling van de internationale rechtsorde. Daarbinnen levert Nederland een bijdrage waarin de ten onzent levende rechtsopvattingen tot uitdrukking komen. Voor Nederland gelden daarbij met name organisaties als de EG, de Raad van Europa, de NAVO, de Conferentie over Veiligheid en Samenwerking in Europa (CVSE) en de VN.

V.1.6 Nederland blijft voor de handhaving van de vrede en veiligheid aangewezen op multilaterale kaders. Wil de NAVO hoofdinstrument van het veiligheidsbeleid blijven, dan zal zij een relevante rol in de vrede en veiligheid in Europa moeten blijven spelen. Dat vraagt hechtere samenwerking tussen de NAVO en de CVSE alsmede nauwere betrokkenheid bij de NAVO van Middeneuropese staten, in het perspectief van aansluiting. De Nederlandse defensie-inspanning zal op een zodanig niveau worden gehouden dat op adequate wijze voldaan kan worden aan afspraken in het kader van de NAVO en de Westeuropese Unie (WEU) en aan verplichtingen in het kader van de VN. Zwaartepunt van het Nederlandse veiligheidsbeleid ligt op het Europese continent.

V.1.7 Nederland streeft naar de ontwikkeling en naleving van effectieve internationale normen voor de bescherming van het milieu in het kader van de OESO, de EG, de samenwerkingsprogramma's met Midden- en Oost-Europa en de VN.

V.1.8 Nederland bevordert programma's van hulp aan en samenwerking met Midden- en Oost-Europa die gericht zijn op: versterking van het democratiseringsproces; de overgang naar een marktgeoriënteerde economie; de vorming van een verantwoordelijke samenleving; bescherming van de levensbeschouwelijke en culturele pluriformiteit; overdracht van kennis; bescherming en herstel van het milieu. Aan maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven uit Nederland wordt daarin een actieve rol toegekend. Zij krijgen daarvoor adequate faciliteiten. De inschakeling van Nederlandse expertise en capaciteit wordt gestimuleerd.

V.2. Europese integratie

Juist in een tijd waarin nationalisme in opkomst is, is het proces van integratie in de Europese Gemeenschap een onmisbaar instrument in het streven naar een orde in Europa die gekenmerkt wordt door vrede, recht en welvaart. De oorspronkelijke opzet van de EG als instrument van vrede en verzoening, van bevordering van democratie en economische ontwikkeling en van toenemende vervlechting van de betrokken samenlevingen, blijft volop actueel. Dit proces zal worden uitgebreid over de landen van Midden- en Oost-Europa, die daarvan deelgenoot wensen uit te maken. Nederland zet zich in voor een Gemeenschap met duidelijke eigen taken die onder effectieve controle staan van het Europese Parlement. In het licht van de uitbreiding met Oostenrijk, Noorwegen, Finland en Zweden is extra aandacht nodig voor verdieping en institutionele versterking van het integratieproces. Nederland zoekt naar nieuwe wegen om het integratieproces gaande te houden en Europa dichter bij de burger te brengen.

V.2.1 Nederland is voorstander van de volledige en loyale uitvoering van de verplichtingen in het kader van het Verdrag van Maastricht. De institutionele structuur dient zich bij uitbreiding van de EG zo te ontwikkelen dat ook de kleinere lidstaten reële medezeggenschap behouden.

V.2.2 Nederland houdt een voorkeur voor gezamenlijke en gelijktijdige voortgang van het integratieproces. Evenwel, meerdere snelheden moeten als tussenoplossing op deelterreinen niet worden uitgesloten, mits het integratieproces zèlf er op termijn mee wordt gediend. Onder die voorwaarde speelt Nederland in op initiatieven van hechtere samenwerking binnen de EG.

V.2.3 Ook om Europa dichter bij de burger te brengen, blijft Nederland streven naar volwaardige democratische bevoegdheden voor het Europese Parlement op die terreinen waar de Raad van Ministers van de EG bij gekwalificeerde meerderheid beslist. De rol van de nationale parlementen wordt versterkt ten aanzien van gebieden waar Gemeenschap en lidstaten gedeelde bevoegdheden hebben. Er komt een betere afstemming en samenwerking tussen leden van de Staten Generaal en het Europese Parlement. Naarmate de EG-regelgeving zich over meer terreinen uitstrekt, wordt het van des te groter belang dat de EG partij wordt bij het Europese Verdrag over de Rechten van de Mens.

V.2.4 De EG moet openstaan voor nieuwe lidstaten, die de wil hebben verder mee te gaan in het proces van verdieping van de integratie. Uitbreiding van de EG mag niet leiden tot verwatering van het communautaire karakter van de Gemeenschap. Op weg naar volledige aansluiting worden aspirant-lidstaten nauwer betrokken bij de werkzaamheden en de instellingen van de Gemeenschap en krijgen zij toegang voor hun produkten tot de gemeenschappelijke interne markt en steun bij het toegroeien naar koppeling van hun valuta aan de Europese munteenheid (ECU). De Raad van Europa vervult een onmisbare rol in het bevorderen van de democratie, de beginselen van de rechtsstaat en politieke pluriformiteit in de landen van Midden- en Oost-Europa.

V.2.5 Nederland is voorstander van een toepassing van het subsidiariteitsbeginsel. Dat betekent dat de Gemeenschap daar moet optreden, waar een doelstelling beter op het niveau van de Gemeenschap dan op het niveau van de afzonderlijke lidstaten kan worden bereikt.

V.2.6 De EG dient de voorwaarden te scheppen voor aanwezigheid en participatie van maatschappelijke organisaties op Europees niveau, zoals kerken, vakbonden en werkgevers, consumentenorganisaties, wetenschappelijke instellingen en ook politieke partijen. Dit beleid dient ter versterking van een verantwoordelijke samenleving, die ook op Europees niveau betekenis krijgt en daarmee tevens de burger dichter bij Europa betrekt.

V.2.7 Het beleid dat in het kader van de EG gevoerd wordt, heeft de geestelijke vrijheid, maatschappelijke initiatieven en de pluriformiteit in culturen en in onderwijs te respecteren. De Nederlandse taal blijft een van de officiële omgangstalen in de EG. In het Europa zonder grenzen nemen de mogelijkheid en het belang van hechtere vormen van samenwerking van Nederland met Vlaanderen toe.

V.2.8 De EG stelt toereikende minimumnormen vast op het terrein van sociale zekerheid die rekening houden met relevante verschillen tussen lidstaten. Lidstaten houden de vrijheid om nationaal verdergaande sociale normen te hanteren. De sociale dialoog tussen werkgevers en werknemers op Europees niveau wordt bevorderd.

V.2.9 Openheid en solidariteit blijken uit de Europa-akkoorden en hun uitvoering, die uitzicht bieden op toetreding tot de Gemeenschap van de landen van Midden- en Oost-Europa. Verruiming van de toegankelijkheid van de Europese markt dient gepaard te gaan met bevordering van milieuvriendelijke produktie in de landen van Midden- en Oost-Europa.

V.2.10 Nederland zet zich ervoor in dat de andere lidstaten van de EG de internationaal afgesproken normen voor de hoogte van uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking naleven. De voortzetting van de interne markt dient gepaard te gaan met een groeiende toegankelijkheid voor de exportprodukten van ontwikkelingslanden. Ter vergroting van de doelmatigheid moet het ontwikkelingsbeleid van de lidstaten en van de Commissie beter gecoördineerd worden. De controle op de effectiviteit van het gemeenschappelijke ontwikkelingsbeleid wordt versterkt.

V.3. Vrede en veiligheid

Vrede in Europa is meer dan alleen militaire veiligheid. Zij omvat tevens respect voor de mensenrechten, waaronder de rechten van minderheden, en het recht op zelfbeschikking. Conflictbeheersing wordt steeds meer een zaak van versterking en handhaving van de internationale rechtsorde, met de daarbij behorende instrumenten van vreedzame slechting van geschillen en zo nodig het garanderen of afdwingen van de vrede. Ondertussen blijft er een dreiging, die minder voorspelbaar is geworden en het risico in zich bergt van het snel escaleren en overslaan van conflicten.

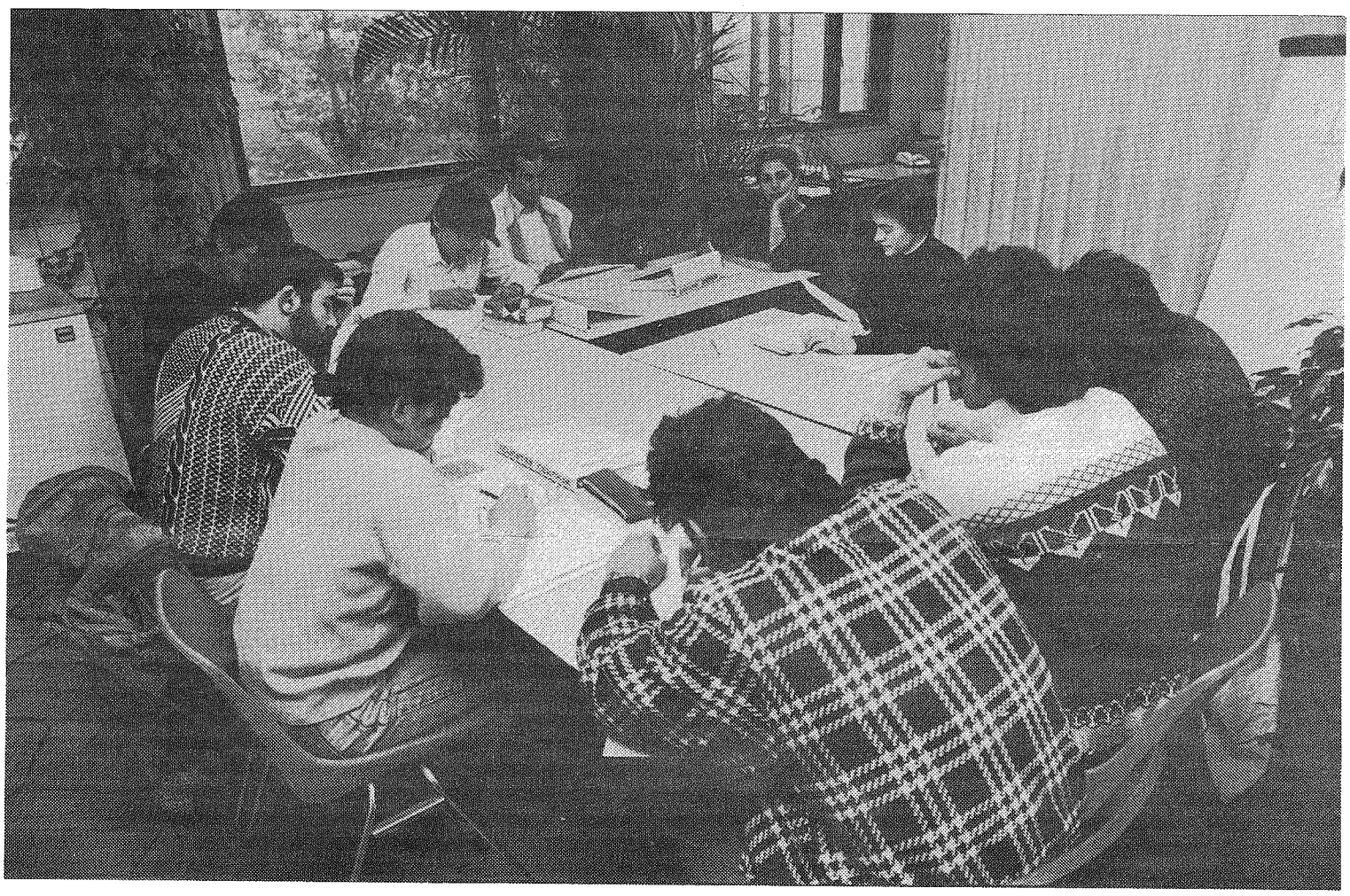

Foto: Hans Hordijk

Dat maakt versterking van mondiale en regionale veiligheidsstructuren noodzakelijk. De veiligheid van Nederland is in toenemende mate afhankelijk van de veiligheid in de wereld en met name in Europa. Met het oog daarop moeten de reeds bereikte vormen van samenwerking in de NAVO en de CVSE worden behouden en versterkt. Het belang van een specifieke Europese veiligheidsconceptie neemt toe. Nederland is bereid deel te nemen aan vredebewarende en vredeherstellende operaties in multilateraal kader.

V.3.1 De Organisatie van de Verenigde Naties biedt het volkenrechtelijke raamwerk waarbinnen de wereldrechtsorde tot stand moet komen. Nederland is voorstander van grotere effectiviteit van de VN op het terrein van handhaving en herstel van de in-

ternationale vrede en veiligheid. De regering ondersteunt daarom initiatieven tot de invoering van snel inzetbare VN-eenheden ter uitvoering van besluiten van de VN-Veiligheidsraad met het oog op een gezamenlijk gewapend ingrijpen, zoals bedoeld in artikel 45 van het Handvest van de Verenigde Naties.

V.3.2 De CVSE dient te worden versterkt als regionale organisatie uit hoofde van Hoofdstuk VIII van het Handvest van de Verenigde Naties, onder andere ten behoeve van het handhaven van de vrede en veiligheid en van respect voor de mensenrechten, waaronder de rechten van minderheden. Bij de organisatorische versterking moet de flexibiliteit van de CVSE behouden blijven.

V.3.3 De blijvende betekenis van de NAVO is gelegen in de mate van militaire integratie onder de bondgenoten en de betrokkenheid van de Verenigde Staten bij de Europese veiligheid. De NAVO dient zich te ontwikkelen als veiligheidsinstrument van de CVSE. Aan die Middeneuropese staten die voldoen aan criteria van democratie, van naleving van de rechten van de mens - waaronder de rechten van minderheden -, die de bereidheid hebben afstand te doen van territoriale aanspraken op buurlanden en bereid zijn deel te nemen aan de geïntegreerde militaire structuur, wordt het perspectief op lidmaatschap van de NAVO geboden. In de tussentijd worden zij nauwer bij de werkzaamheden en de instellingen van het Bondgenootschap betrokken.

V.3.4 Gestreefd wordt naar het zoveel mogelijk gezamenlijk optreden van de EG in de deelname aan VN-vredesoperaties. In gevallen waarin de EG besluit tot gezamenlijk optreden, moet worden voorzien in de mogelijkheid dat enkele lidstaten de troepen leveren. Uit een oogpunt van onderlinge solidariteit en van effectiviteit is het aanbevelenswaardig dat de financiële lasten van dergelijke operaties volgens een vaste verdeelsleutel over alle lidstaten worden verdeeld.

V.3.5 Nederland zet zich in voor verdergaande vermindering van de bewapening in het algemeen en van wapens voor massale vernietiging in het bijzonder. De START-I en START-II verdragen, alsmede het chemische wapenverdrag, moeten worden uitgevoerd. Extra zorg is nodig voor het tegengaan van de verspreiding van kernwapens over meer landen, onder andere door een verscherping van het Non-Proliferatieverdrag. Nederland is voorstander van het volledig stopzetten van kernproeven. Het proces van kernwapenvermindering dient te worden uitgebreid over andere landen dan alleen de Verenigde Staten en de Russische Federatie.

V.3.6 In het kader van de hulpprogramma's voor de landen van Midden- en Oost-Europa wordt aandacht besteed aan financiering van de ontmanteling van kernwapens en aan hulp en steun bij de beveiliging van kernreactoren. De EG streeft naar ombouw van militaire produktie in de Russische Federatie naar civiele industrieën.

V.3.7 Nederland voldoet aan de taken die in NAVO-verband worden afgesproken. Het reserveert eenheden ten behoeve van deelname aan vredesoperaties - zowel vrede-afdwingende als vredebewarende - in het kader van de VN of de CVSE. Dat houdt tevens de principiële bereidheid in om daadwerkelijk mee te doen, bij voorrang in regio's binnen Europa of direct er aan grenzend.

V.3.8 Voor de hoogte van de Nederlandse defensie-inspanning zijn primair bepalend de veiligheidssituatie en de in bondgenootschappelijk verband gemaakte afspraken. De regering zet zich met kracht in voor verdergaande internationale specialisatie en taakverdeling.

V.3.9 Op termijn wordt gestreefd naar afschaffing van de opkomstplicht voor militaire dienst. Bij het bepalen van de termijn wordt rekening gehouden met de internationale veiligheidspolitieke omstandigheden, de financiële consequenties en de situatie op de arbeidsmarkt. Een ruime overgangsperiode is noodzakelijk voor een aanpassing van de defensie-organisatie en een sociaal verantwoord personeelsbeleid. Onderzocht wordt in hoeverre militairen in actieve dienst onder bijzondere omstandigheden kunnen worden ingezet voor civiele taken.

V.4. Mensenrechten en regionale vraagstukken

Het CDA streeft naar een wereldrechtsorde in het kader van de Verenigde Naties, die gekenmerkt wordt door vrede en veiligheid. Wereldwijd respect voor de rechten van de mens maakt daar wezenlijk onderdeel van uit. Er moeten effectievere systemen komen van internationale controle op naleving van de mensenrechten.

Mensenrechtenbeleid

V.4.1 Het Nederlands buitenlands beleid ondersteunt ontwikkelingen van democratisering en naleving van de mensenrechten in de wereld. Mensenrechten zijn een geïntegreerd bestanddeel van het buitenlands beleid. Het beleid ten aanzien van ontwikkelingssamenwerking en internationale economische samenwerking dient zo te zijn ingericht dat het bijdraagt aan respect voor de mensenrechten, democratisering en versterking van de rechtsstaat. Nederland steunt bewegingen en organisaties die zich daarvoor inzetten.

V.4.2 Versterking van de VN dient gepaard te gaan met vergroting van de representativiteit van haar besluitvormende organen. Deze moet zodanig worden ingericht dat recht wordt gedaan aan demografische, economische en militaire verhoudingen. Nederland steunt een versterking van de rol van de Veiligheidsraad, waarbij de permanente leden van de Veiligheidsraad, die tevens lid zijn van de EG, zich steeds meer opstellen als vertegenwoordigers van de EG.

V.4.3 Nederland is voorstander van de verdere opbouw van effectieve systemen van internationale controle op naleving van de mensenrechten. Voor Europa bieden met name de CVSE en de Raad van Europa het aangewezen kader, voor de wereld is dat de VN. Systematische en grove schendingen van de rechten van de mens worden beschouwd als een bedreiging voor de internationale vrede en veiligheid. Als zodanig kunnen zij aanleiding zijn voor internationale interventie. Deze kan uiteenlopen van diplomatieke stappen via economische sanctiemaatregelen tot gewapend optreden. Steeds zal daarbij de meest effectieve benadering gezocht moeten worden.

V.4.4 Om mogelijke bereikte resultaten van internationale interventie voor langere tijd veilig te stellen, kan voortgezette bestuurlijke steun aan het betrokken land uit hoofde van de VN noodzakelijk zijn. De VN behoort daartoe de bevoegdheid te krijgen in het licht van de bredere opdracht de internationale vrede en veiligheid te bevorderen, alsmede de politieke, economische en sociale vooruitgang, de eerbied voor de rechten van de mens en de ontwikkeling tot herstel van zelfbestuur te stimuleren.

V.4.5 Nederland steunt de instelling van een VN Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens, waarbij de verworvenheden die zijn bereikt door de VN Commissie voor de Mensenrechten voluit gehandhaafd blijven. Nederland zet zich in voor versterking van de mogelijkheden voor de CVSE Hoge Commissaris voor de Minderheden om actief en effectief op te kunnen treden.

V.4.6 Factoren die van invloed zijn op de nationale identiteit, zoals religie, taal en cultuur, verdienen bescherming door volkenrechtelijke normen. Deze normen dienen in de eerste plaats te worden verwezenlijkt door de vorming van eigen maatschappelijke organisaties van de betrokken nationale groep. Ten tweede door regionale autonomie. Wanneer een nationale gemeenschap deel uitmaakt van een groter staatsverband waarin een andere nationale groep overheersend is, wanneer de garantie voor de beleving van de eigen identiteit ontbreekt, wanneer het grotere verband alleen bijeen kan worden gehouden met behulp van onderdrukking en schending van mensenrechten, en wanneer de betrokkenen zich daarover op democratische wijze hebben uitgesproken, dan moet dit ook kunnen leiden tot staatkundige onafhankelijkheid.

Regionale vraagstukken

V.4.7 Nederland steunt, met name in EG-verband, processen in het Midden Oosten die gericht zijn op vrede, democratisering en respect voor de rechten van de mens. Voor het welslagen van de vredesonderhandelingen tussen Israël, de Palestijnen en de Arabische landen is het noodzakelijk dat de betrokken partijen afzien van geweld en schending van de mensenrechten. Uitgangspunten voor het Nederlandse beleid terzake zijn voorts het recht van Israël en zijn Arabische buurlanden op veilige en internationaal erkende grenzen, toepassing van volkenrechtelijk vastgelegde rechten ten behoeve van het Palestijnse volk, en de resoluties 242 en 338 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties. Aandacht is nodig voor een actief beleid gericht op uitbanning van massavernietigingswapens in de regio. Een uiteindelijke regeling zal voorwaarden moeten bevatten voor een optimale ontwikkeling van de hele regio, in economisch, sociaal, veiligheidspolitiek en politiek opzicht.

V.4.8 Nederland steunt het overgangsproces van Zuid Afrika naar een rechtvaardig, niet raciaal, staatsbestel, dat door alle relevante democratische politieke groeperingen gedragen wordt. Het Nederlandse beleid is, in samenwerking met de EG-partners, gericht op versterking van het vredesproces, het tegengaan van extremistisch geweld, democratische toerusting en de versterking van een verantwoordelijke samenleving. De steun voor politieke en maatschappelijke organisaties in Zuid Afrika die zich inzetten voor gelijkberechtiging, democratische vorming en toerusting blijft gehandhaafd. Daar liggen de bouwstenen voor een nieuw Cultureel Akkoord op non-raciale basis, dat te zijner tijd met de nieuwe democratisch gekozen Zuidafrikaanse regering kan worden gesloten. De EG-gedragscode voor bedrijven met investeringen in Zuid Afrika wordt vooralsnog gehandhaafd. Een sociaal en ecologisch verantwoorde economische ontwikkeling van vooral het platteland van Zuid Afrika wordt aangemoedigd. Dat is tevens van essentieel belang voor de ontwikkeling van de hele Zuidelijk Afrikaanse regio. De EG bevordert de samenwerking van Zuid Afrika met zijn buurlanden.

V.4.9 Nederland streeft, in samenwerking met de EG, naar een stabiele ontwikkeling van de zogenoemde jonge democratieën in Latijns Amerika. Het beleid is gericht op versterking van het democratiseringsproces, respect voor de mensenrechten, bevordering van de sociale markteconomie en regionale samenwerking.

V.4.10 De regering bevordert het democratiseringsproces en een gezond financieel beleid in Suriname. Op basis van het Raamverdrag met dat land dienen de betrekkingen tussen Nederland en Suriname genormaliseerd te worden. Nederland streeft ernaar dat Suriname de samenwerking met internationale organisaties en met landen in de Latijnsamerikaanse regio uitbreidt.

V.4.11 Naarmate de economische ontwikkeling van de Zuidoostaziatische landen en in Latijns Amerika voortschrijdt, dienen de betrekkingen met Nederland, c.q. de EG, uit de sfeer van de ontwikkelingssamenwerking te komen en geleidelijk plaats te maken

Foto: Hans Hordijk

voor normale economische betrekkingen. Speciale aandacht gaat daarbij uit naar de betrekkingen met de Volksrepubliek China. Internationale samenwerking in de regio wordt bevorderd. Het onderhouden van economische betrekkingen dient onderdeel te zijn van bredere contacten, waarvan ook de bevordering van het respect voor de mensenrechten deel uitmaakt.

V.5. Internationale solidariteit en ontwikkelingssamenwerking

De fundamentele veranderingen in de internationale politieke en economische verhoudingen vragen om een meeromvattende kijk op ontwikkeling. Ontwikkelingssamenwerking dient meer dan ooit te worden geplaatst in het bredere perspectief van de internationale rechtsorde. Daarbij gaat het uiteraard om het bijdragen aan de totstand koming van omstandigheden waarin mensen als verantwoordelijk persoon tot hun recht komen en waarin landen een volwaardige positie kunnen innemen in de wereldeconomie, zodat honger en armoede worden uitgebannen.

V.5.1 Voor landen die voor een ontwikkelingsrelatie in aanmerking komen gelden de volgende criteria: de mate van onderontwikkeling, geen overmatige bewapeningsuitgaven, naleving van de mensenrechten, behoorlijk openbaar bestuur, milieubeleid en zelfwerkzaamheid. Toepassing van deze criteria mag er niet toe leiden dat de armste groepen in de betrokken landen verstoken blijven van hulp. Alternatieve kanalen vormen dan de geëigende weg voor hulpverlening. Ook landen en groepen die niet tot de traditionele Derde Wereld behoorden, kunnen voor ontwikkelingssamenwerking in aanmerking komen, mits zij aan deze criteria voldoen en niet in staat zijn op eigen kracht hun sociaal-economische en ecologische ontwikkeling op gang te brengen.

V.5.2 Ontwikkelingssamenwerking dient te worden gekenmerkt door grotere doelmatigheid en een betere benutting. Dit wordt bevorderd door aan te sluiten bij breed gedragen maatschappelijke en economische veranderingsprocessen in de betrokken landen zelf. Daarbij vindt er een betere benutting plaats van de relevante kennis en ervaring in Nederland. De Nederlandse ontwikkelingshulp wordt gegeven via gouvernementele kanalen (deze omvatten internationale organisaties en bilaterale hulp) en via non-gouvernementele organisaties. In grotere mate dan voorheen wordt direct hulp verleend aan maatschappelijke en economische initiatieven en instellingen, die hun succes bewezen hebben bij de aanpak van de sociale en economische problemen in de eigen situatie. Dit beleid wordt systematisch uitgewerkt. Daarbij wordt een belangrijke ondersteunende rol voor het maatschappelijk initiatief en het bedrijfsleven uit Nederland voorzien.

V.5.3 Overdracht van particuliere middelen naar ontwikkelingslanden, zowel in de sfeer van het bedrijfsleven als in de sfeer van de vrijwillige solidariteit wordt met geëigende middelen bevorderd. Regelingen ter stimulering van Nederlandse bedrijfsinvesteringen worden uitgebreid. Hierbij kan gedacht worden aan Premieregelingen, de Particuliere Ontwikkelings en Participatie Maatschappij (POPM)-regeling, bedrijfstrainingen, investeringsbevorderings- en technische assistentieprogramma's van de Nederlandse Financierings Maatschappij voor Ontwikkelingslanden (FMO). Daarnaast dient er meer ruimte te zijn voor premiëring van vrijwillige bijdragen (fiscale stimulering) en dient de eigen bijdrage in medefinancieringsorganisaties reële inhoud te krijgen.

V.5.4 De besteding van Nederlandse hulpgelden moet sterker dan in het verleden worden gericht op de economische verzelfstandiging van deze landen en het bevorderen van hun integratie in de wereldeconomie. Ontbinding van hulpgelden in Europees en verder internationaal verband wordt nagestreefd op basis van wederkerigheid en naar de mate waarin andere landen hun bijdrage aan ontwikkelingssamenwerking opvoeren. Het programma voor ontwikkelingsrelevante exporttransacties wordt uitgebreid.

V.5.5 In de uitvoering van het Nederlandse beleid terzake van ontwikkelingssamenwerking dienen deskundigheid, betrokkenheid en continuïteit voorop te staan. In de bilaterale hulp ligt de nadruk naast armoedebestrijding op vergroting van de economische zelfstandigheid en versterking van de infrastructuur. Operationele concentratie moet worden bevorderd. Specifieke projecten worden beoordeeld op hun bredere effecten op de sociale omgeving waarin zij worden uitgevoerd.

V.5.6 Grotere aandacht is nodig voor de effectieve besteding van de middelen. De begrotingssystematiek moet uitgaan van de behoefte, de kwaliteit, de verwerkingscapaciteit en zo mogelijk meerjarige samenwerking. Waar de huidige systematiek leidt tot bestedingsdruk, dient zij te worden aangepast. De controle op de besluitvorming over en de besteding van ontwikkelingsgelden moet zodanig zijn dat zij bijdraagt tot vergroting van de effectiviteit en efficiency ervan.

V.5.7 Juist voor die landen, die in staat zijn zich economisch te ontwikkelen, is een zwaarder accent nodig op openheid van de westerse markten en op bedrijfsinvesteringen aldaar, meer dan op de traditionele middelenoverdracht. Nederland zet zich in EG-verband in voor een zo vrij mogelijke wereldhandel, waarin de toegangsmogelijkheden voor exportprodukten van ontwikkelingslanden tot de markten van de rijkere landen verbetert.

V.5.8 Een oplossing van het schuldenvraagstuk vraagt om een betaalbare, sociaal aanvaardbare en gedifferentieerde aanpak.

V.5.9 De snelle groei van de wereldbevolking is verontrustend. Vermindering van de bevolkingstoename in ontwikkelingslanden dient te worden bevorderd door voorlichtingsprogramma's en maatregelen die de bestaanszekerheid en het welvaartspeil verhogen.

V.5.10 In het kader van de participatie van de bevolking in het ontwikkelingsproces wordt de essentiële rol van vrouwen erkend, niet alleen door vrouwen en hun organisaties in de ontwikkelingslanden te betrekken bij de formulering en uitvoering van programma's, maar ook door projecten die hun sociale en economische positie versterken nadrukkelijk te steunen en door vrouwen daarin grotere zeggenschap te geven.

(Het ontwerpprogram wordt afgesloten met het politiek mandaat, zie pagina 17)

Foto: Bert Verhoef

Financiële verantwoording

In CEP '93 ontwikkelde het Planbureau naast een gunstig, een behoedzaam scenario voor de jaren 1995-1998. In WerkDocument 59 werd het behoedzame scenario aangevuld met de in de Voorjaarsnota beschreven additionele maatregelen van het kabinet. Het Verkiezingsprogramma en de hierna volgende berekeningen zijn gebaseerd op het behoedzame scenario volgens WerkDocument 59 (WD 59).

In de Voorjaarsnota werden niet alle kabinetsvoornemens met betrekking tot de additionele bezuinigingen volledig geconcretiseerd. Daarom was het Planbureau genoopt voor de berekeningen in WD 59 eigen werkhypothesen te introduceren ten aanzien van de nadere invulling van die maatregelen uit de Voorjaarsnota. Deze werkhypothesen zijn hierna vooralsnog gehandhaafd. Eerst na de begrotingsbehandeling in het parlement zal duidelijk zijn, welke bedragen en concretiseringen in feite gehanteerd moeten worden.
In het programma is voor de periode 1995-1998 gekozen voor de norm van de stabilisatie van de netto collectieve uitgaven. Het financieringstekort van het Rijk (volgens de definities van het CPB) wordt daarenboven teruggebracht tot 2% BBP. De uitgavennorm is afzonderlijk toegepast op de netto Rijksuitgaven en op de uitgaven voor de Sociale Zekerheid. In vergelijking met de in WD 59 beschreven gang van zaken dienen daartoe de uitgaven van de Overheid 5 miljard en die voor de Sociale Zekerheid 2.5 miljard lager te worden (in prijzen 1994). Ten aanzien van de Overheid komt van de 5 miljard 4 miljard ten laste van de Rijksuitgaven. Bij de Sociale Verzekeringen is van de 2.5 miljard 2.25 miljard te alloceren bij de Volksverzekeringen.
Realisering van de genoemde uitgavenreducties is inherent aan de strikte toepassing van de voorgestane uitgavennormering. Min of meer volledigheidshalve volgt hierna een tentatief overzicht van de belangrijkste invullingen ervan in de lijn van dit verkiezingsprogramma (zie tabel 1). Blijkens dit overzicht belopen de voorgestelde intensiveringen in totaal 1.5 en de reducties 9.0 miljard gulden, waarmee de beoogde netto reductie van 7.5 miljard is onderbouwd.
In het overzicht is geen rekening gehouden met eventuele extra inkomsten uit milieuheffingen. Gedragscorrigerende reguliere heffingen dienen te leiden tot lastenreducties elders (bij voorkeur op arbeid en op risicodragend kapitaal en met een maximaal werkgelegenheidseffect). De gevolgen van het onderbrengen van ambtenaren in de werknemersverzekeringen bleven eveneens buiten beeld. Hetzelfde geldt voor de met extra fraudebestrijding gemoeide bedragen. Volgens het programma wenselijke beleidsintensiveringen, die niet passen in het kader van de tabel, komen eerst aan de orde als er extra financiële ruimte zou ontstaan. Met andere woorden: de tabel geeft het "nulscenario" weer.
De onmiddellijke toepassing van de uitgavennorm vanaf het begin van de nieuwe kabinetsperiode impliceert een snellere verwezenlijking van de doelstelling voor het financieringstekort dan in WD 59 mogelijk bleek. Met des te meer kracht kan daarna de bepleite lijn van lastenverlichting en verbetering van de infrastuctuur worden doorgetrokken. Onder de beschreven reducties bevinden zich overigens ook al maatregelen die niet neerslaan in het tekort maar onmiddellijk in lagere premies.
In de berekening is tenslotte geen rekening gehouden met mogelijk afwijkende financiële kaders in het startjaar. Doen zich negatieve afwijkingen voor, dan zal een extra inspanning vereist zijn om de tekortdoelstelling te realiseren.

Tabel 1. Uitgavenintensiveringen en -reducties
In miljarden guldens, prijzen 1994

	Intensivering	Reductie
Veiligheid	0.50	
Infrastructuur	1.00	
Efficiency		2.00
Studiefinanc./O en W		1.00
Volkshuisvesting		1.00
Openbaar Vervoer		0.50
Subsidies		0.75
Kollectieve lasten Zorg		2.00
ABW/AKW		0.50
Overig Soc. Verz.		1.25
Totaal	1.50	9.00

Geeft u om de toekomst? Steun het CDA in zijn campagne!

Onder het motto 'Geeft u om de toekomst?' is het CDA een financiële actie onder zijn leden gestart. Doel van de actie is geld in te zamelen voor de campagne die gevoerd gaat worden voor de drie verkiezingen (gemeenteraads, Tweede Kamer-, en Europese) in 1994. Om campagne te kunnen voeren is tenminste twee miljoen gulden nodig. Een miljoen is inmiddels gespaard op het landelijk secretariaat, het andere miljoen hoopt men te verzamelen onder de leden. Wil het CDA echt sterk terugkomen in gemeenteraden, Tweede Kamer en Europees Parlement dan is er ook heel wat geld nodig. Campagne voeren is tegenwoordig behoorlijk kostbaar. Ook al is het bedrag dat hiervoor in Nederland wordt uitgetrokken gelukkig nog heel bescheiden, vergeleken met het buitenland, toch kost het nogal wat om materiaal te produceren, manifestaties te organiseren, folders en posters te laten drukken, filmpjes te maken, advertenties te laten plaatsen en ga zo maar door. Kortom, het CDA kan dit allemaal niet doen zonder uw financiële steun. Als u eraan hecht dat het CDA ook de komende jaren soberheid predikt, dan kost dat nu even wat geld. Noem het een investering in de toekomst van onze samenleving die dat meer dan waard is.
Men kan ook rechtstreeks geld overmaken c.q. storten op gironummer 102555 t.n.v. CDA te Den Haag o.v.v. bijdrage campagne '94.
Laat de verkiezingsuitslag u een zorg zijn. Steun het CDA in zijn campagne!

DOELGROEPEN

Relevante artikelen met betrekking tot onderstaande doelgroepen

Jongeren: I.3.20, II.5.17, III.5.12, IV.2.29, IV.3.6, IV.3.7, IV.3.8, IV.3.9, IV.2.28.

Ouderen: II.4.4, II.5.2, II.5.8, II.5.9, II.5.12, III.5.10, IV.1.11, IV.1.15, IV.1.18, IV.3.2, IV.3.6.

Vreemdelingen/vluchtelingen: I.3.5, I.3.26, I.3.27, I.3.28, I.3.29, I.3.30, I.3.31, I.3.32, III.5.10, IV.3.5, V.1.2.

Allochtonen/minderheden: II.5.1, II.5.15, II.5.16, II.5.17, IV.2.7, IV.2.29, IV.3.4, V.1.4, V.3.2, V.3.3, V.4.5.

Gehandicapten: II.5.10, II.5.12, III.5.10, IV.1.3, IV.1.4, IV.1.12,IV.1.15, IV.1.18.

Vrouwen: I.3.24, II.5.1, II.5.2, II.5.15, IV.1.6, V.5.10.